

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ

KMM

KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİNİN MƏLUMATI

Bakı – 2020

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDA ƏN YÜKSƏK HÜQUQİ QÜVVƏYƏ MALİKDİR**

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
149-cu maddəsinin I hissəsi**

Təsisçi

Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsi

1999-cu ildən nəşr olunur

Yetmiş altıncı buraxılış

Redaksiya heyəti:

Fərhad Abdullayev (sədr)
Rauf Quliyev
Dürdanə Məmmədova
Tural Aslanov
Anar Hacızadə
Nəzrin Paşayeva
İntiqam Eyvazov

Baş redaktor

Dürdanə Məmmədova

Redaksiyanın ünvanı:

Az1001, Bakı şəhəri, Gənclər meydanı, 1.
Tel: (99412) 492-62-86, 492-98-49
Faks: (99412) 492-86-41

MÜNDƏRİCAT

I hissə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Qərarları

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 746-cı maddəsinin istehlak kreditlərinə tətbiqinin mümkünlüyü baxımından şərh edilməsinə dair
27 may 2019-cu il tarixli qərar..... 5

Davud Zöhrab oğlu Bağirovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 6 fevral 2019-cu il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair
3 iyun 2019-cu il tarixli qərar 21

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 1, 5, 18, 61 və 65-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsi və “Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında” Minsk Konvensiyası baxımından şərh edilməsinə dair
7 iyun 2019-cu il tarixli qərar 44

II hissə

Məqalələr

Ровшан ИСМАИЛОВ. Роль сравнительного права в судебном толковании конституции.....83

Aliş QASIMOV. Azərbaycan Respublikasının və Rusiya Federasiyasının əmək hüququ üzrə intizam xətası və onun tərkib elementləri 92

III hissə

Görüşlər. Tədbirlər. Səfərlər. 109

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin
746-cı maddəsinin istehlak kreditlərinə tətbiqinin
mümkünlüyü baxımından şərh edilməsinə dair**

27 may 2019-cu il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçihakim) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı şəhəri Nəsimi Rayon Məhkəməsinin hakimi Ramin Xəlilov və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin məsləhətçisi Kəmalə Paşayevanın,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Mülki proses və kommersiya hüququ kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Mübariz Yolçiyevin,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının Hüquqi təminat idarəsinin kiçik hüquqşünası Günay Mahmudova və Azərbaycan Banklar Assosiasiyası ekspert qrupunun sədri, vəkil Qorxmaz Ağayevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiyaya icraatı qaydasında açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 746-cı maddəsinin istehlak kreditlərinə tətbiqinin mümkünlüyü baxımından şərh edilməsinə dair Bakı şəhəri

Nəsimi Rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ:

Bakı şəhəri Nəsimi Rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 477.0.1-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 470.2-ci maddəsi və “İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.8 və 10.5-ci maddələri, eləcə də Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 269.11 və 307.4-cü maddələrinin “İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 3.2 və 10.5-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2018-ci il 31 may tarixli Qərarında (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2018-ci il 31 may tarixli Qərarı) əks olunmuş “borc vermək vəd edildikdə vəd edən borc verməyi müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa hər hansı şərt qoymadan öhdəsinə götürür və yalnız Mülki Məcəllənin 746-cı maddəsində nəzərdə tutulan halda borc verməkdən imtina edə bilər” hüquqi mövqenin istehlak kreditlərinə şamil olunub-olunmamasına aydınlıq gətirilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən məlum olur ki, V.Həmidova Bakı şəhəri Nəsimi Rayon Məhkəməsinə müraciət edərək “Kapital Bank” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinə qarşı kredit xətti müqaviləsi üzrə limitin bərpası barədə iddia qaldırmışdır. İddia tələbi onunla əsaslandırılmışdır ki, bank tərəfindən kredit limitinin azaldılması Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun yuxarıda qeyd edilən Qərarında əks olunmuş hüquqi mövqelərə uyğun deyildir.

Müraciətdə qeyd olunur ki, bankla borcalan arasında bağlanmış müqaviləyə əsasən, kredit xətti müqaviləsinin məbləğinin kreditör tərəfindən birtərəfli qaydada (məsələn, bankın siyasətinin və ya bazar şəraitinin dəyişməsi (devalvasiya və s.) nəti-

cəsində müştərinin ödəmə qabiliyyətinin pisləşəcəyi gözlənilərsə və s.) azaldılmasının mümkün olması kredit risklərinin çəvik və səmərəli idarə edilməsini təmin etmiş olar.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələnin şərh edilməsi üçün, ilk növbədə, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2018-ci il 31 may tarixli Qərarında əks olunmuş bəzi hüquqi mövqelərin açıqlanmasını zəruri hesab edir.

Kredit xətti müqavilələri bank müştərilərinin rahatlığını təmin etmək, maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanlarını sadələşdirmək məqsədi daşıyır. Bu cür müqavilələrə görə, bank müştərinin müraciətinə əsasən tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə müəyyən edilmiş qaydada onun kredit müraciəti üzrə tədbir görməyi öhdəsinə götürür. Kredit xətti müqaviləsinin məqsədi tərəflərin gələcək mülki (iqtisadi) münasibətlərinin təşkilidir.

Kredit xətti müqaviləsinin tətbiqi beynəlxalq təcrübədən irəli gəlməklə bank sektorunda müştərilərin maliyyə resurslarına effektiv çıxış imkanlarının yaradılması məqsədi daşıyır. Kredit xəttinin açılması nəticəsində müştəri daha qısa zamanda bankdan kredit ala bilir, həmçinin müqavilədən irəli gələn faiz öhdəliyi müştəri tərəfindən kredit götürüldükdən sonra və istifadə olunmuş məbləğə münasibətdə əmələ gəlir.

Tərəflərin iradə ifadəsini əks etdirən və onların qarşılıqlı hüquq və vəzifələrini müəyyən edən kredit xətti müqaviləsi niyyət razılaşması deyil, müqavilə kimi qəbul olunmalıdır.

Kredit müqaviləsi qanunvericilikdə borc müqaviləsinin bir növü kimi müəyyən edilmişdir. Belə ki, Mülki Məcəllənin borc müqaviləsinin anlayışına aydınlıq gətirən 739.1-ci maddəsinə əsasən, iştirakçılardan biri (borc verən) pula və ya digər əvəz edilən əşyalara mülkiyyət hüququnu digər iştirakçıya (borc alana) keçirməyi öhdəsinə götürür, digər iştirakçı (borc alan) isə aldığı pulu müvafiq olaraq pul və ya eyni keyfiyyətdə və miqdarda olan eyni növlü əşyalar şəklində borc verənə qaytarmağı öhdəsinə götürür.

Həmin Məcəllənin 739.2-ci maddəsinə görə isə borc müqaviləsinin predmeti hər hansı pul məbləği olduqda, o, kredit müqaviləsi adlandırılır.

Kredit təşkilatları və müştərilər arasında kredit münasibətlərinin əsasları “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (bundan sonra – “Banklar haqqında” Qanun) ilə müəyyən edilmişdir. Həmin Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən, bank krediti – bağlanmış müqaviləyə uyğun olaraq qaytarılmaq, müəyyən müddətə (müddətin azaldılması hüququ ilə) və faizlər (komisyon haqlar) ödənilmək şərtilə, təminatla və ya təminatsız müəyyən məbləğdə verilən borc pul vəsaitidir.

Kredit müqaviləsi ikitərəfli müqavilələrdən olub, bağlanması ilə hər iki tərəf, yəni həm kredit alan, həm də kredit verən üçün müəyyən vəzifələr yaratmış olur. Kredit müqaviləsinə əsasən, kreditor müqavilə ilə nəzərdə tutulmuş həcmdə və şərtlərdə pulun (kreditin) borcluya verilməsi öhdəliyini, borclu isə bu məbləğin qaytarılması və faizlərin ödənilməsi öhdəliyini öz üzərinə götürür.

Müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin vicdanla yerinə yetirilməsi, ilk növbədə, tərəflərin qanuni maraqlarına və mülki dövryyənin sabitliyinə xidmət edir. Kredit müqaviləsi üzrə öhdəliklərin vaxtında icra edilməsi də qeyd edilən məqsədlərlə yanaşı, banklara göstərilən etimadın artmasına müsbət təsir göstərməklə, dövlətin iqtisadi-maliyyə vəziyyətinin stabilliyini və inkişafını təmin edir.

Müraciətdə göstərilən kreditin növləri ilə əlaqədar qeyd edilməlidir ki, mülki qanunvericilikdə kreditlərin növlərə ayrılması birbaşa nəzərdə tutulmasa da, bank kreditlərinin istehlak, daşınmaz əmlak və biznes kreditləri kimi formaları fərqləndirilir.

Belə ki, “Banklar haqqında” Qanunun 32.1.2-ci maddəsinə görə, banklar kreditlərin (təminatlı və/və ya təminatsız) verilməsi, o cümlədən istehlak və ipoteka kreditləşdirilməsi, reqres hüququ ilə və ya belə hüquq olmadan faktoring, forfeyting, lizinq xidmətləri və digər kreditləşdirmə növlərini müəyyən etməklə öz fəaliyyətlərini qura bilərlər.

Habelə Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının 2019-cu il 30 yanvar tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Banklarda kredit risklərinin idarə edilməsi Qaydaları”nın (bundan sonra – Qaydalar) 2.1.4-cü bəndinə görə, istehlak krediti sahibkarlıq və ya peşə fəaliyyəti, habelə daşınmaz

əmlakın əldə edilməsi və tikintisi ilə bağlı olmayan məqsədlər üçün fiziki şəxslərə verilən kreditdir.

İstehlak kreditləri üzrə münasibətlər kreditorla borcalan arasında bağlanan müqavilə əsasında yaranmaqla kredit müqaviləsinə dair ümumi qaydalara əsaslanır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu 2018-ci il 31 may tarixli Qərarında kredit müqaviləsinin, bir qayda olaraq, konsensual müqavilələrə aid edildiyini, müqavilə üzrə hüquq və öhdəliklərin isə müqavilənin qüvvəyə mindiyi (imzalandığı) andan əmələ gəldiyini göstərmişdir. Həmin Qərara görə, kredit xətti müqaviləsinin “bu müqavilə bankın kredit vermək vədini ifadə etmir” qeydi məhkəmələr tərəfindən yalnız Mülki Məcəllənin 746-cı maddəsinin tələbləri baxımından qiymətləndirilməlidir. Borc verməyi vəd etmək dedikdə, kreditorun hər hansı şərt qoymadan ilk tələblə borc alana borc predmetini (pulu) təqdim etməsi başa düşülür. Borc vermək vəd edildikdə vəd edən borc verməyi müqavilədə ayrı qayda nəzərdə tutulmayıbsa hər hansı şərt qoymadan öhdəsinə götürür. Belə ki, Mülki Məcəllənin 746-cı maddəsinə görə, borc vermək vəd edildikdə vəd edən borc verməkdən o halda imtina edə bilər ki, digər tərəfin əmlak vəziyyəti borcun qaytarılması üçün təhlükə törədəcək dərəcədə pisləşmiş olsun.

Göründüyü kimi, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu mövcud qanunvericilik normalarının tələblərindən çıxış edərək kreditin növlərini fərqləndirməmiş və bank tərəfindən kreditin verilməsindən imtina edilməsinin mümkünlüyünü Mülki Məcəllənin 746-cı maddəsinə uyğun olaraq yalnız borclunun əmlak vəziyyətinin borcun qaytarılması üçün təhlükə törədəcək dərəcədə pisləşmiş olması ilə məhdudlaşdırmışdır.

Qeyd olunmalıdır ki, qanunverici borc verənin əmlak mənafeyinin pozulmasının qarşısını almaq, mülkiyyət hüququnun müdafiəsini təmin etmək məqsədilə kreditora kredit risklərinin monitorinqini həyata keçirmək, borclunun maliyyə vəziyyətinə nəzarət etmək səlahiyyəti vermişdir.

Qaydaların 2.1.1-ci bəndinə görə, kredit riski – borcalanın, emitentin və ya kontragentin öz öhdəliyini müqavilə ilə müəyyən olunmuş şərtlərdə icra edə bilməməsi nəticəsində itkinin yaranması riskidir.

Qaydaların 10-cu bəndinə görə, bank tərəfindən kredit risklərinin monitorinqi məqsədilə aşağıdakılar həyata keçirilir:

- borcalanın, kontragentin və emitentin maliyyə göstəriciləri, borc yükü və likvidliyi təhlil edilir;
- borcalanın və emitentin öhdəlik üzrə əsas məbləğ və faiz borcları ilə bağlı ödəmə davranışı izlənilir;
- iqtisadiyyatda baş verən dəyişikliklərin təminatın bazar qiymətinə təsiri ölçülür;
- mövcud olduqda borcalanın, kontragentin və emitentin kredit reytingi, habelə qiymətli kağızlarının bazar qiyməti izlənilir;
- kredit tələbinin təyinatı üzrə istifadə edilməsi yoxlanılır.

Həyata keçirilən monitorinq tədbirləri nəticəsində borclunun əmlak vəziyyətinin borcun qaytarılması üçün təhlükə törədəcək dərəcədə pisləşmiş olması müəyyən edilərsə, bank Mülki Məcəllənin 746-cı maddəsinə uyğun olaraq borc verməkdən imtina edə bilər.

Borclunun əmlak vəziyyətinin borcun qaytarılması üçün təhlükə törədəcək dərəcədə pisləşmiş olması isə onun ödəmə qabiliyyətinin aşağı düşməsidir və bu, iş yerinin itirilməsi, əmək haqqının azaldılması, borclunun əmlakı üzərinə həbs qoyulması, başqa kreditlərin götürülməsi nəticəsində borc yükünün artması, kredit öhdəliyinin vaxtında icra edilməməsi və öhdəliyin vaxtında icra edilməsinə maneə yaradan hallarda, habelə qanunvericiliyə uyğun olaraq müqavilədə nəzərdə tutulmuş digər hallarda baş verə bilər.

Bank tərəfindən birtərəfli qaydada kreditin məbləğinin azaldılması və kredit şərtlərinin dəyişdirilməsi ilə əlaqədar qeyd olunmalıdır ki, Mülki Məcəllənin 420-ci maddəsi ilə təklif etmiş tərəfin sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmayan fiziki şəxslər barəsində tətbiq etdiyi müqavilənin standart şərtlərdən etibarsız hesab edilənlər müəyyən edilmişdir. Belə etibarsız hesab edilən şərtlərdən biri də Mülki Məcəllənin 420.1.4-cü maddəsində göstərilmişdir. Qeyd edilən maddəyə görə, təklif etmiş tərəfə vəd olunmuş işi dəyişmək və ya ondan imtina hüququ verən müddəalar, bu barədə razılaşma müqavilənin digər tərəfi üçün qeyri-məqbul olduğu halda (dəyişiklik edilməsi şərti) etibarsız sayılır.

Əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş müqavilə şərtlərinin birtərəfli qaydada dəyişdirilməsinin qanunla məhdudlaşdırılmasının əsas məqsədi ondan ibarətdir ki, standart şərtlə müqavilələrdə vətəndaş (fiziki şəxs) iqtisadi cəhətdən zəif tərəf kimi çıxış edir və hüquqlarının xüsusi müdafiəsinə ehtiyac duyur. Kredit müqavilələri də bir qayda olaraq, standart şərtlə müqavilələrdən olub, əvvəlcədən bank tərəfindən müəyyən edilmiş şərtlərlə istehlakçıya təklif olunduğundan, vətəndaş (fiziki şəxs) tərəf kimi bu müqavilələrin məzmununa təsir etmək imkanına malik olmur. Belə olan halda isə istehlakçı ilə bağlanan kredit müqaviləsinin şərtlərinin sonradan bank tərəfindən birtərəfli qaydada dəyişdirilməsi istehlakçı hüquqlarının qanunla müəyyən edilmiş qaydada pozulmasına gətirib çıxara bilər.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 399.3, 399.4, 445 və 449-cu maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2014-cü il 24 dekabr tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, öhdəlik hüququnda müqavilənin standart şərtlərinə dair normalarda şəffaflıq prinsipinin tərkib hissəsi kimi müəyyənlik prinsipi (tələbi) mövcuddur. Həmin prinsipə əsasən, müqavilənin standart şərtlərində dispozisiya şərtləri və hüquqi nəticələr elə dəqiqliklə təsvir olunmalıdır ki, bu zaman bir tərəfdən müqavilənin standart şərtlərinin istifadəçisi üçün əsaslandırılmamış heç bir qiymətləndirmə azadlığı imkanları yaranmasın, digər tərəfdən isə müqavilə tərəfinin kənar yardım olmadan mümkün qədər aydın və sadə şəkildə öz hüquqlarını müəyyənləşdirə bilməsi (onun bu hüquqları həyata keçirməsinin qarşısının alınmaması üçün) mümkün olsun. Müqavilənin standart şərtləri təfsir edilərkən rast gəlinən bütün qeyri-müəyyənliklər, onları özündə əks etdirən şərtlərin müqaviləyə daxil edilməsini təklif etmiş tərəfin ziyanına (əleyhinə) təfsir edilir (Mülki Məcəllənin 419.1, 419.2 və 420.1.2-ci maddələri).

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticəyə gəlir:

– Mülki Məcəllənin 746-cı maddəsi istehlak kreditlərinə də şamil edilir. Həmin maddənin tələblərinə və bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində göstərilənlərə uyğun olaraq, borc alanın əmlak vəziyyəti borcun qaytarılması üçün təhlükə törədə-

cək dərəcədə pisləşdiyi təqdirdə, bank (borc verən) kreditin verilməsindən imtina edə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini və “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 746-cı maddəsi istehlak kreditlərinə də şamil edilir. Həmin maddənin tələblərinə və bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində göstərilənlərə uyğun olaraq, borc alanın əmlak vəziyyəti borcun qaytarılması üçün təhlükə törədəcək dərəcədə pisləşdiyi təqdirdə, bank (borc verən) kreditin verilməsindən imtina edə bilər.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**О толковании статьи 746 Гражданского кодекса
Азербайджанской Республики с точки зрения возможности
применения к потребительским кредитам**

27 мая 2019 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева (судья-докладчик),

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов – судьи Насиминского районного суда города Баку Рамина Халилова и консультанта отдела административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Кямали Пашаевой,

эксперта – доцента кафедры гражданского процесса и коммерческого права юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора философии по праву Мубариза Йолчиева,

специалистов – младшего юриста Управления правового обеспечения Палаты по контролю за финансовыми рынками Азербайджанской Республики Гюнай Махмудовой и председателя экспертной группы Ассоциации банков Азербайджана, адвоката Горхмаза Агаева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики на основании обращения Наси-

минского районного суда города Баку рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке особого конституционного производства конституционное дело о толковании статьи 746 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики с точки зрения возможности применения к потребительским кредитам.

Заслушав доклад судьи К.Шафиева по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, мнение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Насиминский районный суд города Баку, обратившись в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд), просил внести ясность в вопрос о том, распространяется ли на потребительские кредиты правовая позиция «При обещании предоставить заем лицо обещающее обязуется предоставить заем без каких-либо условий, если договором не предусмотрен иной порядок, и вправе отказаться от предоставления в случае, предусмотренном статьей 746 Гражданского кодекса», отраженная в Постановлении Пленума Конституционного суда «О толковании статьи 477.0.1 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики во взаимосвязи со статьей 470.2 данного Кодекса и статьями 1.0.8 и 10.5 Закона Азербайджанской Республики «Об ипотеке», а также толковании статей 269.11 и 307.4 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики во взаимосвязи со статьями 3.2 и 10.5 Закона Азербайджанской Республики «Об ипотеке» от 31 мая 2018 года (далее – Постановление Пленума Конституционного суда от 31 мая 2018 года).

Из обращения выясняется, что В.Гамидова, обратившись в Насиминский районный суд города Баку, подала иск против Открытого акционерного общества «Kapital Bank» о восстановлении лимита по договору кредитной линии. Исковое требование было мотивировано тем, что сокращение банком кредитного лимита не соответствует правовым позициям, отраженным в вышеотмеченном Постановлении Пленума Конституционного суда.

В обращении отмечается, что возможность сокращения кредитором в одностороннем порядке суммы договора кредитной

линии на основании договора, заключенного между банком и заемщиком (к примеру, если в результате изменения политики банка или рыночных условий (девальвации и пр.) ожидается ухудшение платежеспособности клиента и пр.), обеспечит гибкое и эффективное управление кредитными рисками.

Для толкования поставленного в обращении вопроса Пленум Конституционного суда, в первую очередь, считает необходимым раскрыть некоторые правовые позиции, отраженные в Постановлении Пленума Конституционного суда от 31 мая 2018 года).

Договоры кредитной линии обеспечивают удобство для клиентов банка, упрощают возможности выхода на финансовые услуги. Согласно таким договорам, банк обязуется на основании обращения клиента принять меры по кредитному обращению в порядке, установленном с обоюдного согласия сторон. Целью договора кредитной линии заключается в организации будущих гражданских (экономических) отношений.

Применение договора кредитной линии, вытекая из международной практики, преследует цель создания для клиентов возможностей эффективного выхода на финансовые ресурсы в банковском секторе. В результате открытия кредитной линии клиент может в более короткие сроки получить в банке кредит, а вытекающее из договора процентное обязательство возникает после получения клиентом кредита и в отношении использованной суммы.

Договор кредитной линии, отражающий волеизъявление сторон и устанавливающий их взаимные права и обязанности, должен восприниматься как договор, а не соглашение о намерениях.

Кредитный договор определен в законодательстве как вид договора займа. Так, на основании статьи 739.1 Гражданского кодекса, вносящей ясность в понятие договора займа, один из участников (займодавец) обязуется перевести другому участнику (заемщику) право собственности на деньги или иные заменимые вещи, а другой участник (заемщик) соответственно обязуется возвратить займодавцу полученное в виде денег или однородных вещей такого же качества и в таком же размере.

Согласно статье 739.2 данного Кодекса, договор займа, предметом которого является какая-то денежная сумма, именуется кредитным договором.

Основы кредитных отношений между кредитными организациями и клиентами установлены Законом Азербайджанской Республики «О банках» (далее – Закон «О банках»). На основании статьи 1 данного Закона, банковский кредит – денежное средство, выдаваемое в заем на определенную сумму под обеспечение или без обеспечения с условием возврата, на определенный срок (с правом сокращения срока) и уплатой процентов (комиссионных вознаграждений) в соответствии с заключенным договором.

Кредитный договор, являясь двусторонним договором, после заключения создает определенные обязанности для обеих сторон, то есть как для кредитополучателя, так и для кредитодателя. На основании кредитного договора, кредитор обязуется предоставить денежные средства (кредит) заёмщику в размере и на условиях, предусмотренных договором, а заёмщик обязуется возвратить полученную денежную сумму и уплатить проценты.

Добросовестное выполнение обязательств, вытекающих из договоров, в первую очередь, служит законным интересам сторон и стабильности гражданского оборота. Своевременное исполнение обязательств по кредитному договору, наряду с отмеченными целями, оказывая позитивное влияние на повышение доверия к банкам, также обеспечивает стабильность и развитие финансово-экономического положения государства.

В связи с указанными в договоре видами кредита следует отметить, что, хотя гражданское законодательство не предусматривает напрямую разделения кредитов на виды, тем не менее, банковские кредиты подразделяются на такие формы, как потребительский кредит, кредит под недвижимость и бизнес-кредит.

Так, согласно статье 32.1.2 Закона «О банках», банки могут строить свою деятельность по предоставлению кредитов (под обеспечение и/или без обеспечения), в том числе оказывая услуги факторинга, форфейтинга, лизинга с правом регресса и без

такого права, устанавливая потребительское, ипотечное и другие виды кредитования.

Кроме того, согласно пункту 2.1.4 «Правил управления кредитными рисками в банках» (далее – Правила), утвержденных решением Палаты по контролю за финансовыми рынками Азербайджанской Республики от 30 января 2019 года, потребительский кредит – это кредит, предоставляемый физическим лицам на цели, не связанные с предпринимательской или профессиональной деятельностью, а также приобретением и строительством недвижимости.

Отношения по потребительским кредитам возникают на основе договора, заключенного между кредитором и заемщиком, и опираются на общие правила относительно кредитного договора.

В Постановлении от 31 мая 2018 года Пленум Конституционного суда указал, что кредитные договоры как правило являются консенсуальными договорами, а права и обязанности по договору возникают с момента вступления в силу (подписания) договора. Согласно данному Постановлению, примечание «данный договор не выражает обещания банка предоставить кредит» в договоре кредитной линии должно расцениваться судами лишь с точки зрения требований статьи 746 Гражданского кодекса. Под обещанием предоставить заем, подразумевается предоставление кредитором по первому требованию предмета займа (денег) заемщику без предъявления каких-либо условий. При обещании предоставить заем лицо обещающее обязуется предоставить заем без каких-либо условий, если договором не предусмотрен иной порядок. Так, согласно статье 746 Гражданского кодекса, при обещании предоставить заем обещающий вправе отказаться от предоставления в том случае, когда имущественное положение другой стороны ухудшилось до того, что это может поставить под угрозу возврат долга.

Как видно, Пленум Конституционного суда, исходя из норм действующего законодательства, не стал дифференцировать виды кредита и в соответствии со статьей 746 Гражданского кодекса ограничил возможность отказа банка от предоставления кредита лишь ухудшением имущественного положения

заемщика до того, что это может поставить под угрозу возврат долга.

Следует отметить, что законодатель в целях предотвращения нарушения имущественных интересов займодавца, обеспечения защиты его права собственности наделил кредитора полномочиями по проведению мониторинга кредитных рисков, осуществлению контроля за финансовым состоянием заемщика.

Согласно пункту 2.1.1. Правил, кредитный риск – это риск возникновения убытков вследствие неспособности заемщика, эмитента или контрагента выполнить свое обязательство на определенных условиях.

Согласно пункту 10 Правил, в целях мониторинга кредитных рисков банк:

- анализирует финансовые показатели, долговую нагрузку и ликвидность заемщика, контрагента и эмитента;
- отслеживает платежное поведение заемщика и эмитента в связи с основной суммой и процентными долгами по обязательству;
- изучает влияние происходящих в экономике изменений на рыночную стоимость обеспечения;
- при наличии отслеживает кредитный рейтинг, а также рыночную стоимость ценных бумаг заемщика, контрагента и эмитента;
- проверяет использование кредитного требования по назначению.

В случае установления в результате принятых мониторинговых мер ухудшения имущественного положения заемщика до того, что это может поставить под угрозу возврат долга, банк в соответствии со статьей 746 Гражданского кодекса вправе отказаться от предоставления займа.

Ухудшение имущественного положения заемщика до того, что это может поставить под угрозу возврат долга, означает снижение его платежеспособности, что может произойти при потере рабочего места, сокращении заработной платы, наложении ареста на имущество заемщика, росте долговой нагрузки в результате взятия других кредитов, несвоевременном исполнении кредитного обязательства и в случаях, препятствующих своевременному исполнению кредитного обязательства, а

также в других случаях, предусмотренных договором в соответствии с законодательством.

Что касается сокращения банком в одностороннем порядке суммы кредита и изменения кредитных условий, следует отметить, что статьей 420 Гражданского кодекса установлены считающиеся недействительными стандартные условия договора, применяемого предложившей стороной в отношении физических лиц, не занимающихся предпринимательской деятельностью. Одно из таких считающихся недействительными условий указано в статье 420.1.4 Гражданского кодекса. Согласно отмеченной статье, положения, предоставляющие предложившей стороне право изменить обещанную ей работу или отказаться от нее при условии, что соглашение об этом неприемлемо для другой стороны договора, считаются недействительными.

Основная цель ограничения законом изменения в одностороннем порядке заранее установленных условий договоров заключается в том, что в договорах со стандартными условиями гражданин (физическое лицо) выступает как слабая сторона и нуждается в особой защите своих прав. А кредитные договоры, являясь как правило договорами со стандартными условиями, предлагаются потребителю на заранее установленных банком условиях, поэтому гражданин (физическое лицо), как сторона, не имеет возможности повлиять на содержание данных договоров. В этом случае изменение впоследствии банком в одностороннем порядке условий заключенного с потребителем кредитного договора может привести к нарушению в установленном законом порядке прав потребителя.

В Постановлении Пленума Конституционного суда «О толковании некоторых положений статей 399.3, 399.4, 445 и 449 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики» от 24 декабря 2014 года указано, что в обязательственном праве в нормах относительно стандартных условий договора существует принцип (требование) определенности, как составная часть принципа прозрачности. На основании этого принципа условия диспозиции и правовые последствия в стандартных условиях договора должны быть описаны с такой точностью, чтобы с одной стороны не возникало никаких необоснованных возможностей свободы оценки для пользователя стандартных условий

договора, а с другой, – сторона договора могла без посторонней помощи – (во избежание препятствий для реализации данных прав) по возможности, ясно и просто определить свои права. Все неопределенности, встречающиеся при толковании стандартных условий договора, толкуются во вред (против) лица, предложившего включение в договор отражающие их условия (статьи 419.1, 419.2 и 420.1.2 Гражданского кодекса).

На основании вышеуказанного Пленум Конституционного суда приходит к следующему выводу:

– статья 746 Гражданского кодекса распространяется и на потребительские кредиты. В соответствии с требованиями данной статьи и с отмеченным в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления в случае ухудшения имущественного положения заемщика до того, что это может поставить под угрозу возврат долга, банк (займодавец) вправе отказаться от предоставления кредита.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики и статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном суде», Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Статья 746 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики распространяется и на потребительские кредиты. В соответствии с требованиями данной статьи и с отмеченным в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления в случае ухудшения имущественного положения заемщика до того, что это может поставить под угрозу возврат долга, банк (займодавец) вправе отказаться от предоставления кредита.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования

3. Постановление опубликовать в газетах «Азербайджан», Республика», «Халг газети», «Бакинский рабочий» и «Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики».

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

Davud Zöhrab oğlu Bağirovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 6 fevral 2019-cu il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

3 iyun 2019-cu il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov (məruzəçi-hakim), Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin V hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 34-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, konstitusiyaya məhkəmə icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Davud Bağirovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 6 fevral 2019-cu il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.İsmayılovun məruzəsini, ərizəçinin nümayəndəsi Azər Quliyevin yazılı çıxışını, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ kafedrasının dosenti Turqay Hüseynovun yazılı

rəyini iş materialları ilə birlikdə araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Şikayətdən və ona əlavə edilmiş materiallardan görünür ki, D.Bağirov Qırğızıstan Respublikasının vətəndaşı Merim Beyşekyeva ilə 2011-ci ildə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay şəhərində rəsmi nikaha daxil olmuşlar. Birgə nikahdan onların 2012-ci ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Nyu-York şəhərində Ceyla adlı qızları dünyaya gəlmişdir.

M.Beyşekyeva 2015-ci ildə Dubay şəhərində məhkəməyə müraciət edərək D.Bağirova qarşı boşanma haqqında iddia qaldırmışdır. Dubay şəhəri birinci instansiya məhkəməsinin 6 iyun 2016-cı il tarixli qərarı ilə onların arasında nikah pozulmuş, yetkinlik yaşına çatmayan uşaq üzərində qəyyumluq məhkəmə qərarı çıxarılan andan ataya verilmiş, iddiaçıya yaşaması üçün birdəfəlik ödəniş edilməsi cavabdehin üzərinə qoyulmuş, qalan hissədə iddia tələbləri (aliment) rədd edilmişdir.

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Apellyasiya Məhkəməsi 17 noyabr 2016-cı il tarixində birinci instansiya məhkəməsinin qərarının ləğv olunması, yetkinlik yaşına çatmayan uşaq üzərində qəyyumluğun iddiaçıya verilməsi, uşağın iddiaçıya qaytarılması, aliment ödənişlərinin, qəyyumluq üzrə xərclərin, mənzil xərclərinin, nikah xərclərinin ödənilməsi və s. barədə qərar qəbul etmişdir.

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Ali Məhkəməsinin 14 fevral 2017-ci il tarixli qərarı ilə apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarında qismən dəyişiklik edilmiş, alimentin tutulması, qəyyuma mənzil üçün ödənişlərin verilməsinin uşağın anasına verilməsi anından icra olunması, nikah xərclərinin nikahın ləğv olunması haqqında qəti qərar çıxarıldıqdan və ya uşağın anasına faktiki təhvil verilməsi anından tutulması, hər iki instansiya üzrə məhkəmə rüsumlarını müştərək qaydada ödəmək vəzifəsi tərəflərin üzərinə qoyulmuşdur. Qalan hissələrdə şikayət təmin olunmamışdır.

M.Beyşekyeva, nümayəndəsi A.Əfəndizadə vasitəsi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasına

(bundan sonra – Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyası) vəsatət verərək Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Ali Məhkəməsinin 14 fevral 2017-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikası ərazisində tanınmasını və məcburi icra edilməsini xahiş etmişdir.

Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyasının 5 oktyabr 2017-ci il tarixli qərarı ilə vəsatət təmin olunmuş, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Ali Məhkəməsinin 14 fevral 2017-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasında tanınması və məcburi icra edilməsi qərara alınmışdır.

Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, göstərilən qərarlar qəbul ediləndə Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsinin 28 aprel 2016-cı il tarixli qətnaməsi ilə iddiaçı D.Bağirovun cavabdeh M.Beyşekeyevaya qarşı nikahın pozulması və uşağın atanın yanında qalması barədə iddia tələbi təmin edilmişdir.

Lakin yuxarıda qeyd olunan Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyasının qərarı qəbul edildikdən sonra M.Beyşekeyevanın apellyasiya şikayəti əsasında Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 21 noyabr 2017-ci il tarixli qərarı ilə birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsi ləğv edilmiş, mülki iş üzrə icraata xitam verilmişdir. Məhkəmə hesab etmişdir ki, tərəflər arasında bağlanmış nikahın pozulması, yetkinlik yaşına çatmayan uşağın valideynlərdən hansının yanında qalması və onun saxlanılması üçün alimentin tutulması barədə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Ali Məhkəməsinin qanuni qüvvəyə minmiş və Azərbaycan Respublikasında tanınmış qərarı mövcuddur.

D.Bağirov Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) şikayətlə müraciət edərək Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyasının 5 oktyabr 2017-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına (bundan sonra – Konstitusiya) və qanunlarına uyğun olmayan hesab edilməsini xahiş etmişdir.

Ərizəçi həmin şikayətində hesab etmişdir ki, Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyası M.Beyşekeyevanın ərizəsinə baxarkən Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Prosessual Məcəllə) 462, 467 və 471-ci maddələri düzgün tətbiq edilməmiş, nəticədə onun Konstitusiyanın 25, 26-cı maddələrində və 60-cı maddəsinin I hissəsində təsbit olunmuş hüquqları pozulmuşdur.

D.Bağirovun şikayəti əsasında Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2018-ci il 25 iyul tarixli Qərarı qəbul edilmişdir. Həmin Qərara əsasən, Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyasının 5 oktyabr 2017-ci il tarixli qərardadı Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinə və Mülki-Prosessual Məcəllənin 462 və 472-ci maddələrinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir.

Bundan sonra Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyası yenidən Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Ali Məhkəməsinin 14 fevral 2017-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasında tanınması və məcburi qaydada icra edilməsi barədə 6 fevral 2019-cu il tarixli qərardad qəbul etmişdir.

D.Bağirov Konstitusiya Məhkəməsinə təkrarən şikayətlə müraciət edərək Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyasının 6 fevral 2019-cu il tarixli qərarının Konstitusiya və qanunlara uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Şikayət onunla əsaslandırılmışdır ki, Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyası tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin (bundan sonra – Ailə Məcəlləsi) 85 və 86-cı maddələri tətbiq edilməli olduğu halda tətbiq edilməmiş, Mülki-Prosessual Məcəllənin 462 və 465-ci maddələri düzgün tətbiq edilməmiş, həmçinin Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun onun şikayəti əsasında qəbul etdiyi 2018-ci il 25 iyul tarixli Qərarında əks olunmuş hüquqi mövqelər nəzərə alınmamış, nəticədə Konstitusiyanın 34 və 60-cı maddələrində təsbit olunmuş hüquqları pozulmuşdur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu D.Bağirovun şikayətinin “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Qanunun 27.2-ci maddəsinə və Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə uyğun olaraq yazılı prosedur qaydasında baxılmasını mümkün hesab etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu şikayətlə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinə əsasən, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının inzibati qaydada və məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, məhkəmə müdafiəsi hüququ əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları sırasında olmaqla yanaşı, Konstitusi-

yada təsbit edilmiş digər hüquq və azadlıqların təminatı qismində də çıxış edir. Məhkəmə təminatı bir tərəfdən hər kəsin pozulmuş hüquq və azadlıqlarının bərpası məqsədilə məhkəməyə müraciət etmək hüququnu, digər tərəfdən isə məhkəmələrin həmin müraciətlərə baxmaq və onlara dair ədalətli qərar qəbul etmək vəzifəsini müəyyən edir.

Konstitusiyanın 129-cu maddəsinin I hissəsinə görə, məhkəmənin qəbul etdiyi qərarlar dövlətin adından çıxarılır və onların icrası məcburidir.

Bir sıra hallarda xarici dövlətin məhkəmələri tərəfindən qəbul edilən qərarlar digər dövlətin ərazisində də həmin dövlətin məhkəmə qərarları ilə bərabər hüquqi qüvvəyə malik ola bilər. Məhkəmə prosesinin xarici ölkədə həyata keçirildiyi və onun icrasının Azərbaycan Respublikasında nəzərdə tutulduğu halda belə, həmin icraat dövlətin beynəlxalq öhdəlikləri ilə yanaşı, ədalət mühakiməsinə dair Konstitusiyanın əsas prinsiplərinə uyğun həyata keçirilir.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 458.2-ci maddəsinə görə, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə başqa qaydalar nəzərdə tutulmamışsa, xarici məhkəmələrin qətnamələrinin tanınması şərtləri və qaydası və icra edilməsi bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il 10 aprel tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və Azərbaycan Respublikası arasında mülki və ticarət işləri üzrə hüquqi və məhkəmə yardımı haqqında” Müqavilənin (bundan sonra – Müqavilə) 21-ci maddəsinin “d” bəndinə görə, sorğu edilən Tərəfin qüvvədə olan hər hansı qanununu pozan tələbləri təsbit edirsə və ya onun konstitusiya qaydaları, suverenliyi, təhlükəsizliyi və ya ictimai asayiş prinsipləri ilə ziddiyyət yaradırsa, qərar tanınmır və ya icra edilmir. Müqavilənin 22-ci maddəsinə əsasən isə qərarın tanınması və ya icrası ilə bağlı prosedurlar sorğu edilən Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Bununla yanaşı, Mülki-Prosessual Məcəllənin 462-ci maddəsinə görə, xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələri Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə, hüquq qaydasına zidd deyildirsə və qarşılıqlı təminatlandırılmışdırsa, Azərbaycan Respublikasında tanına və icra edilə bilər.

Həmin Məcəllənin 465.1.5-ci maddəsinə uyğun olaraq, qətnamənin icrası Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin əsas prinsipləri və suverenliyi ilə ziddiyyət təşkil edirsə, onu məcburi qaydada icra etməkdən imtina edilməsinə yol verilir.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 464-cü maddəsinə müvafiq olaraq, xarici dövlət məhkəmələri və arbitrajlarının qətnamələrinin məcburi qaydada icra olunması və tanınması barədə ərizələrə Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi baxır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bu məsələ ilə bağlı qəbul etdiyi əvvəlki qərarına istinadən bir daha qeyd etməyi vacib hesab edir ki, mülki prosessual qanunvericiliyin və Müqavilənin yuxarıda qeyd olunan normalarının tələblərinə əsasən, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin sözügedən məhkəmə qərarı Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyası tərəfindən tanınarkən həmin qərarın Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan hər hansı qanununa və ya onun konstitusiya qaydalarına, suverenliyi, təhlükəsizliyi və ya ictimai asayiş prinsiplərinə uyğun olub-olmaması yoxlanılmalıdır.

Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, bir dövlətin yurisdiksiyası altında qəbul edilmiş publik hakimiyyət sənədi olan məhkəmə qərarının digər dövlətin ərazisində tanınması və icrası mürəkkəb məsələlərdəndir. Beynəlxalq hüququn ümumqəbul olunmuş prinsiplərindən, əsasən ərazi bütövlüyü və dövlətlərin suveren bərabərliyi prinsiplərindən irəli gələrək xarici dövlətin məhkəmə qərarının digər dövlətin ərazisində tanınması və icrası yalnız həmin dövlətin qanunvericiliyi, beynəlxalq hüquq və qarşılıqlılıq prinsipi çərçivəsində həyata keçirilə bilər.

Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin I hissəsinə əsasən, cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir. Hər kəsin qanunla nəzərdə tutulmuş yaşa çatdıqda ailə qurmaq hüququ vardır. Nikah könüllü razılıq əsasında bağlanılır. Heç kəs zorla evləndirilə (ərə verilə) bilməz. Nikah və ailə dövlətin himayəsindədir. Ər ilə arvadın hüquqları bərabərdir (Konstitusiyanın 34-cü maddəsi).

Ailə Məcəlləsi Konstitusiyada nəzərdə tutulan əsas insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına uyğun olaraq ailə münasibətlərinin yaranmasının və möhkəmlənməsinin, onlara xitam verilməsinin prinsiplərini, ailə münasibətləri iştirakçılarının hüquq

və vəzifələrini, dövlət orqanlarının bu sahədə vəzifələrini, habelə vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydə alınması qaydalarını tənzimləyən normaları müəyyən edir.

Ailə Məcəlləsinin 22-ci maddəsində nikahın pozulması zamanı həll edilməsi tələb olunan məsələlər açıqlanır. Məcəllənin 22.2-ci maddəsinə görə, nikah məhkəmə qaydasında pozularkən ər-arvad arasında saziş olmadıqda, eləcə də bu saziş uşaqların və ya tərəflərdən birinin marağını pozduqda, məhkəmə:

1) boşanmadan sonra yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların valideynlərindən hansının yanında qaldığını müəyyən etməli;

2) uşaqlar üçün alimentin hansı valideyndən və hansı miqdarda tutulduğunu müəyyən etməli;

3) ər-arvadın (onlardan birinin) tələbi ilə onların birgə mülkiyyətində olan əmlakın bölgüsünü aparmalı;

4) ərindən (arvadından) saxlanması üçün vəsait almaq hüququna malik olan arvadın (ərin) tələbi ilə ərindən (arvaddan) tutulmalı olan vəsaitin miqdarını müəyyən etməlidir.

Nikah pozulduqdan sonra keçmiş ər (arvadın) aliment almaq hüququnun əsasları Ailə Məcəlləsinin 85-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Məcəllənin 85.1-ci maddəsinə əsasən, aşağıdakı şəxslər nikah pozulduqdan sonra məhkəmə qaydasında buna zəruri vəsaitə malik olan keçmiş ərindən (arvaddan) aliment ödəməyi tələb etmək hüququna malikdirlər:

1) hamiləlik dövründə və ümumi uşaqlarının doğulduğu gündən 3 il ərzində keçmiş arvad;

2) sağlamlıq imkanları məhdud ümumi uşağa və ya 18 yaşına çatanadək sağlamlıq imkanlarının məhdudluğu müəyyən olunmuş 18 yaşından yuxarı I qrup əlil olan ümumi uşağa qulluq edən və maddi yardıma ehtiyacı olan keçmiş ər (arvad);

3) nikah pozulana qədər və ya nikah pozulduğu gündən bir il ərzində əmək qabiliyyətini itirən və maddi yardıma ehtiyacı olan keçmiş ər (arvad);

4) ər-arvad uzun müddət nikahda olmuşlarsa, nikah pozulduğu andan 5 il müddətindən gec olmayaraq pensiya yaşına çatan və maddi yardıma ehtiyacı olan keçmiş ər (arvad).

Ailə Məcəlləsinin 85.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, alimentin miqdarı və nikah pozulduqdan sonra onun keçmiş ərə (arvada)

ödənilməsi qaydası keçmiş ər-arvad arasındakı sazişlə müəyyən edilə bilər.

Keçmiş ər (arvadın) aliment almaq hüququnun əsaslarının dairəsi məhdud olmaqla qanunvericilikdə dəqiq müəyyən edilmişdir. Ailə Məcəlləsinin 85.1-ci maddəsində sadalanan əsasları birləşdirən amil keçmiş ər (arvadın) müəyyən səbəblərə görə işləmək imkanının olmaması və ya məhdud olması və aliment ödəməsi tələb olunan keçmiş ər (arvadın) bunun üçün zəruri vəsaitə malik olmasıdır.

Ailə Məcəlləsinin 85.1.1-ci maddəsinə gəldikdə isə qeyd olunmalıdır ki, Məcəllənin 85.1.2-85.1.4-cü maddələrində göstərilən əsaslardan fərqli olaraq, bu maddədə keçmiş ər (arvadın) aliment almaq hüququnun yaranması onun maddi yardıma ehtiyacının olub-olmamasından asılı deyildir. Bununla belə, Ailə Məcəlləsinin 85.1.1-ci maddəsinin mənasına görə, bu maddə ilə müəyyən edilən alimentin ödənilməsi ümumi uşaqların 3 yaşına çatması ilə məhdudlaşır.

Həmin Məcəllənin 86-cı maddəsinə əsasən, aliment ödənilməsi barədə ər-arvad və ya keçmiş ər-arvad arasında saziş olmadıqda, məhkəmə qaydasında ərə (arvada) və ya keçmiş ərə (arvada) ödənilməli olan alimentin miqdarı məhkəmə tərəfindən keçmiş ər (arvadın) ailə və maddi vəziyyəti, tərəflərin digər diqqətəlayiq olan maraqları nəzərə alınmaqla, hər ay ödənilməli olan sabit pul məbləği formasında müəyyən edilir.

Məcəllənin 85 və 86-cı maddələri sistemli əlaqədə olaraq aliment münasibətlərinin hər iki tərəfinin maraqlarının tarazlığını təmin etmək şərti ilə, istər aliment alanın, istərsə də onu ödəyənin zəruri həyat səviyyəsinin saxlanılmasına yönəlmişdir.

Belə tənzimləmə Konstitusiyanın 34-cü maddəsinin III hissəsinə müvafiq olaraq dövlətin analığın və uşaqlığın mühafizəsi ilə bağlı vəzifələrindən, habelə Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin II hissəsində təsbit edilmiş mütənasiblik prinsipindən irəli gəlir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu göstərilənləri nəzərə alaraq 2018-ci il 25 iyul tarixli Qərarında hesab etmişdir ki, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Ali Məhkəməsinin 14 fevral 2017-ci il tarixli qərarı Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyası tərəfindən tanınarkən M.Beyşekeyevaya alimentin və qəyyumluğa görə xərclərin ödənilməsinin Azərbaycan Respublikasının ailə

qanunvericiliyinə zidd olması nəzərə alınmamışdır. Bu isə Müqavilənin 21-ci maddəsinin “d” bəndinə, Mülki-Prosessual Məcəllənin 462 və 465.1.5-ci maddələrinə görə həmin qərarın tanınmasından imtinaya əsasdır.

Lakin Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qeyd edilən Qərarında əks olunmuş hüquqi mövqeyi nəzərə almayaraq, Konstitusiyanın, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Qanun) və Mülki-Prosessual Məcəllənin normalarının tələbləri ilə uzlaşmayan qərar qəbul etmişdir.

Belə ki, kassasiya instansiyası məhkəməsi iş üzrə müəyyən nəticəyə gəlmək üçün hər hansı maddi hüquq normasına istinad etməyərək, yalnız ümumi mülahizələr (alimentin tutulması uşağın anasına deyil, uşağın xərclərinin ödənilməsi üçün ananın xeyrinə tutulduğundan bu hal ailə qanunvericiliyi ilə ziddiyyət təşkil etmir; qəyyumluğa görə xərclər uşağın maraqları naminə ana tərəfindən uşağa edilən gündəlik qulluqla bağlı olduğundan ailə qanunvericiliyi ilə ziddiyyət təşkil etmir) əsasında təkrar olaraq xarici dövlətin məhkəmə qərarının Azərbaycan Respublikasında tanınması və məcburi icra edilməsi qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bununla əlaqədar qeyd etməyi vacib bilir ki, Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin IX hissəsinə və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Qanunun 63.4, 66.1 və 66.2-ci maddələrinə görə, Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı Azərbaycan Respublikası ərazisində məcburi qüvvəyə malikdir və qüvvəyə mindikdən sonra şərtsiz icra olunmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə” 11 iyun 2004-cü il tarixli 688-IIQD sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun III hissəsinin 9-cu bəndinin və IV hissəsinin 7-ci bəndinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2005-ci il 25 yanvar tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, Ali Məhkəmə və digər məhkəmələr öz qərarlarını yalnız Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən müvafiq iş üzrə müəyyən-ləşdirilmiş hədlər çərçivəsində qəbul etməlidir. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarında göstərilən hüquqi məsələlər

və pozulmuş hesab edilən hüquq və azadlıqlar həmin hədləri təşkil edir.

Göstərilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun eyni məsələ üzrə qəbul etdiyi 2018-ci il 25 iyul tarixli Qərarında əks olunmuş hüquqi mövqelərə uyğun olmayan qərar qəbul edərək Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin IX hissəsinin və “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Qanunun 63.4, 66.1 və 66.2-ci maddələrinin tələblərini pozmaqla yanaşı, Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 2005-ci il 25 yanvar tarixli Qərarında əks olunmuş hüquqi mövqeləri də nəzərə almamışdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu əvvəlki hüquqi mövqeyinin davamı olaraq bir daha qeyd edir ki, məhkəmə, ilk növbədə, Mülki-Prosessual Məcəllənin 458.1 və 462-ci maddələrində göstərilən əsasların olub-olmamasını araşdırmalı, bundan sonra Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə və ya həmin Məcəllənin 465-ci maddəsində sadalanan xarici dövlətin məhkəmə qətnaməsini məcburi qaydada icra etməkdən və tanımaqdan imtina edilməsi üçün halların mövcud olub-olmamasını müəyyən etməlidir (H.Babayevin şikayəti üzrə 2017-ci il 16 mart tarixli və F.Bayramovun şikayəti üzrə 2017-ci il 20 iyul tarixli qərarlar).

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu həmçinin vurğulayır ki, hazırkı konstitusiyaya işinin predmetini Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyasının Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Ali Məhkəməsinin 14 fevral 2017-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasında tanınması və məcburi icra edilməsi barədə 6 fevral 2019-cu il tarixli qərardadının Konstitusiyaya və qanunlara uyğunluğunun yoxlanılması təşkil edir. Aliment, uşağın valideynlərindən hansının yanında qalması və digər məsələlərə gələcəkdə səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən Azərbaycan Respublikasının maddi və prosessual qanunvericiliyinə uyğun baxılması istisna edilmir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu xüsusilə vurğulayır ki, Plenumun qərarında göstərilən hüquqi mövqelər nəzərə alınmadan, yenidən eyni ziddiyyətli yanaşmalara yol verməklə yanlış qərarın qəbul edilməsi Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin II hissə-

sinin tələblərinə zidd olmaqla işə baxılma müddətinin əsassız uzanmasına və süründürməçiliyə səbəb olur.

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyasının Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Ali Məhkəməsinin 14 fevral 2017-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasında tanınması və məcburi icra edilməsi barədə 6 fevral 2019-cu il tarixli qərardadı Konstitusiyanın 60-cı maddəsinə və Mülki-Prosessual Məcəllənin 462 və 465.1.5-ci maddələrinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilməlidir. İşə bu Qərarla əks olunmuş hüquqi mövqelərə uyğun olaraq mülki prosesual qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada və müddətdə yenidən baxılmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin V və IX hissələrini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Ali Məhkəməsinin 14 fevral 2017-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasında tanınması və məcburi icra edilməsi barədə 6 fevral 2019-cu il tarixli qərardadı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyanın 60-cı maddəsinə və Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 462 və 465.1.5-ci maddələrinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilsin. İşə bu Qərarla əks olunmuş hüquqi mövqelərə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının mülki prosesual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada və müddətdə yenidən baxılsın.

2. Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir oluna bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О проверке соответствия определения Гражданской коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики от 6 февраля 2019 года Конституции и законам Азербайджанской Республики по жалобе Давуда Зохраб оглу Багирова

3 июня 2019 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова (судья-докладчик), Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью V статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 34 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном суде» и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики рассмотрел в судебном заседании в порядке письменной формы конституционного судопроизводства конституционное дело о проверке соответствия определения Гражданской коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики от 6 февраля 2019 года Конституции и законам Азербайджанской Республики по жалобе Давуда Зохраб оглу Багирова.

Изучив и обсудив доклад судьи Р.Исмаилова по делу, письменное выступление представителя заявителя Азера Гулиева, письменное мнение эксперта – доцента кафедры международ-

ного частного и европейского права юридического факультета Бакинского государственного университета Тургая Гусейнова совместно с материалами дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Как видно из жалобы и приложенных к ней материалов, Д.Багиров вступил в 2011 году в городе Дубай Объединенных Арабских Эмиратов в официальный брак с гражданкой Республики Кыргызстан Мерим Бейшекеевой. От совместного брака в 2012 году в городе Нью-Йорк Соединенных Штатов Америки у них родилась дочь Джейла.

М.Бейшекеева, обратившись в 2015 году в суд города Дубай, подала иск против Д.Багирова о разводе. Решением суда первой инстанции города Дубай от 6 июня 2016 года брак между ними был расторгнут, опекуновство над несовершеннолетним ребенком с момента вынесения решения суда передано отцу, на ответчика возложено предоставление истцу единовременной выплаты на проживание, в остальной части исковые требования (алименты) отклонены.

Дубайский апелляционный суд Объединенных Арабских Эмиратов 17 ноября 2016 принял решение об отмене решения суда первой инстанции, передаче истцу опекуновства над несовершеннолетним ребенком, возвращении ребенка истцу, выплате алиментных платежей, расходов на опекуновство, жилищных расходов, расходов по брачным делам и пр.

Дубайский Верховный суд Объединенных Арабских Эмиратов решением от 14 февраля 2017 года внес частичные изменения в решение суда апелляционной инстанции, постановлено удержание алиментов, исполнение предоставления опекуну жилищных расходов с момента передачи ребенка матери, удержание расходов по брачным делам после вынесения окончательного решения о расторжении брака или с момента фактической передачи ребенка матери, на стороны возложена обязанность по совместной оплате пошлин судов двух инстанций. В остальных частях в удовлетворении жалобы было отказано.

М.Бейшекеева, подав через своего представителя А.Эфенди-заде ходатайство в Гражданскую коллегию Верховного суда Азербайджанской Республики (далее – Гражданская коллегия Верховного суда), просила о признании и принудительном исполнении на территории Азербайджанской Республики решения Дубайского Верховного суда Объединенных Арабских Эмиратов от 14 февраля 2017 года.

Определением Гражданской коллегии Верховного суда от 5 октября 2017 года ходатайство было удовлетворено, принято решение о признании и принудительном исполнении в Азербайджанской Республике решения Дубайского Верховного суда Объединенных Арабских Эмиратов от 14 февраля 2017 года.

Одновременно следует отметить, что до принятия указанных постановлений решением Сабаильского районного суда города Баку от 28 апреля 2016 года исковое требование истца Д.Багирова против ответчика М.Бейшекеевой о расторжении брака и передаче ребенка отцу было удовлетворено.

Однако после принятия вышеотмеченного определения Гражданской коллегии Верховного суда определением Гражданской коллегии Бакинского апелляционного суда от 21 ноября 2017 года на основании апелляционной жалобы М.Бейшекеевой решение суда первой инстанции было отменено, производство по гражданскому делу прекращено. Суд посчитал, что есть вступившее в законную силу и признанное в Азербайджанской Республике решение Дубайского Верховного суда Объединенных Арабских Эмиратов о расторжении заключенного между сторонами брака, передаче несовершеннолетнего ребенка конкретному родителю и удержании алиментов на его содержание.

Д.Багиров, обратившись с жалобой в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд), просил признать определение Гражданской коллегии Верховного суда от 5 октября 2017 года не соответствующим Конституции и законам Азербайджанской Республики (далее – Конституции).

В жалобе заявитель считает, что Гражданская коллегия Верховного суда при рассмотрении заявления М.Бейшекеевой

неверно применила статьи 462, 467 и 471 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский процессуальный кодекс), в результате оказались нарушены его права, закрепленные в статьях 25, 26 и части I статьи 60 Конституции.

По жалобе Д.Багирова было принято Постановление Пленума Конституционного суда. На основании данного Постановления, из-за несоответствия определения Гражданской коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики от 5 октября 2017 года части I статьи 60 Конституции и статьям 462 и 472 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики оно было признано утратившим силу.

Вслед за этим Гражданская коллегия Верховного суда вновь приняла определение от 6 февраля 2019 года о признании и принудительном исполнении в Азербайджанской Республике решения Дубайского Верховного суда Объединенных Арабских Эмиратов от 14 февраля 2017 года.

Д.Багиров, повторно обратившись с жалобой в Конституционный суд, просил проверить соответствие определения Гражданской коллегии Верховного суда от 6 февраля 2019 года Конституции и законам.

Жалоба мотивирована тем, что тогда, как Гражданская коллегия Верховного суда должна была применить статьи 85 и 86 Семейного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Семейный кодекс), они не были применены, неверно применены статьи 482 и 465 Гражданского процессуального кодекса, а также не приняты к сведению правовые позиции, отраженные в Постановлении от 25 июля 2018 года, принятом Пленумом Конституционного суда по его жалобе, в итоге оказались нарушены его права, закрепленные в статьях 34 и 60 Конституции.

Пленум Конституционного суда признал возможным рассмотреть жалобу Д.Багирова в порядке письменной процедуры в соответствии со статьей 27.2 Закона «О Конституционном суде» и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда.

В связи с жалобой Пленум Конституционного суда считает необходимым отметить следующее.

На основании части I статьи 60 Конституции, гарантируется защита прав и свобод каждого в административном порядке и в суде.

На основании сформированной Пленумом Конституционного суда правовой позиции, право на судебную защиту, находясь в числе основных прав и свобод человека и гражданина, одновременно выступает в качестве гарантии закрепленных в Конституции других прав и свобод. Судебная гарантия устанавливает, с одной стороны, право каждого на обращение в суд с целью восстановления нарушенных прав и свобод, а с другой, – обязанность судов рассматривать данные обращения и принимать по ним справедливое решение.

Согласно части I статьи 129 Конституции, суды выносят решения от имени государства, исполнение которых обязательно.

В ряде случаев решения, принятые судами иностранного государства, на территории другого государства могут обладать одинаковой с судебными решениями данного государства юридической силой. Даже в случае если судебный процесс осуществлялся в зарубежной стране, а его исполнение предусмотрено в Азербайджанской Республике, данное производство, наряду с международными обязательствами государства, осуществляется в соответствии с основными принципами Конституции относительно правосудия.

Согласно статье 458.2 Гражданского процессуального кодекса, признание и исполнение решений иностранных судов осуществляется при условиях и в порядке, предусмотренных в настоящем Кодексе, если международными договорами, к которым присоединилась Азербайджанская Республика, не предусмотрены иные правила.

Согласно пункту d статьи 21 «Договора между Объединенными Арабскими Эмиратами и Азербайджанской Республикой о правовой и судебной помощи по гражданским и торговым делам» (далее – Договор), утвержденного Законом Азербайджанской Республики от 10 апреля 2007 года, если решение закрепляет требования, нарушающие тот или иной действующий закон запрашиваемой Стороны, или противоречит ее конституционным правилам, суверенитету, безопасности или принципам общественного порядка, оно не признается или не исполняется.

На основании же статьи 22 Договора, процедуры, связанные с признанием или исполнением решения, осуществляются в соответствии с законодательством запрашиваемой Стороны.

Вместе с тем, согласно статье 462 Гражданского процессуального кодекса, решения судов и арбитражей иностранных государств могут быть исполнены и признаны в Азербайджанской Республике, если они не противоречат законодательству Азербайджанской Республики и правопорядку и если они взаимно гарантированы.

В соответствии со статьей 465.1.5 данного Кодекса, отказ от принудительного исполнения решения суда допускается в случае, если исполнение решения противоречит основным принципам законодательства Азербайджанской Республики и суверенитету Азербайджанской Республики.

В соответствии со статьей 464 Гражданского процессуального кодекса, заявления о принудительном исполнении и признании решений судов и арбитражей иностранных государств рассматриваются Верховным судом Азербайджанской Республики.

Пленум Конституционного суда, ссылаясь на принятое по данному вопросу предыдущее Постановление, считает важным еще раз отметить, что на основании требований вышеуказанных норм гражданско-процессуального законодательства и Договора, при признании Гражданской коллегией Верховного Суда упомянутого решения суда Объединенных Арабских Эмиратов следует проверить, соответствует ли оно всем действующим законам Азербайджанской Республики или ее конституционным правилам, суверенитету, безопасности или принципам общественного порядка.

Кроме того, следует учесть, что признание и исполнение принятого под юрисдикцией одного государства решения суда, являющегося документом публичной власти, на территории другого государства является одним из сложных вопросов. Исходя из общепринятых принципов международного права, в особенности, принципов территориальной целостности и суверенного равенства государств, признание и исполнение решения суда иностранного государства на территории другого государства может осуществляться лишь в рамках законодательства

данного государства, международного права и принципа взаимности.

На основании части I статьи 17 Конституции, семья как основная ячейка общества находится под особой опекой государства. Каждый обладает правом на создание семьи по достижении указанного в законе возраста. Брак заключается на основе добровольного согласия. Никто не может быть принужден к заключению брака. Семья и брак находятся под опекой государства. Права супругов равны (статья 34 Конституции).

Семейный кодекс в соответствии с предусмотренными в Конституции основными правами и свободами человека и гражданина устанавливает нормы, регулирующие принципы возникновения, укрепления и прекращения семейных отношений, права и обязанности участников семейных отношений, обязанности государственных органов в данной сфере, а также правила регистрации актов гражданского состояния.

В статье 22 Семейного кодекса раскрываются вопросы, решаемые при расторжении брака. Согласно статье 22.2 Кодекса, при отсутствии между супругами соглашения в случае расторжения брака в судебном порядке, а также нарушении данным соглашением интересов детей или одной из сторон, суд:

- 1) определяет, с кем из родителей после развода остаются несовершеннолетние дети;
- 2) определяет, кто из родителей и в каком размере должен платить алименты на детей;
- 3) по требованию супругов (одного из них) производит раздел имущества, находящегося в их совместной собственности;
- 4) по требованию жены (мужа), имеющей право на получение у мужа (жены) средств для содержания, устанавливает размер средств, подлежащих удержанию с мужа (жены).

Основы права бывшего мужа (жены) на получение алиментов после расторжения брака предусмотрены в статье 85 Семейного кодекса. На основании статьи 85.1 Кодекса, ниже следующие лица имеют право после расторжения брака требовать в судебном порядке у бывшего мужа (жены), располагающего для указанного необходимыми средствами, выплаты алиментов:

1) бывшая жена в период беременности и в течение 3 лет со дня рождения общих детей;

2) нуждающийся в материальной помощи бывший муж (жена), осуществляющий уход за общим ребенком с ограниченными возможностями здоровья или общим ребенком, являющимся инвалидом I группы, в возрасте свыше 18 лет, ограниченные возможности здоровья которого были установлены до достижения 18 лет;

3) нуждающийся в материальной помощи бывший муж (жена), утративший трудоспособность до расторжения брака или в течение одного года со дня расторжения брака;

4) в случае, если супруги длительное время состояли в браке, -бывший муж, не позднее 5 лет с момента расторжения брака достигший пенсионного возраста и нуждающийся в материальной помощи.

В соответствие со статьей 85.2 Семейного кодекса, размер алиментов и порядок их выплаты бывшему мужу (жене) после расторжения брака могут быть установлены соглашением между бывшими супругами.

Как видно, сфера правовых оснований получения алиментов бывшим мужем (женой), будучи ограниченной, точно установлена в законодательстве. Фактор, объединяющий основания, перечисленные в статье 85.1 Семейного кодекса, заключается в отсутствии или ограниченности у мужа (жены) по определенным причинам возможности работать и наличии у бывшего мужа (жены), которому предъявлено требование об уплате алиментов, необходимых средств для этого.

Что касается статьи 85.1.1 Семейного кодекса, следует отметить, что в отличие от оснований, указанных в статьях 85.1.2-85.1.4 Кодекса, в данной статье возникновение у бывшей жены права на получение алиментов не зависит от того, нуждается ли она в материальной помощи. Вместе с тем, согласно сути статьи 85.1.1 Семейного кодекса, выплата установленных данной статьей алиментов ограничивается достижением общими детьми 3-летнего возраста.

На основании статьи 86 данного Кодекса, при отсутствии между супругами или бывшими супругами соглашения о выплате алиментов размер алиментов, подлежащих в судебном

порядке выплате мужу (жене) или бывшему мужу (жене), устанавливается судом в подлежащей ежемесячной выплате стабильной денежной сумме с учетом семейного и материального положения бывшего мужа (жены), других заслуживающих внимания интересов сторон.

Статьи 85 и 86 Кодекса, находясь в системной связи, направлены на сохранение необходимого уровня жизни как получающего алименты, так и выплачивающего их лица, с условием обеспечения баланса интересов обеих сторон алиментных отношений.

Такое регулирование вытекает из обязанностей государства по охране материнства и детства в соответствии с частью III статьи 34 Конституции, а также принципа пропорциональности, закрепленного в части II статьи 71 Конституции.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного суда считает, что при признании Гражданской коллегией Верховного суда решения Дубайского Верховного суда Объединенных Арабских Эмиратов от 14 февраля 2017 года не было принято к сведению, что в данном решении выплата М.Бейшекеевой алиментов и расходов на опеку противоречит семейному законодательству Азербайджанской Республики. А это, согласно пункту d статьи 21 Договора, статьям 462 и 465.1.5 Гражданского процессуального кодекса, является основанием для отказа в признании данного решения.

Однако Гражданская коллегия Верховного суда, не учитывая правовой позиции, отраженной в отмеченном Постановлении Пленума Конституционного суда, приняла решение, не сочетающееся с требованиями норм Конституции, Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном суде» (далее – Закон «О Конституционном суде») и Гражданского процессуального кодекса.

Таким образом, суд кассационной инстанции, не ссылаясь на ту или иную норму материального права с тем, чтобы прийти к определенному выводу по делу, лишь на основании общих суждений (взыскание алиментов осуществляется не для матери ребенка, а в пользу матери для оплаты расходов ребенка, поэтому данный факт не противоречит семейному законодательству; расходы на опеку связаны с повседневным уходом матери

за ребенком в его интересах, поэтому не противоречат семейному законодательству) повторно пришел к выводу о признании и принудительном исполнении решения иностранного государства в Азербайджанской Республике.

В связи с этим Пленум Конституционного суда считает важным отметить, что согласно части IX статьи 130 Конституции и статьям 63.4, 66.1 и 66.2 Закона «О Конституционном суде», решения Конституционного суда имеют обязательную силу на всей территории Азербайджанской Республики и после вступления в силу должны безоговорочно исполняться.

В Постановлении Пленума Конституционного суда «О соответствии пункта 9 части III и пункта 7 части IV Закона Азербайджанской Республики «О внесении дополнений и изменений в некоторые законодательные акты Азербайджанской Республики» от 11 июня 2004 года номер 688-II QD части IX статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики» от 25 января 2005 года указано, что Верховный суд и другие суды должны принимать свои решения по соответствующему делу только в пределах, определенных Конституционным судом. Эти пределы образуют указанные в Постановлении Пленума Конституционного суда правовые вопросы, а также признанные нарушенными права и свободы.

Из вышеуказанного можно прийти к такому выводу, что Гражданская коллегия Верховного суда, приняв решение, не соответствующее правовым позициям, отраженным в Постановлении от 25 июля 2018 года, принятом Пленумом Конституционного суда по тому же вопросу, наряду с нарушением требований части IX статьи 130 Конституции и статей 63.4, 66.1 и 66.2 Закона «О Конституционном суде», также не принял к сведению правовые позиции, отраженные в Постановлении Пленума Конституционного суда от 25 июля 2018 года.

В продолжение прежней правовой позиции, Пленум Конституционного суда еще раз отмечает, что суд в первую очередь, должен изучить, имеются ли основания, указанные в статьях 458.1 и 462 Гражданского процессуального кодекса, после чего установить, имеются ли обстоятельства для отказа в признании и принудительном исполнении решения суда ино-

странного государства, перечисленные в международных договорах, к которым присоединилась Азербайджанская Республика, или в статье 465 данного Кодекса (постановления от 16 марта 2017 года по жалобе Г.Бабаева и от 20 июля 2017 года по жалобе Ф.Байрамова).

Пленум Конституционного суда также подчеркивает, что предмет настоящего конституционного дела составляет проверка соответствия определения Гражданской коллегии Верховного суда от 6 февраля 2019 года о признании и принудительном исполнении в Азербайджанской Республике решения Дубайского Верховного суда Объединенных Арабских Эмиратов от 14 февраля 2017 года Конституции и законам. Не исключается рассмотрение в дальнейшем компетентным судом таких вопросов, как алименты, кому из родителей передать ребенка и пр., в соответствии с материальным и процессуальным законодательством Азербайджанской Республики.

Пленум Конституционного суда особо подчеркивает, что принятие неверного решения без учета правовых позиций, указанных в Постановлении Пленума, и с повторным допущением одних и тех же разноречивых подходов, противореча требованиям части II статьи 60 Конституции, приводит к необоснованному затягиванию сроков рассмотрения дела и волоките.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного суда приходит к такому выводу, что из-за несоответствия определения Гражданской коллегии Верховного суда от 6 февраля 2019 года о признании и принудительном исполнении в Азербайджанской Республике решения Дубайского Верховного суда Объединенных Арабских Эмиратов от 14 февраля 2017 года статье 60 Конституции и статьям 462 и 465.1.5 Гражданского процессуального кодекса следует считать его утратившим силу. Дело необходимо пересмотреть в соответствии с правовыми позициями, отраженными в настоящем Постановлении в порядке и сроки, установленные гражданско-процессуальным законодательством.

Руководствуясь частями V и IX статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 52, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном суде», Пленум Конституционного суда

П О С Т А Н О В И Л:

1. Из-за несоответствия определения Гражданской коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики от 6 февраля 2019 года о признании и принудительном исполнении в Азербайджанской Республике решения Дубайского Верховного суда Объединенных Арабских Эмиратов от 14 февраля 2017 года статье 60 Конституции Азербайджанской Республики и статьям 462 и 465.1.5 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики считать его утратившим силу. Дело пересмотреть в соответствии с правовыми позициями, отраженными в настоящем Постановлении в порядке и сроки, установленные гражданско-процессуальным законодательством.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования

3. Постановление опубликовать в газетах «Азербайджан», «Республика», «Халг газети», «Бакинский рабочий» и «Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики».

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 1, 5, 18, 61 və 65-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsi və “Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında” Minsk Konvensiyası baxımından şərh edilməsinə dair

7 iyun 2019-cu il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov (məruzəçi-hakim), İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri Teyyub Muxtarov, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin müdiri Nizami Səfərov və böyük məsləhətçisi Kəmalə Paşayevanın,

ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Beynəlxalq ümumi hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Rahim Məmmədovun,

mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri Şahin Yusifov, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Sahibxan Mirzəyev, Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə idarəsinin rəis müavini Mürvət Həsənov və Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Beynəlxalq əməkdaşlıq idarəsinin qrup rəhbəri Emil Hüseynovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında xüsusi konstitusiya icraatı qaydasında açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 1, 5, 18, 61 və 65-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsi və “Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında” Minsk Konvensiyası baxımından şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim M.Muradovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək, cəza təyin edilərkən xarici dövlətlərin məhkəmə hökmlərinə əsasən yaranmış məhkumluqların nəzərə alınmasının mümkünlüyü baxımından Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 1, 5, 18, 61 və 65-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 148-ci maddəsi və “Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında” Minsk Konvensiyasının (bundan sonra – Minsk Konvensiyası) müvafiq maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdə göstərilmişdir ki, Gəncə şəhəri Kəpəz Rayon Məhkəməsinin 25 sentyabr 2018-ci il tarixli hökmü ilə N.Məhərrəmov Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3 və 177.2.4-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir.

Gəncə şəhəri Kəpəz Rayon Məhkəməsinin hökmündən N.Məhərrəmovun müdafiəçisi apellyasiya şikayəti, dövlət ittihamçısı isə apellyasiya protesti vermişlər. Apellyasiya şikayətində hökmün dəyişdirilməsi, məhkum barəsində Cinayət Məcəlləsinin 65.3-cü maddəsinin tətbiq edilməsi, apellyasiya pro-

testində isə hökmün ləğv edilməsi, məhkuma məhkəməyə verildiyi ittiham həcmində Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddələri ilə təqsirli bilinərək cəza təyin edilməsi xahiş olunmuşdur.

Apellyasiya protestinin əsas dəlillərindən biri birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən cinayət qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun olmayaraq, N.Məhərrəmovun Rusiya Federasiyası ərazisində törətmiş olduğu cinayət əməlinə görə məhkum olunması faktının cinayətin residivinin yaranma əsası hesab edilərək cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alınması, məhkumun bu səbəbdən cəzasını ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində çəkməsinin müəyyən edilməsi ilə bağlı olmuşdur.

Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi cəza təyin edilərkən xarici dövlətin ərazisində qəsdən törədilmiş cinayət əməlinə görə məhkum olunmuş şəxsin məhkumluğunun nəzərə alınb-alınmaması ilə bağlı məhkəmə təcrübəsində fikir ayrılığı yarandıqından qanunvericiliyin yuxarıda qeyd edilən maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinin zəruri olduğu qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələ ilə bağlı cinayətlərin residivi anlayışının və ictimai təhlükəlilik dərəcəsinin, cinayət işləri sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın formalarının və cinayət icraatında beynəlxalq müqavilələrin tətbiq olunmasının əsaslarının açıqlanmasını zəruri hesab edir.

Cinayət Məcəlləsinin 18.1-ci maddəsində cinayətlərin residivinin anlayışı verilmişdir. Həmin maddəyə əsasən, qəsdən cinayət törətməyə görə əvvəllər məhkum olunmuş şəxs tərəfindən yəni qəsdən cinayətin törədilməsi cinayətin residivini yaradır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu cinayətlərin residivinin təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyətini xarakterizə edən hal olduğunu qeyd etməklə bir sıra qərarlarında vurğulamışdır ki, məhkumluq təkcə şəxsin məhkum olunması və ona cəzanın təyin edilməsi faktı ilə şərtləndirilmir. Məhkumluq şəxs tərəfindən təkrarən cinayət törədilərkən cinayət qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş hüquqi nəticələrə səbəb olan məhkumun hüquqi vəziyyətini ifadə edir; şəxsə olan ödənilməmiş və ya götürülməmiş məhkumluq, xüsusilə onunla dövlət arasında cinayət-hüquqi tənzimləmə əsasında formalaşan, bu şəxs tərəfindən yeni cinayətlər törədilərkən onun şəxsiyyətinin və törətdiyi cinayət-

lərin yüksək ictimai təhlükəli kimi qiymətləndirilməsinə xidmət edən ictimai-hüquqi münasibətləri yaradır və buna görə onun barəsində cinayət hüquqi xarakterli daha ağır cəza tədbirlərinin tətbiqini nəzərdə tutur (“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 83-cü maddəsinin şərh olunması ilə bağlı Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Azərbaycan Respublikası Məhkəməsinin müraciətinə dair” 2009-cu il 25 may tarixli Qərar).

Qeyd olunmalıdır ki, müasir dövrdə dövlətlərin cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində fəaliyyətlərinin koordinasiyası böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu sahədə ədalət mühakiməsinin əsas prinsiplərini müəyyən edən beynəlxalq hüquq normalarının davamlı inkişafı və texniki tərəqqinin nailiyyətləri belə əməkdaşlığı daha da əlçatan edir.

Cinayət işləri sahəsində əməkdaşlığın mahiyyəti, əsasən, bir dövlətin səlahiyyətli orqanlarının sorğusu əsasında digər dövlətin müvafiq orqanlarının müəyyən hərəkətləri, o cümlədən sorğu verən dövlətin ərazisində həyata keçirilən cinayət təqibi və ya məhkəmələrində baxılan işlər ilə əlaqədar müəyyən prosessual hərəkətləri həyata keçirməsindən ibarətdir.

Cinayət işləri üzrə ədalət mühakiməsi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın üç əsas formasını qeyd etmək olar:

Onun ənənəvi forması şəxslərin cinayət təqibi və ya hökmün icrası məqsədi ilə verilməsidir (ekstradisiya);

İkinci forma istintaq və ya digər prosessual hərəkətlərin həyata keçirilməsi haqqında verilən sorğuların cavablandırılmasıdır (məsələn, dindirmə, axtarış və sübutların əldə edilməsinə yönələn digər hərəkətlərin həyata keçirilməsi, prosessual sənədlərin verilməsi və s.);

Üçüncü forma isə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş şəxslərin cəzanın çəkilməsi üçün verilməsidir.

Bununla yanaşı, əməliyyat-axtarış sahəsində olan fəaliyyət, eləcə də məhkəmə hökmlərinin qarşılıqlı tanınması və icra edilməsi də cinayət prosesi çərçivəsində beynəlxalq əməkdaşlığın mühüm istiqamətlərindəndir.

Beynəlxalq hüquqi yardımın hüquqi əsasları beynəlxalq müqavilələrlə və ya iştirakçı dövlətlərin cinayət-prosessual qanunvericiliyi ilə yaranır.

Cinayət işləri üzrə beynəlxalq əməkdaşlığın çərçivələri bir sıra beynəlxalq müqavilələr ilə müəyyən edilmişdir. Onların sırasında “Cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında” Avropa Konvensiyası (Strasburq, 20 aprel 1959-cu il), “Ekstradisiya haqqında” Avropa Konvensiyası (Strasburq, 13 dekabr 1957-ci il) kimi sənədləri qeyd etmək olar. MDB çərçivəsində hüquqi yardım sahəsində əməkdaşlığın həyata keçirilməsinə yönələn mexanizmlərdən biri 22 yanvar 1993-cü il tarixli Minsk Konvensiyadır.

Konstitusiyanın 10-cu maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikası başqa dövlətlərlə münasibətlərini hamılıqla qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normalarında nəzərdə tutulan prinsiplər əsasında qurur. Bu Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir (Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin II hissəsi).

Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir (Konstitusiyanın 148-ci maddəsinin II hissəsi).

“Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 15 və 16-cı maddələrinə əsasən, Azərbaycan Respublikası beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinə dönmədən əməl etməlidir. Azərbaycan Respublikası beynəlxalq müqavilələrə vicdanla əməl edilməsi prinsipinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi ikitərəfli və çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələrin digər iştirakçılarının da bu müqavilələrdən irəli gələn öhdəlikləri yerinə yetirməsi üçün səylər göstərir. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin yerinə yetirilməsini təmin edir.

Bununla yanaşı, “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanununun 23.4-cü maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr, həmin müqavilələrdə əks etdirilmiş normaların tətbiqi üçün dövlətdaxili normativ hüquqi aktın qə-

bul olunmasını tələb edən hallar istisna olmaqla, birbaşa tətbiq edilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının 2 oktyabr 2017-ci il tarixli Qanunu ilə qoşulduğu 23 may 1969-cu il tarixli “Müqavilələr hüququ haqqında Vyana Konvensiyası”nın 11-ci maddəsinə görə, dövlətin müqavilənin onun üçün məcburiliyinə razılığı imzalama, müqaviləni təşkil edən sənədlərin mübadiləsi, ratifikasiya, qəbuletmə, təsdiqetmə və ya qoşulma, yaxud razılaşıdırılan istənilən digər vasitə ilə ifadə oluna bilər.

Dövlət beynəlxalq müqaviləni ratifikasiya etməklə öz üzərinə beynəlxalq öhdəlik götürür və buna görə də həmin öhdəliyi vicdanla yerinə yetirməlidir. Bu öhdəlik maddi və prosessual xarakterli olmaqla səlahiyyətli dövlət orqanlarından müvafiq qanuni hərəkətlərin edilməsini tələb edir.

Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin müraciətində qeyd edilmiş Minsk Konvensiyasına dair aşağıdakılar göstərilməlidir.

Minsk Konvensiyası Azərbaycan Respublikasına münasibətdə 11 iyul 1996-cı il, Rusiya Federasiyasına münasibətdə isə 10 dekabr 1994-cü il tarixində qüvvəyə minmişdir. Daha sonra 7 oktyabr 2002-ci il tarixində MDB iştirakçısı olan dövlətlər eyni adlı Kişinyov Konvensiyasını qəbul etmişlər. Həmin Konvensiyanın 120-ci maddəsinin 3 və 4-cü bəndlərinə görə, 1993-cü il 22 yanvar tarixli Minsk Konvensiyası bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər arasında öz qüvvəsini itirir. Bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər və onların iştirakçısı olan, bəzələrində bu Konvensiya qüvvəyə minməyən dövlətlər arasındakı münasibətlərə Minsk Konvensiyasının tətbiqi davam edir.

Rusiya Federasiyası Kişinyov Konvensiyasını ratifikasiya etmədiyindən onunla Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlər Minsk Konvensiyası ilə tənzimlənir.

Minsk Konvensiyasının 76-cı maddəsində qeyd olunmuşdur ki, Razılığa gələn Tərəflərdən hər biri cinayətlərin istintaqı aparılarkən və məhkəmələr tərəfindən cinayət işlərinə baxılarkən öz qanunvericiliyində nəzərdə tutulan məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halları, hansı Razılığa gələn Tərəfin ərazisində baş verməsindən asılı olmayaraq nəzərə alırlar.

Minsk Konvensiyasına 28 mart 1997-ci il tarixində Protokolla əlavə edilmiş 76.1-ci maddəyə əsasən, şəxsin xüsusilə təhlükəli

residivist hesab edilməsi, cinayətin təkrar törədilməsi, şərti məhkum etmə, hökmün icrasının təxirə salınması və cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə ilə bağlı vəzifələrin pozulması faktının müəyyən edilməsi kimi məsələlərin həlli zamanı Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri keçmiş SSRİ-nin və onun tərkibinə daxil olmuş ittifaq respublikalarının məhkəmələrinin (tribunallarının), həmçinin Razılığa gələn Tərəflərin məhkəmələrinin çıxardığı hökmləri tanıya və nəzərə ala bilərlər.

Lakin qeyd olunmalıdır ki, yuxarıda göstərilən Protokol Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya edilməmişdir.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə qənaətə gəlir ki, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxmadığı beynəlxalq müqavilələr üzrə xarici dövlətin məhkəmə hökmlərinə əsasən yaranmış məhkumluqların nəzərə alınması yolverilməzdir.

Konstitusiyanın 63-cü maddəsinin V hissəsinə əsasən, məhkəmənin hökmü olmasa, kimsə cinayətdə təqsirli sayıla bilməz. Cinayət Məcəlləsinin 1.3-cü maddəsinə görə, cinayət məsuliyyətini müəyyən edən və cinayət törətmiş şəxsin cəzalandırılmasını nəzərdə tutan qanunlar yalnız bu Məcəlləyə daxil olunduqdan sonra tətbiq edilə bilər. Həmin Məcəllənin qanunçuluq prinsipi adlanan 5.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) cinayət sayılması və həmin əmələ görə cəza və digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirlər yalnız bu Məcəllə ilə müəyyən edilir.

Cinayət hüququnda cinayətlərin residivi anlayışına daxil edilmiş əvvəllər məhkum olunmuş şəxs anlayışı, barəsində məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş ittiham hökmü olan və cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulan cəza təyin edilmiş şəxsi ehtiva edir. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 83.1-ci maddəsinə əsasən, cinayət törətməyə görə məhkum edilmiş şəxs məhkəmənin ittiham hökmü qanuni qüvvəyə mindiyi gündən məhkumluğun götürüldüyü və ya ödənilmədiyi günə qədər məhkum olunmuş hesab edilir.

Cinayət Məcəlləsinin 61.2-ci maddəsinə görə isə cəza təyin edilərkən həmin Məcəllənin 61.1.1-61.1.13-cü maddələrində göstərilməmiş hallar cəzanı ağırlaşdıran hal qismində nəzərə alınmalıdır.

Konstitusiyanın və Cinayət Məcəlləsinin yuxarıda qeyd olunan normalarının mənası baxımından belə nəticəyə gəlmək olar ki, şəxsin cəzalandırılmasını nəzərdə tutan qanunlar yalnız Cinayət Məcəlləsinə daxil olunduqdan sonra tətbiq edilə bilər və məhkumluğun yaranması üçün Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri tərəfindən çıxarılmış və qanuni qüvvəyə minmiş ittiham hökmü olmalıdır.

Bu baxımdan xarici dövlətlərin məhkəmə hökmlərinin Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri tərəfindən tanınması və nəzərə alınması qaydasının müəyyən edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət-Prosessual Məcəlləsi) 521-ci maddəsində xarici dövlətlərin məhkəmələrinin hökmlərinin icrası qaydası nəzərdə tutulmuşdur. Həmin maddəyə görə, Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri xarici dövlətlərin məhkəmələrinin hökmlərinin və ya digər yekun qərarlarının icrası məsələlərinə bu Məcəllənin, Azərbaycan Respublikasının cinayət və digər qanunlarının, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin müdaxiləsinə müvafiq olaraq baxırlar.

Azərbaycan Respublikasının da daxil olduğu MDB ölkələrinin təcrübəsinə nəzər yetirdikdə isə cinayətlərin residivi müəyyən edilərkən xarici dövlətlərin məhkəmələri tərəfindən çıxarılmış hökmlərin tanınması və nəzərə alınmasının müxtəlif qaydada həyata keçirildiyini müşahidə etmək olar. Məsələn, bəzi dövlətlərin (Ukrayna, Özbəkistan, Qırğızıstan və s.) Cinayət Məcəllələrində cəza təyin edilərkən xarici dövlətlərin məhkəmələri tərəfindən çıxarılmış hökmlər üzrə yaranmış məhkumluqların nəzərə alınmasının mümkünlüyü müəyyən edilmişdir.

Moldova Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 34-cü maddəsinin 4-cü bəndinə görə, residivin müəyyən edilməsi zamanı Moldova Respublikasının müvafiq məhkəmə instansiyası tərəfindən tanınmış xarici dövlətin qüvvəyə minmiş ittiham hökmləri nəzərə alınır.

Özbəkistan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 34-cü maddəsində isə göstərilmişdir ki, şəxsin xüsusilə təhlükəli residivist

kimi tanınması məsələsinə baxılarkən xarici dövlətlərin məhkəmə hökmlərinə əsasən yaranmış məhkumluğu nəzərə alın bilər.

Beləliklə, qloballaşma prosesləri, əhalinin miqrasiyasının fəallaşması, transmilli cinayətkarlığın artması və s. faktorların təsiri altında dövlətlərin cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində fəaliyyətinin əhəmiyyət kəsb etdiyini nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, cinayətlərin residivi məsələsi həll edilərkən xarici dövlətlərin məhkəmə hökmlərinin tanınması və nəzərə alınması qaydasının cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyində müəyyən edilməsi məqsədəuyğun olardı.

Belə ki, hüquqi müəyyənlik prinsipi azadlıq və toxunulmazlıq hüququnun məhdudlaşdırılması şərtlərinin milli qanunvericilikdə aydın və dəqiq təsbitini, hüquq tətbiq etmə praktikasının qanunun eyni cür və dürüst təfsirinə əsaslanmasını, müxtəlif məhkəmə qərarlarında hüququn tətbiqi məsələlərində ardıcılığın gözlənilməsini, yəni qanunun tətbiqi təcrübəsinin şəxslər üçün gözlənilən olmasını nəzərdə tutur.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun hüquqi müəyyənlik prinsipi ilə bağlı formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, hüquqi müəyyənlik prinsipi hüququn aliliyinin əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi çıxış edir. Hər bir qanunun və ya onun hər hansı bir müddəasının hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməsi olduqca vacibdir. Bunun təmin edilməsi üçün hüquq normaları birmənalı və aydın olmalıdır. Bu isə öz növbəsində hər kəsə onun hüquq və azadlıqlarını müdafiə edəcəyinə, hüquq tətbiq edən hərəkətlərinin isə qabaqcadan bilməsinə imkan verməlidir. Bu ümumi hüquq prinsipindən irəli gələrək Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, cinayət törətməkdə təqsirli bilinən şəxsin vəziyyətini ağırlaşdıran və cəza təyini zamanı əhəmiyyət kəsb edən cinayət qanununun müvafiq müddəası qeyri-müəyyən və ikimənalı olmamalıdır ("Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 59.1.9 və 60-cı maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair" 2012-ci il 2 aprel tarixli Qərar).

Müraciətdə qaldırılan digər məsələ işə baxan məhkəmənin ittiham aktında göstərilməyən ağırlaşdırıcı halları cəza təyin

edərkən nəzərə alması və buna uyğun cəzaçəkmə müəssisəsinin növünü seçməsinin mümkünlüyü ilə bağlıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bununla bağlı qeyd edir ki, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi funksiyasını reallaşdırarkən məhkəmənin həll etdiyi məsələlərin dairəsi məhkəmə baxışının hədləri ilə müəyyən edilir. Məhkəmə baxışının hədlərini nəzərdə tutan Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 318.1-ci maddəsinə əsasən, məhkəmə baxışı zamanı cinayət işinə, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın materiallarına və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayətə yalnız təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş və ya məhkəməyə verilən ittiham daxilində baxılır. Məhkəmə baxışı nəticəsində məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin əməlini ağır cinayətdən daha yüngül cinayət əməlinə tövsif etmək, habelə ona qarşı irəli sürülmüş ittihamdan ayrı-ayrı bəndləri çıxartmaq hüququna malikdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, cinayət prosesində hədd kateqoriyası prosessual şərt kimi çıxış edir. Məhkəmə baxışının hədləri isə təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş və məhkəmədə müdafiə edilən ittihamla şərtlənən məhkəmə tədqiqatının və qərarının qanunla müəyyən edilmiş sərhədləridir.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 318.1-ci maddəsindən göründüyü kimi, birinci instansiya məhkəməsində məhkəmə baxışı yalnız təqsirləndirilən şəxslər barəsində və məhkəməyə verilmiş ittiham daxilində aparılmaqla ittiham aktının müəyyən dairəsi ilə məhdudlaşmış olur.

Məhkəmə baxışının hədlərinin belə məhdudlaşdırılması cinayət məsuliyyətinə cəlb etmənin qanuni qaydasının və təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququnun təmin edilməsi vəzifəsindən irəli gəlir. Məhkəmə məhkəmə baxışının təyin edilməsi barədə qərarda müəyyən edilmiş ittihamın hədlərindən kənara çıxma bilməz.

Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 318.2-ci maddəsinə görə, məhkəmə baxışı zamanı təqsirləndirilən şəxsin hərəkətlərində daha ağır cinayətin əlamətlərinin mövcudluğu müəyyən edildikdə, dövlət ittihamçısının vəsatəti əsasında, habelə təqsirləndirilən şəxsin hərəkətlərində daha ağır cinayətlərin əlamətlərinin mövcudluğu barədə zərər çəkmiş şəxsin və ya onun qanuni nümayəndəsinin vəsatəti əsasında məhkəmə irəli sürülmüş itti-

ham üzrə məhkəmə baxışını dayandıraraq cinayət işinin və ya məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat materiallarının 10 (on) gün müddətində təqsirləndirilən şəxsə başqa ittihamın irəli sürülməsi məsələsinə baxmaq üçün ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora göndərilməsi barədə əsaslandırılmış qərar çıxarır.

Məhkəmə baxışı zamanı ittihamın ağırlaşdırılmasına səbəb ola biləcək hal aşkar edildikdə, qeyd olunan şəxslərin vəsatəti olmadan məhkəmənin öz təşəbbüsü ilə məhkəmə baxışını dayandıraraq işi və ya materialları ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora qaytarmaq, habelə barəsində ittiham irəli sürülməmiş və məhkəməyə verilməmiş istənilən digər şəxs haqqında öz təşəbbüsü ilə bu və ya digər, xüsusilə də ittiham yönümlü qərar qəbul etmək səlahiyyəti (hüququ) qanunvericilikdə nəzərdə tutulmamışdır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasının 7 iyul 2011-ci il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2012-ci il 17 aprel tarixli Qərarı).

Törədilmiş cinayət əməlinə görə irəli sürülmüş ittiham daxilində cəza təyin edilməsi isə qanunverici tərəfindən məhkəmənin səlahiyyətinə aid edilmişdir. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 58.3-cü maddəsinin məzmununa uyğun olaraq, məhkəmə törədilmiş cinayətin xarakteri və ictimai təhlükəlilik dərəcəsini, təqsirkarın şəxsiyyəti, eləcə də cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halları, habelə təyin olunmuş cəzanın şəxsin islah olunmasına və onun ailəsinin həyat şəraitinə təsirini nəzərə alaraq cəza təyin edir.

Cəza sosial ədalətin bərpası, məhkumun islah edilməsi və həm məhkumlar, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısını almaq məqsədi ilə tətbiq edilir. Cəzanın təyin edilməsinin ümumi əsasları Cinayət Məcəlləsinin Ümumi hissəsi ilə müəyyən edilmişdir. Həmin Məcəllənin 58.1-ci maddəsinə görə, törədilmiş cinayətə görə nəzərdə tutulmuş cəzalardan daha ciddi cəza növü və ya həddi yalnız o halda təyin edilir ki, az ciddi cəza növü və ya həddi cəzanın məqsədlərini təmin edə bilmir. Göründüyü kimi, məhkəmə cinayət törətməkdə təqsirli bilinən şəxsə Cinayət Məcəlləsinin Ümumi

hissəsinin müddəaları nəzərə alınmaqla Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələrində nəzərdə tutulmuş hədlərdə ədalətli cəza təyin edilir.

Beləliklə, məhkəmənin irəli sürülmüş ittiham daxilində cinayətin tövsifini dəyişmədən cinayətin residivini cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alaraq Cinayət Məcəlləsinin müddəalarını rəhbər tutmaqla törədilmiş əmələ uyğun cəza təyin etməsi və cəzaçəkmə müəsisəsinin növünü seçməsi ittihamdan kənara çıxma kimi qiymətləndirilə bilməz.

Bununla yanaşı Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu xüsusilə vurğulayır ki, ibtidai araşdırmanı həyata keçirən orqanlar cinayət işi üzrə istintaq apararkən təqsirləndirilən şəxsin ölkə daxilində, həmçinin xarici dövlətlərdə əvvəllər cinayət törətməsi və məhkumluğunun olub-olmaması faktının müəyyən edilməsi məsələsinə xüsusi diqqətlə yanaşmalıdırlar.

Belə tələb həmçinin Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 140.0.5-ci maddəsindən irəli gəlir. Həmin maddəyə görə, cinayət prosesi gedişində təqsirləndirilən şəxsin məhkumluğunun olması və ona müəyyən cəza təyin edilməsi yalnız məhkəmə hökmünün surətinin əvvəlcədən əldə edilməsi və tədqiqi ilə müəyyən edilə bilər.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Konstitusiyanın 148-ci maddəsinin II hissəsinə, Cinayət Məcəlləsinin 1.2-ci maddəsinin və Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 521-ci maddəsinin müddəalarına uyğun olaraq, yalnız Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr üzrə xarici dövlətlərin məhkəmə hökmlərinə əsasən yaranmış məhkumluğun Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri tərəfindən cəza təyin edilərkən nəzərə alınmasına yol verilir;

– Müasir dövrdə dövlətlərin cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində fəaliyyətlərinin və cinayət işləri üzrə dövlətlərarası əməkdaşlığın böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr üzrə xarici dövlətlərin məhkəmə hökmlərinin tanınması və nəzərə alınması qaydasının Cinayət və Cinayət-Prosessual Məcəllələrində təkmilləşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsinin II hissəsinə, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 1.2-ci maddəsinin və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 521-ci maddəsinin müddəalarına uyğun olaraq, yalnız Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr üzrə xarici dövlətlərin məhkəmə hökmlərinə əsasən yaranmış məhkumluğun Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri tərəfindən cəza təyin edilərkən nəzərə alınmasına yol verilir.

2. Müasir dövrdə dövlətlərin cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində fəaliyyətlərinin və cinayət işləri üzrə dövlətlərarası əməkdaşlığın böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr üzrə xarici dövlətlərin məhkəmə hökmlərinin tanınması və nəzərə alınması qaydasının Azərbaycan Respublikasının Cinayət və Cinayət-Prosessual Məcəllələrində təkmilləşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilsin.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir oluna bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**О толковании статей 1, 5, 18, 61 и 65 Уголовного кодекса
Азербайджанской Республики с точки зрения статьи 148
Конституции Азербайджанской Республики и Минской
конвенции "О правовой помощи и правовых отношениях
по гражданским, семейным и уголовным делам"**

7 июня 2019 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова (судья-докладчик), Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов – председателя Уголовной коллегии Гянджинского апелляционного суда Тейюба Мухтарова, заведующего отделом административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Низами Сафарова и старшего консультанта Кямали Пашаевой,

эксперта – доцента кафедры международного публичного права Бакинского государственного университета, доктора философии по праву Рагима Мамедова,

специалистов – председателя Уголовной коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики Шахина Юсифова, судьи Бакинского апелляционного суда Сахибхана Мирзоева, заместителя начальника Управления по защите государственного обвинения Генеральной прокуратуры Азербайджанской Республики Мюрвета Гасанова и руководителя группы Управ-

ления международного сотрудничества Министерства юстиции Азербайджанской Республики Эмиля Гусейнова,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке особого конституционного производства конституционное дело о толковании статей 1, 5, 18, 61 и 65 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики с точки зрения статьи 148 Конституции Азербайджанской Республики и Минской конвенции "О правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам" на основании обращения Гянджинского апелляционного суда.

Заслушав доклад судьи М.Мурадова по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, мнение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Гянджинский апелляционный суд, обратившись в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд), просил дать толкование статей 1, 5, 18, 61 и 65 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовный кодекс) во взаимосвязи со статьей 148 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция) и соответствующими статьями Минской конвенции "О правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам" (далее – Минская конвенция) с точки зрения возможности учета при назначении наказания судимостей, наступивших на основании приговоров судов иностранных государств.

В обращении указано, что приговором Кяпазского районного суда города Гянджа Н.Магеррамов, признанный виновным по статьям 177.2.3 и 177.2.4 Уголовного кодекса, был осужден к наказанию в виде лишения свободы.

Защитник Н.Магеррамова подал апелляционную жалобу, а государственный обвинитель принес апелляционный протест на приговор Кяпазского районного суда города Гянджа. В апелляционной жалобе была выражена просьба изменить приговор и применить в отношении осужденного статью 65.3 Уго-

ловного кодекса, а в апелляционном протесте – отменить приговор и назначить осужденному наказание, признав его виновным по соответствующим статьям Уголовного кодекса в объеме представленного суду обвинения.

Один из основных доводов апелляционного протеста заключался в том, что суд первой инстанции, признав, вопреки требованиям уголовного законодательства, факт осуждения Н.Маггеррамова за преступное деяние, совершенное на территории Российской Федерации, как основание для возникновения рецидива преступлений, учел его как факт, отягчающий наказание, и установил по этой причине отбывание осужденным наказания в учреждении отбывания наказания строгого режима.

Гянджинский апелляционный суд, принимая к сведению то, что при назначении наказания в судебной практике возникают разногласия в связи с учетом судимости лица, осужденного за умышленное преступное деяние, совершенное на территории иностранного государства, пришел к выводу о необходимости толкования вышеотмеченных статей законодательства во взаимосвязи.

В связи с поставленным в обращении вопросом Пленум Конституционного суда считает необходимым раскрыть понятие рецидива и степень общественной опасности преступлений, формы международного сотрудничества в области уголовных дел и основы применения международных договоров в уголовном производстве.

В статье 18.1 Уголовного кодекса приводится понятие рецидива преступлений. На основании данной статьи рецидивом преступлений признается совершение умышленного преступления лицом, имеющим судимость за ранее совершенное умышленное преступление.

Пленум Конституционного суда, отмечая, что рецидив преступлений является фактом, характеризующим личность обвиняемого, подчеркивает в ряде постановлений, что судимость обуславливается не только фактом осуждения лица и назначения ему наказания. Судимость выражает правовое положение осужденного, приводящее к правовым последствиям, установленным уголовным законодательством при повторном совершении преступления; имеющаяся у лица непогашенная или неснятая судимость образует особые общественно-правовые от-

ношения, формирующиеся между ним и государством на основе уголовно-правового регулирования, служащие оценке его личности при совершении данным лицом новых преступлений, и совершенных им преступлений, как представляющих большую общественную опасность, и поэтому предусматривает применение в отношении его более строгих мер правового характера (Постановление "О толковании статьи 83 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики в связи с обращением Суда Азербайджанской Республики по делам о тяжких преступлениях" от 25 мая 2009 года).

Следует отметить, что на современном этапе координация деятельности государств в области борьбы с преступностью представляет большое значение. Устойчивое развитие норм международного права, устанавливающих основные принципы правосудия в этой сфере, и достижения технического прогресса способствуют еще большей доступности такого сотрудничества.

Суть сотрудничества в области уголовных дел заключается в основном в осуществлении уполномоченными органами одного государства действий на основании запроса соответствующих органов другого государства, в том числе определенных процессуальных действий, связанных с уголовным преследованием, осуществляемым на территории запрашивающего государства, или делами, рассматриваемыми в его судах.

В области правосудия по уголовным делам можно отметить три основные формы международного сотрудничества:

Его традиционная форма заключается в выдаче (экстрадиции) лиц с целью уголовного преследования или исполнения приговора;

Вторая форма – ответ на запросы об осуществлении следствия или иных процессуальных действий (к примеру, осуществление иных действий, связанных с допросом, розыском и получением доказательств, предоставление процессуальных документов и пр.);

Третья форма – выдача лиц, осужденных к наказанию в виде лишения свободы, для отбывания наказания.

Кроме того, к важным направлениям международного сотрудничества в рамках уголовного процесса относятся оперативно-розыскная деятельность, а также взаимное признание и исполнение судебных решений.

Правовую основу международной правовой помощи образуют международные договоры или уголовно-процессуальное законодательство государств-участников.

Рамки международного сотрудничества по уголовным делам установлены рядом международных договоров. В их числе можно отметить такие документы, как Европейская конвенция "О взаимной правовой помощи по уголовным делам" (Страсбург, 20 апреля 1959 года), Европейская конвенция "Об экстрадиции" (Страсбург, 13 декабря 1957 года). Одним из механизмов, направленных на осуществление сотрудничества в области правовой помощи в рамках СНГ, является Минская конвенция от 22 января 1993 года.

Согласно статье 10 Конституции, Азербайджанская Республика строит свои отношения с другими государствами на основе принципов, предусмотренных в общепризнанных международно-правовых нормах. Права и свободы человека и гражданина, перечисленные в настоящей Конституции, применяются в соответствии с международными договорами, участницей которых является Азербайджанская Республика (часть II статьи 12 Конституции).

Международные договоры, стороной которых является Азербайджанская Республика, – неотъемлемая составная часть системы законодательства Азербайджанской Республики (часть II статьи 148 Конституции).

На основании статей 15 и 16 Закона Азербайджанской Республики "О порядке заключения, исполнения и денонсации международных договоров Азербайджанской Республики", Азербайджанская Республика в соответствии с нормами международного права должна неуклонно соблюдать международные договоры Азербайджанской Республики. Азербайджанская Республика в соответствии с принципом добросовестного соблюдения международных договоров прилагает усилия к тому, чтобы и другие участники двусторонних и многосторонних международных договоров, участницей которых является Азербайджанская Республика, выполняли обязательства, вытекающие из данных договоров. Соответствующий орган исполнительной власти обеспечивает выполнение международных договоров Азербайджанской Республики.

Одновременно на основании статьи 23.4 Конституционного закона Азербайджанской Республики "О нормативных правовых актах", международные договоры, участницей которых является Азербайджанская Республика, применяются напрямую, за исключением случаев, когда для применения норм, отраженных в данных договорах, требуется принятие внутригосударственных нормативных правовых актов.

Согласно статье 11 "Венской конвенции о праве международных договоров", согласие государства на обязательность для него договора может быть выражено подписанием договора, обменом документами, образующими договор, ратификацией договора, его принятием, утверждением, присоединением к нему или любым другим способом, о котором условились.

Ратифицируя международный договор, государство принимает на себя международное обязательство, поэтому должно добросовестно выполнять данное обязательство. Это обязательство носит материальный и процессуальный характер и требует от уполномоченных государственных органов осуществления соответствующих законных действий.

Что касается Минской конвенции, отмеченной в обращении Гянджинского апелляционного суда, необходимо указать следующее.

Минская конвенция в отношении Азербайджанской Республики вступила в силу 11 июля 1996 года, а в отношении Российской Федерации – 10 декабря 1994 года. Вслед за этим 7 октября 2002 года государства-участники СНГ приняли Кишиневскую конвенцию. Согласно пунктам 3 и 4 статьи 120 данной Конвенции, между государствами – участниками настоящей Конвенции прекращает свое действие Минская конвенция от 22 января 1993 года. Минская конвенция продолжает применяться в отношениях между государствами – участниками настоящей Конвенции и государствами, являющимися их участниками, для которых настоящая Конвенция не вступила в силу.

Российская Федерация не ратифицировала Кишиневскую конвенцию, поэтому отношения между ней и Азербайджанской Республикой регулируются Минской конвенцией.

В статье 76 Минской конвенции отмечается, что каждая из Договаривающихся Сторон при расследовании преступлений и

рассмотрении уголовных дел судами учитывает предусмотренные законодательством Договаривающихся Сторон смягчающие и отягчающие ответственность обстоятельства независимо от того, на территории какой Договаривающейся Стороны они возникли.

На основании статьи 76.1, включенной Протоколом в Минскую конвенцию 28 марта 1997 года, при решении вопросов о признании лица особо опасным рецидивистом, об установлении фактов совершения преступления повторно и нарушения обязанностей, связанных с условным осуждением, отсрочкой исполнения приговора или условно – досрочным освобождением, учреждения юстиции Договаривающихся Сторон могут признавать и учитывать приговоры, вынесенные судами (трибуналами) бывшего Союза ССР и входивших в его состав союзных республик, а также судами Договаривающихся Сторон.

Однако следует отметить, что упомянутый Протокол не был ратифицирован Азербайджанской Республикой.

На основании вышеуказанного, Пленум Конституционного суда приходит к такому выводу, что учет судимостей, наступивших на основе приговоров суда иностранного государства по международным договорам, участницей которых является Азербайджанская Республика, недопустим.

На основании части V статьи 63 Конституции, без приговора суда никто не может считаться виновным в совершении преступления. Согласно статье 1.3 Уголовного кодекса, законы, устанавливающие уголовную ответственность и предусматривающие наказание лица, совершившего преступление, подлежат применению только после включения в настоящий Кодекс. В соответствии со статьей 5.1 данного Кодекса, именуемой "Принцип законности", преступность деяния (действия или бездействия), а также наказание за это деяние и иные меры уголовно-правового характера определяются только настоящим Кодексом.

В уголовном праве понятие ранее судимого лица, включенного в понятие рецидива преступлений, подразумевает лицо, в отношении которого имеется вступивший в законную силу обвинительный приговор суда, и которому назначено наказание, предусмотренное уголовным законом. Так, на основании статьи 83.1 Уголовного кодекса, лицо, осужденное за совершение

преступления, считается судимым со дня вступления обвинительного приговора суда в законную силу до момента снятия или погашения судимости.

Согласно статье 61.2 Уголовного кодекса, при назначении наказания не могут учитываться в качестве отягчающих обстоятельств, не предусмотренные статьями 61.1.1-61.1.13 настоящего Кодекса.

С точки зрения сути вышеотмеченных норм Конституции и Уголовного кодекса можно прийти к такому выводу, что законы, предусматривающие наказание лица, подлежат применению только после включения в Уголовный кодекс, а для наступления судимости имеется вступивший в законную силу обвинительный приговор, вынесенный судами Азербайджанской Республики.

Особое значение в этом контексте представляет порядок признания и учета судами Азербайджанской Республики приговоров судов иностранных государств.

Следует отметить, что в статье 521 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовно-процессуальный кодекс) предусмотрен порядок исполнения приговоров судов иностранных государств. Согласно данной статье, суды Азербайджанской Республики рассматривают вопросы исполнения приговоров или иных итоговых решений судов иностранных государств в соответствии с положениями настоящего Кодекса, уголовного и иных законов Азербайджанской Республики, а равно международных договоров, к которым присоединилась Азербайджанская Республика.

Если обратить внимание на практику стран СНГ, включая Азербайджанскую Республику, можно увидеть, что при установлении рецидива преступлений признание и учет приговоров, вынесенных судами иностранных государств, осуществляются по-разному. К примеру, в уголовных кодексах некоторых государств (Украина, Узбекистан, Кыргызстан и др.) при назначении наказания установлена возможность учета судимостей, наступивших по приговорам, вынесенным судами иностранных государств.

Согласно пункту 4 статьи 34 Уголовного кодекса Республики Молдова, при установлении рецидива учитываются вступив-

шие в законную силу обвинительные решения, вынесенные за рубежом, признанные судебной инстанцией Республики Молдова.

А в статье 34 Уголовного кодекса Республики Узбекистан указано, что при рассмотрении вопроса о признании лица особо опасным рецидивистом могут учитываться судимости по приговорам судов других государств.

Таким образом, учитывая то, что деятельность государств в области борьбы с преступностью под влиянием процессов глобализации, активизации миграции населения, роста транснациональной преступности и др. факторов представляет значение, Пленум Конституционного суда считает, что было бы целесообразно установить в уголовном и уголовно-процессуальном законодательстве порядок признания и учета приговоров судов иностранных государств при решении вопроса о рецидиве преступлений.

Так, принцип правовой определенности предусматривает ясное и четкое закрепление в национальном законодательстве условий ограничения права на свободу и неприкосновенность, базирование правоприменительной практики на единообразном и точном толковании закона, соблюдение последовательности в вопросах применения права в различных судебных решениях, то есть предсказуемость для лиц практики применения закона.

Согласно правовой позиции, сформированной Пленумом Конституционного суда в связи с принципом правовой определенности, принцип правовой определенности выступает в качестве одной из особенностей верховенства права. Соответствие каждого закона или любого его положения принципу правовой определенности крайне важно. Для обеспечения этого правовые нормы должны быть однозначными и ясными. Это, в свою очередь, должно предоставить каждому возможность защищать свои права и свободы, и предвидеть действия правоприменителя. Исходя из этого общего правового принципа, Пленум Конституционного суда считает, что соответствующее положение уголовного закона, отягчающее положение лица, обвиняемого в совершении преступления, и представляющее значение при назначении наказания, не должно быть неопределенным и двусмысленным. (Постановление "О толковании некоторых

положений статей 59.1.9 и 60 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики" от 2 апреля 2012 года).

Поставленный в обращении другой вопрос связан с возможностью учета судом, рассматривающим дело, при назначении наказания отягчающих обстоятельств, не указанных в обвинительном акте, и выбора в соответствии с этим вида учреждения отбывания наказания.

В связи с этим Пленум Конституционного суда отмечает, что круг вопросов, решаемых судом при реализации функции осуществления правосудия, определяется пределами судебного разбирательства. На основании статьи 318.1 Уголовно-процессуального кодекса, предусматривающей пределы судебного разбирательства, во время судебного разбирательства уголовное дело, материалы упрощенного досудебного производства или жалоба в порядке частного обвинения рассматриваются только в пределах обвинения, выдвинутого против обвиняемого или представленного суду. В результате судебного разбирательства суд вправе квалифицировать деяние обвиняемого как менее тяжкое преступление, а также изъять отдельные пункты из выдвинутого против него обвинения.

Согласно правовой позиции, сформированной Пленумом Конституционного суда, категория пределов в уголовном процессе выступает как процессуальное условие. А пределы судебного разбирательства – это установленные законом границы судебного исследования и решения, обусловленных обвинением, выдвинутым против обвиняемого и защищаемым в суде.

Как видно из статьи 318.1 Уголовно-процессуального кодекса, судебное разбирательство в суде первой инстанции проводится только в пределах обвинения, выдвинутого против обвиняемого или представленного суду, и ограничивается определенной сферой обвинительного акта.

Такое ограничение пределов судебного разбирательства обусловлено обеспечением законного порядка привлечения к уголовной ответственности и права обвиняемого на защиту. Суд не вправе выходить за пределы обвинения, установленно-го в решении о назначении судебного разбирательства.

Согласно статье 318.2 Уголовно-процессуального кодекса, если во время судебного разбирательства в деяниях обвиняемого будет установлено наличие признаков более тяжкого преступ-

ления, то суд по ходатайству государственного обвинителя должен приостановить судебное разбирательство по выдвинутому обвинению. При этом суд выносит мотивированное постановление о направлении соответственно уголовного дела или материалов упрощенного досудебного производства в течение 10 (десяти) суток прокурору, осуществляющему процессуальное руководство предварительным расследованием, для рассмотрения вопроса о выдвижении против обвиняемого другого обвинения.

Законодательство не предусматривает полномочия (права) суда приостановить судебное разбирательство, либо вернуть дело или материалы прокурору, осуществляющему процессуальное руководство предварительным следствием, без ходатайства отмеченных лиц, по собственной инициативе при установлении в ходе судебного разбирательства обстоятельства, могущего отягчить обвинение, а также принимать в отношении любого другого лица, против которого не выдвинуто обвинения, и который не отдан под суд, то или иное постановление, в особенности, обвинительного характера (Постановление Пленума Конституционного суда "О проверке соответствия постановления Военной коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики от 7 июля 2011 года Конституции и законам Азербайджанской Республики" от 17 апреля 2012 года).

А назначение наказания в пределах обвинения, выдвинутого за совершенное преступное деяние, отнесено законодателем к полномочиям суда. Так, в соответствии с содержанием статьи 58.3 Уголовного кодекса, при назначении наказания учитываются характер и степень общественной опасности преступления и личность виновного, в том числе обстоятельства, смягчающие и отягчающие наказание, а также влияние назначенного наказания на исправление осужденного и на условия жизни его семьи.

Наказание применяется в целях восстановления социальной справедливости, исправления осужденного и предотвращения совершения новых преступлений, как осужденными, так и другими лицами. Общие основы назначения наказания установлены Общей частью Уголовного кодекса. Согласно статье 58.1 данного Кодекса, более строгий вид или предел наказания из числа предусмотренных за совершенное преступление назначается

только в случае, если менее строгий вид или предел наказания не сможет обеспечить достижение целей наказания. Как видно, лицу, признанному виновным в совершении преступления, назначается справедливое наказание в пределах, предусмотренных соответствующими статьями Особенной части с учетом положений Общей части Уголовного кодекса.

Таким образом, назначение судом наказания и выбор вида учреждения отбывания наказания в соответствии с совершенным деянием в пределах выдвинутого обвинения, руководствуясь положениями Уголовного кодекса и учитывая рецидив преступления как факт, отягчающий наказание, не могут расцениваться как выход за пределы обвинения.

Вместе с тем, Пленум Конституционного суда особо подчеркивает, что органы, осуществляющие предварительное расследование, проводя следствие по уголовному делу, должны предельно внимательно подходить к вопросу установления факта совершения обвиняемым ранее преступления в стране, а также в иностранных государствах, и наличия у него судимости.

Такое требование продиктовано статьей 140.0.5 Уголовно-процессуального кодекса. Согласно данной статье, в ходе уголовного процесса наличие у обвиняемого прежней судимости и назначение ему определенного наказания могут быть установлены только при условии предварительного получения и исследования копии приговора суда.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– В соответствии с частью II статьи 148 Конституции, положениями статьи 1.2 Уголовного кодекса и статьи 521 Уголовно-процессуального кодекса, при назначении наказания допускается учет судами Азербайджанской Республики судимости, наступившей только на основе приговоров судов иностранных государств по международным договорам, участницей которых является Азербайджанская Республика;

– Учитывая то, что на современном этапе деятельность государств в области борьбы с преступностью и международное сотрудничество по уголовным делам представляют большое значение, следует рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики усовершенствовать в Уголовном и Уголовно-процессуальном кодексах порядок признания и учета пригово-

ров судов иностранных государств по международным договорам, участницей которых является Азербайджанская Республика.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном суде", Пленум Конституционного суда

ПОСТАНОВИЛ:

1. В соответствии с частью II статьи 148 Конституции Азербайджанской Республики, положениями статьи 1.2 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики и статьи 521 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики, при назначении наказания допускается учет судами Азербайджанской Республики судимости, наступившей только на основе приговоров судов иностранных государств по международным договорам, участницей которых является Азербайджанская Республика.

2. Учитывая то, что на современном этапе деятельность государств в области борьбы с преступностью и международное сотрудничество по уголовным делам представляют большое значение, рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики усовершенствовать в Уголовном и Уголовно-процессуальном кодексах Азербайджанской Республики порядок признания и учета приговоров судов иностранных государств по международным договорам, участницей которых является Азербайджанская Республика.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования

4. Постановление опубликовать в газетах "Азербайджан", "Республика", "Халг газети", "Бакинский рабочий" и "Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики".

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

**ON BEHALF OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN
D E C I S I O N
OF THE PLENUM OF THE CONSTITUTIONAL COURT
OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN**

**On interpretation of Articles 92.10.1, 92.10.3 and 244.2
of the Criminal Procedure Code of the Republic of
Azerbaijan in their interrelation**

28 March, 2019

Baku city

The Plenum of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan composed of Farhad Abdullayev (Chairman), Sona Salmanova, Sudaba Hasanova (Reporter-Judge), Rovshan Ismaylov, Mahir Muradov, Jeyhun Garajayev, Rafael Gvaladze, Isa Najafov and Kamran Shafiyev;

attended by the Court Clerk Faraid Aliyev,

representatives of interested parties – Aynur Osmanova, Deputy head of department of legal support of the Prosecutor Office of the Republic of Azerbaijan; Eldar Askerov, Head of sector Administration of the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan;

expert – Midhad Gavarov, Professor of board of criminal procedure of the Baku State University, Doctor of Legal Sciences;

specialists – Hafiz Nasibov, judge of the Supreme Court of the Republic of Azerbaijan; Emil Mammadov, Head of Methodical Control Department of the Main Investigation and Inquest Department of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Azerbaijan Mammadov and Farid Hasanov, member of the Bar Association of the Republic of Azerbaijan;

in accordance with part IV of Article 130 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan examined in open judicial session via special constitutional proceedings the case

concerning inquiry Prosecutor's Office of the Republic of Azerbaijanon interpretation of Articles 92.10.1, 92.10.3 and 244.2 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan in their interrelation.

having heard the report of Judge Sudaba Hasanova, the reports of the legal representatives of the subjects interested in special constitutional proceedings and specialists, conclusions of expert, examined the materials of the case the Plenum of Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan

DETERMINED AS FOLLOWS:

The Prosecutor's Office of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Prosecutor's Office)having applied to the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Constitutional Court) asks for interpretation of Articles 92.10.1 and 92.10.3 of Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan(hereinafter referred to as the Criminal Procedure Code) which provide for a prohibition of arbitrary refusal of advocate to defense and to participate in procedural actions with participation of defendant as well as the interpretation of Article 244.2, which provide that the search and seizure of the suspect or accused person is not a duty but the right of the advocate.

The inquiry was justified by the fact that while Articles 92.10.1 and 92.10.3 of Criminal Procedure Code prohibit the arbitrary refusal of advocate to defense and to participate in procedural actions with participation of a suspect or accused person and put it on his/her as a duty, in Article 244.2 of the same Code, the participation of the advocate in the search and seizure proceedings is regarded as his/her right. Therefore, there is a discrepancy between Articles 92.10.1 and 92.10.3 of Criminal Procedure Code and Article 244.2 of the same Code. Thus, in some cases, advocate refuses to participate in investigative actions, citing that this is his right, not his duty to be present at such actions, as well as the fact that the conduct of

investigative actions in violation of the law is contrary to the legitimate interests of the defendant.

The refusal of counsel to participate in investigative actions is considered by the Prosecutor's Office as a violation of the requirements of Articles 90.7.2, 90.7.9, 92.3.9, 92.10.1 and 92.10.3 of Criminal Procedure Code. The inquirer considers that, in order to eliminate the conflicts in law enforcement practice, it would be useful to clarify the rules of criminal procedure legislation prohibiting the advocate from refusing to participate in the proceedings against the interests of the defendant, as well as the rules governing the presence of the advocate in the conduct of investigations as search and seizure.

The Plenum of the Constitutional Court first considers it necessary to note that although some of the circumstances of the case referred to in the request relate to the presence of advocate in the investigation as a personal search and seizure provided for in Article 246 of Criminal Procedure Code, the subject matter of the constitutional case is nevertheless the interpretation of Articles 92.10.1, 92.10.3 and 244.2 of the Code in their interrelation.

According to the parts I and II of Article 26 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Constitution), everyone has the right to protect his/her rights and freedoms using ways and means not prohibited by law. The state shall guarantee the protection of rights and freedoms of everyone.

According to the Article 61 of Constitution, everyone has the right to receive qualified legal assistance. In specific cases envisaged by legislation legal assistance shall be provided free of charge, at the expense of the State. Every citizen has the right to receive assistance of a lawyer as from the moment of detention, arrest or accusation of a crime by competent state bodies.

According to part 3 of Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (here-

inafter referred to as Convention), everyone charged with a criminal offence has the right to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he does not have sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require.

European Court of Human Rights in the Decision on the case Articov. Italy indicated that "Article 6 par. 3 (c) speaks of "assistance" and not of "nomination". Again, mere nomination does not ensure effective assistance since the lawyer appointed for legal aid purposes may die, fall seriously ill, be prevented for a protracted period from acting or shirk his duties. If they are notified of the situation, the authorities must either replace him or cause him to fulfil his obligations".

According to the legal position formed by the Plenum of Constitutional Court in relation with right to have a legal assistance, public value of the right of obtaining by everyone the qualified legal assistance consists that the granted right inherently is a necessary guarantee of realization of the rights and freedom of the person and the citizen. Preventive function which is one of functions of this right, promotes not only to realization by the person of the rights and freedom according to the law, but also guarantees prevention of actions of public authorities and their officials directed on illegal restriction of the rights and freedom of the person and the citizen.

The right of each person for using the help of the advocate which is a kind of the right to reception of the qualified legal assistance it is interconnected with other rights fixed in the Constitution (the right to protect in the ways not forbidden by the law and means the rights and freedom, the right to freedom, the right of judicial protection) and guarantees their realization. As continuation of it, a main objective of the right of use of the help of the advocate as one of justice basic elements, the guarantee of real (valid) equality of the parties in criminal trial with maintenance of the suspected or accused person with the advocate is (Decision of May 20, 2011 on

interpretation of some provisions of the Article 92.12 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan).

The right to protection, together with the guarantee of a person's legitimate interests, is a guarantee of the interests of justice and social value. The legal relations that have arisen in connection with ensuring the right of everyone to legal assistance reflect the public interest and therefore confirm the fulfilment by the State of its constitutional obligations in this field. This requires the State to take positive measures, if necessary, to protect the rights of the person.

In this context, the need to ensure the right of the accused to receive quality legal assistance serves for full, objective and comprehensive examination of the circumstances of the case and, as a result, is aimed at the effective implementation of justice. Thus, the right to receive quality legal assistance should be regarded not only as ensuring the protection of a person's rights and freedoms, as well as his legitimate interests, but also as an initial condition for the exercise of justice on the basis of the principles of equality of parties and competition.

For the purpose of regulation of provision of rights of each person in the territory of the Republic of Azerbaijan to address at the court process, preliminary investigation and inquiry to the lawyer selected by him/her for exercise of his/her rights and legitimate interests from the moment of detention, arrest, accusation in commitment of crime, and of activity of lawyers rendering legal assistance on other issues, the Law of the Republic of Azerbaijan "On Lawyers and Legal Practice" (hereinafter referred to as the Law "On Lawyers and Legal Practice") was adopted.

On the basis of Article 3 of this Law, the basic tasks of legal practice are the protection of rights, freedoms and legitimate interests of natural and legal persons protected by law and rendering high quality legal assistance to them.

Under the criminal procedural laws, every detained or arrested person must be informed immediately, in a language

he or she understands, of the reasons for detention or arrest, as well as the essence of the suspicion or charge, the right to refuse to testify and the right to legal assistance from advocate. During the criminal prosecution the preliminary investigator, prosecutor and court shall take measures to guarantee the right of victim, suspect and accused to receive a legal assistance. The prosecuting authority should secure the rights of the suspect or accused to have the assistance of the advocate for the protection from the moment of detention or arrest, as the suspect before the first interrogation or as the accused as soon as charges have been laid, to be able to protect himself in person or with the aid of advocate chosen by him/her, or if unable to pay for advocate, to receive free legal assistance (Articles 14.4, 19.1 and 19.4 of Criminal Procedure Code).

It appears that ensuring the rights of a suspect or accused person to receive qualified legal assistance and protection in cases and in the manner provided for by law is one of the main duties of the body conducting criminal proceedings.

The cases in which the advocate is required to participate in criminal proceedings, his rights, duties, actions which the advocate is prohibited to carry out, etc. are regulated by Article 92 of Criminal Procedure Code.

Cases where the participation of advocate in criminal proceedings must be ensured are provided for in Article 92.3 of the Code. Based on this article the participation of advocate shall be ensured in the following circumstances: where the suspect or accused so requires; if the suspect or the accused is dumb, blind, deaf, has other serious speech, hearing, or visual disabilities, or because of serious chronic illness, mental incapacity or other defects cannot exercise the right to defend himself independently; if the suspect or the accused is in detention or the accused is held on remand as a restrictive measure (excluding the circumstances provided for in Article 153.2 of this Code); if the interests of the accused persons diverge and one of them has advocate, etc.

Thus, the legislator, having established special circumstances in Article 92.3 of Criminal Procedure Code, took into account the importance of the participation of advocate in criminal proceedings and prohibited the conduct of criminal proceedings without his/her participation. Under these circumstances, the court or the body conducting the criminal prosecution may carry out investigative or other proceedings after ensuring the compulsory participation of the advocate. At the same time, the legislator provided for the possibility of renouncing the advocate of a suspect or accused person. However, according to Article 92.12 of Criminal Procedure Code, in some cases referred to in Article 92.3 of the Code, the refusal of a suspect or accused person to defend himself or herself is not accepted. Failure to ensure the compulsory participation of advocate in criminal proceedings may be considered as a violation of criminal procedure law and lead to the recognition of the relevant procedural act and its results as illegal.

Article 92.9 of Criminal Procedure Code provides for a number of procedural rights in order to ensure the proper fulfilment of the defense function in the prosecution. The advocate exercises the following rights: on the proposal of the body carrying out the process, participates in investigative or other procedural actions carried out by that body, as well as in any such actions carried out with the participation of the advocate; reminds the suspect or accused of his rights, draws the attention of the person carrying out the investigative or other procedural action to the violation of the law; objects to the actions of the body conducting the criminal proceedings and requests that they be recorded in the report of investigative or other procedural actions; familiarize himself with the records of investigative or other procedural actions carried out with his or her participation or with the participation of the defendant, as well as with the minutes of the trial; comments on the accuracy and completeness of records in the records of investigative or other proceedings in which he/she participat-

ed; by participating in investigative or other proceedings and judicial proceedings, requires that the necessary circumstances be recorded in the relevant protocol, etc.

However, Article 92.11 of Criminal Procedure Code defines the duties of advocate in order to ensure compliance with the principles and rules governing the professional activities of advocate, as well as the rules governing criminal proceedings. According to this article, the advocate must perform the following duties: by participating in criminal proceedings, be guided by the requirements of the law; to defend the legitimate interests of the suspect or accused by all legal means; to provide the defendant with the necessary legal advice and to act in accordance with the position taken by the defense party in order to complete the case in favor of the defendant, to the extent possible in his/her situation, to observe the legal ethic; on the call of the body conducting the criminal proceedings, appear to provide legal assistance to the suspect or accused, etc.

According to Article 16 of the Law “On Lawyers and Legal Practice”, in the course of exercise of professional activity, the lawyer shall be obliged to: comply with the requirements of the law, use all methods provided for in the legislation for protection of interests of the defended person or the person rights of whom are represented; keep the lawyer confidentiality, comply with the oath of lawyer and lawyer ethics; comply exclusively with requirements of the law.

In order to guarantee the right to receive qualified legal assistance under Article 61 of Constitution, Article 92.10 of Criminal Procedure Code prohibits the exercise of certain acts by the advocate. Thus, according to Articles 92.10.1 and 92.10.3, the advocate is prohibited from carrying out any act contrary to the legitimate interests of the defendant, including confirming the defendant 's link with the crime committed and his/her guilt, accepting the civil action brought against him/her, refusing to participate in proceedings involving the

defendant and impeding his exercise of his rights; to waive defense or to terminate his or her powers as advocate.

Prohibition by the mentioned articles of Criminal Procedure Code, the defender of certain actions, the proper exercise by an advocate of the obligations to provide qualified legal assistance provided for in Article 92.11 of the Code and Article 16 of the Law “On Lawyers and Legal Practice” as well as the protection of the legitimate interests of the defendant. This is reflected mainly in the prohibition of the advocate from participating in proceedings involving the suspect or accused, as well as in the refusal of the defense by himself or herself.

An analysis of Article 92.10.1 of Criminal Procedure Code makes it clear that, the involvement of advocate in the proceedings involving the defendant is a requirement of the law, and the refusal to participate in the conduct of such actions was forbidden to protect the legitimate interests of the defendant. Such refusal along with being regarded as the contradicting to legal interests of the defendant and the requirements of the criminal procedure law, it also can be regarded by the legislation as improper fulfillment of the duties of the advocate.

In this connection, it should be noted that in order to protect the legal interests of the suspect or the accused, the advocate fulfills his/her procedural responsibilities by participating in procedural actions involving the defendant. Ensuring of implementation of the procedural rights and duties of the advocate in criminal proceedings, in the end, is a significant contribution to the administration of justice.

The Plenum of Constitutional Court considers necessary to note that the provision of Article 92.10.3 of Criminal Procedure Code “arbitrary refusal of defense” includes, along with the total refusal of advocate, the rejection of certain stages of the defense process and the refusal, without good reason, to participate in any proceedings.

Thus, the legislator does not make the participation of the advocate in proceedings involving the suspect or accused dependent on the assertion of the advocate and the defendant.

The participation of advocate in the proceedings without the participation of a defendant should be carried out by agreeing with him/her in order to effectively protect the defense, taking into account the interests of the defendant.

The Plenum of the Constitutional Court in connection with the inquiry on interpretation of the right of the advocate to participate in the search and seizure investigation provided for in Article 244.2 of Criminal Procedure Code, noted the following. The detailed procedure for the exercise by advocate of the procedural rights listed in Article 92.9 of Criminal Procedure Code is laid down in the special rules of the Code. According to Article 244.2 of Criminal Procedure Code, which is one of these articles, the advocate is entitled to be present during the search and seizure in the relation of suspect or accused person. If the advocate, who has previously been warned by the investigator of the conduct of the investigation, wishes to be present during the search and seizure, the investigator must ensure such right.

It should be noted that the right of advocate to be present during the search and seizure established in Article 244.2 of the Code includes the possibility provided for by law to ensure the exercise of the criminal procedure functions of the defendant in order to protect his/her legitimate interests. In this context, the legislator imposed on the investigator the obligation to prior warn the advocate about the conduct of this investigative action, and if the advocate wishes to be present during the search and seizure – to ensure such right.

Search and seizure proceedings covered the procedural acts regardless of participation of the suspect or the accused. In such case, the issue of participation of an advocate in these investigative actions should be resolved taking into account the requirements of Articles 92.9.3, 92.10.1 and 92.10.3 of Criminal Procedure Code, depending on whether the suspect

or accused is involved. That is, when the investigation is carried out with the participation of the accused, according to the imperative norm of Article 92.10.1 of Criminal Procedure Code, the refusal of advocate to participate in this proceeding contrary to the legitimate interests of the defendant is forbidden. If such investigation is carried out without the participation of a suspect or accused, then, according to Article 92.10.3 of Criminal Procedure Code, the advocate cannot refuse to take part at such investigate actions if it was required by the suspect or accused. As the involvement of advocate in the criminal proceedings, as a rule, depends on the will of the suspect or the accused, with the purpose of the effective defense, he/she must exercise this right in concordance with the person he/she advocates, rather than on the basis of his/her own discretion.

The Plenum of Constitutional Court also notes that in the absence of circumstances of compulsory participation in investigative or other procedural actions and in the absence of such requirement on the part of the suspect or accused, it is unacceptable for the body conducting criminal proceedings to require the participation of counsel in such actions.

It should be noted, however, that in view of the need for prompt investigation of the search or seizure, these investigations are not excluded without the participation of advocate. In this case, the investigator must make a reasoned decision to carry out a search or seizure (Decision of the Plenum of Constitutional Court of February 12, 2015 “On interpretation of some provisions of Articles 137 and 445.2 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan”).

In view of the above, the Plenum of Constitutional Court concludes as follows:

- there are no contradictions between Articles 92.10.1 and 92.10.3 of Criminal Procedure Code and Article 244.2 of the same Code;
- the right of advocate to participate in conduction of search and seizure referred to in Article 244.2 of Criminal Procedure

Code include the possibility provided by law to carry out its criminal proceedings functions in order to protect the legitimate interests of the suspect or the accused;

– from the point of view of Article 61 of Constitution and in accordance with the requirements of Article 92.10.1 of Criminal Procedure Code, when the search and seizure investigations provided for in Article 244 of this Code are carried out with the participation of a suspect or accused, the advocate may not refuse to participate in those proceedings in order to protect them;

– the provision of Article 92.10.3 of Criminal Procedure Code “arbitrary refusal of defense”, along with the full refusal of advocate, also include the refusing to participate in any procedural actions as well as refusal to participate in any procedural action without reason;

– from the point of view of requirements of Article 92.10.3 of Criminal Procedure Code, when the search and seizure investigations provided for in Article 244 of this Code were carried out without the participation of a suspect or accused, the advocate cannot refuse to participate in the proceedings without the consent of the defendant.

Being guided by part IV of Article 130 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan and Articles 60, 63, 65-67 and 69 of the Law of the Republic of Azerbaijan “On Constitutional Court”, Plenum of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan

DECIDED:

1. There is no contradiction between Articles 92.10.1 and 92.10.3 of Criminal Procedure Code and Article 244.2 of the same Code.

2. The right of advocate to participate in conduction of search and seizure referred to in Article 244.2 of Criminal Procedure Code include the possibility provided by law to carry out its criminal proceedings functions in order to protect the legitimate interests of the suspect or the accused.

3. From the point of view of Article 61 of Constitution and in accordance with the requirements of Article 92.10.1 of Criminal Procedure Code, when the search and seizure investigations provided for in Article 244 of this Code are carried out with the participation of a suspect or accused, the advocate may not refuse to participate in those proceedings in order to protect them.

4. The provision of Article 92.10.3 of Criminal Procedure Code “arbitrary refusal of defense”, along with the full refusal of advocate, also include the refusing to participate in any procedural actions as well as refusal to participate in any procedural action without reason.

From the point of view of requirements of Article 92.10.3 of Criminal Procedure Code, when the search and seizure investigations provided for in Article 244 of this Code were carried out without the participation of a suspect or accused, the advocate cannot refuse to participate in the proceedings without the consent of the defendant.

5. The decision shall come into force from the date of its publication.

6. The decision shall be published in “Azerbaijan”, “Respublika”, “XalqQazeti” and “BakinskiyRabochiy” newspapers, and “Bulletin of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan”.

7. The decision is final, and may not be cancelled, changed or officially interpreted by any institution or official.

ИСМАИЛОВ Р.Р.

судья Конституционного Суда
Азербайджанской Республики,
кандидат юридических наук

РОЛЬ СРАВНИТЕЛЬНОГО ПРАВА В СУДЕБНОМ ТОЛКОВАНИИ КОНСТИТУЦИИ

Использование зарубежного судебного опыта в практике органов конституционной юстиции, проявляемое в различной степени и форме, существует практически повсеместно. За последние два десятилетия данная объективно существующая тенденция была предметом достаточно острых споров не только в правовой доктрине, но и в судебных решениях¹ и даже в рамках парламентских слушаний.²

Исследователями приводятся различные возможные причины такого использования. В частности, указывают на общую тенденцию глобализации и, как ее логическое следствие, ослабление национальной изоляции.³

Некоторые авторы апеллируют к существованию наднациональных судов, в деятельности которых распространена практика применения сравнительного метода, которая оказывает соответствующее влияние на национальные суды.⁴

Также высказывается предположение о схожести или даже аналогичности ролей, осуществляемых судьями конституционных судов различных стран по гарантированию базовых ценностей конституционализма.⁵ Это, в свою очередь, способствует диалогу между судьями, миграции конституционных идей, межсудебному обогащению, что наиболее отчетливо проявляется во взаимных ссылках, сделанных судами в своих решениях.⁶

Вместе с тем, существует достаточно сильная оппозиция данной практике, причем критика исходит как от действующих судей, так и ученых-юристов. Выдвигаемые ими доводы против этого подхода можно свести в две основные группы:

- а) возражения, основанные на проблеме легитимности;⁷

б) возражения, связанные с отсутствием развитой методологии по использованию сравнительного права.⁸

Кроме того, некоторые авторы отмечают бессмысленность такого предприятия, ввиду способности внутренними средствами толкования разрешить любой конституционный вопрос без обращения к иностранным концепциям.⁹

Однако, несмотря на существенную критику, суды в целом используют сравнительное право. В этой связи возникает вопрос, может ли обращение органов конституционной юстиции к зарубежной судебной практике быть методологически интегрировано в процесс по толкованию конституции? Иначе говоря, какая роль может быть отведена сравнительному праву при судебном толковании конституции?

Толкование обычно понимается как деятельность по уяснению и разъяснению смысла норм права в целях их наиболее правильной реализации, что достигается посредством общепризнанных методов толкования.¹⁰

Поэтому, для ответа на указанный выше вопрос следует, в первую очередь, определить, можно ли рассматривать сравнительное право самостоятельным методом толкования конституции. Немецкий исследователь Петер Хаберле, отвечая на этот вопрос утвердительно, признает сравнительное право, наряду с классическими методами, предложенными Ф. фон Савиньи¹¹, новым, пятым методом толкования конституции.¹²

Здесь уместно отметить, что методы толкования Конституции, обычно, нормативно не регламентируются.¹³ В качестве исключения можно указать, прежде всего, на Основной Закон Венгрии 2011 г., часть 3 статьи R, которого предусматривает требование толковать положения Основного Закона соответственно их цели, согласно содержащемуся в нем Национальному кредо и достижениям исторической Конституции Венгрии.¹⁴

Другим, менее известным, примером нормативного закрепления методов толкования конституции, является нормы Конституции Тувалу¹⁵, которые также достаточно развернуто определяют правила ее толкования. Части 2 и 3 статьи 4 этой Конституции устанавливают, что она должна истолковываться в соответствии с принципами, изложенными в Преамбуле. Конституция должна толковаться и применяться таким образом, чтобы достичь целей справедливого и демократического правления с учетом опыта и ценностей Тувалу.

Нормативная регламентация методов толкования конституции может осуществляться в ситуациях, когда конституционный законодатель стремится трансформировать, придать новое значение традиционному, устоявшемуся в доктрине и практике пониманию тех или иных методов. Так, согласно статье 10 (2)¹⁶ Конституции Испании нормы, об основных правах и свободах, признаваемых Конституцией, должны толковаться в соответствии с Всеобщей декларацией прав человека и международными договорами и соглашениями по тем же вопросам, ратифицированным Испанией.

Особо стоит выделить в контексте рассматриваемого вопроса Конституцию Южной Африки, статья 39 (1)¹⁷ которой предусматривает обязанность суда при толковании Билля о правах, руководствоваться ценностями, которые лежат в основе открытого и демократического общества, основанного на человеческом достоинстве, равенстве и свободе, учитывать международное право, а также право суда учитывать право зарубежных стран.

Однако ни один из вышеперечисленных актов не содержит исчерпывающего списка методов толкования. Кроме того, отсутствуют их нормативная градация и последовательность применения.

Методы толкования конституции, как правило, выкристаллизовываются в рамках конкретной правовой системы на основе многолетних научных изысканий и в результате длительной и последовательной практики их применения, являясь своеобразными социальными конвенциями. Поэтому, последовательное применение конституционным судом признаваемого правовым сообществом того или иного метода толкования, или их определенной совокупности является, определенной гарантией от признания принятого решения произвольным. Схожей позиции придерживается бывший председатель Верховного суда Израиля А. Барак, указывающий, что важной функцией правил толкования является легитимизация толковательной деятельности. Не согласные с результатом толкования, все же признают его легитимность, потому что судебное решение принято с соблюдением общепринятых правил толкования.¹⁸

При толковании конституции конкретной страны важно также учитывать ее специфику. Конституционные споры зачастую вытекают из особенностей социального развития конкретного общества и тесно связаны с его историей и культурой, в том числе правовой. По утверждению бывшего судьи Конституционного суда

ЮАР Алби Сакса, конституция является своеобразной автобиографией соответствующей страны.¹⁹ Конституция может рассматриваться как выражение особенностей идентичности соответствующего общества. Поэтому при толковании конституции необходимо учитывать культурные и социальные особенности страны. В противном случае существует риск невыполнения судебных решений, что в итоге может привести к понижению авторитета как самого конституционного суда, так и конституции.

Возвращаясь к мнению, выраженному П.Хаберле, следует отметить, что в немецкой доктрине четыре классическими методами толкования традиционно являются грамматический, системный, телеологический и исторический, которые по-прежнему служат отправной точкой в толковании Конституции.²⁰ При этом в немецкой научной литературе встречаются мнения, допускающие возможность использования сравнительного права в качестве вспомогательного средства при толковании закона, основанного на системном²¹ и телеологическом методах.²² Однако функция такого использования в судебной деятельности состоит в подтверждении уже выбранного судом варианта толкования.²³ Применительно к конституционному толкованию С.Мюллер-Франкен, не признавая за сравнительным правом статуса отдельного метода толкования, допускает его использование в рамках телеологического и исторического толкования.²⁴

За последние годы опубликовано несколько монографий²⁵, в той или иной степени, освещающих вопрос применения сравнительного права в органах конституционной юстиции. Анализ данных источников свидетельствует о том, что доктриной сравнительное право не признается самостоятельным методом в странах (всего их около 20), охваченных указанными изданиями, и, соответственно, его исключительное применение при разрешении конституционных споров не является достаточным для признания принятого решения легитимным и обоснованным.

Это подтверждается и практикой многих конституционных судов, которые не признают за судебными решениями иных государств обязательной для себя силы. Наиболее показательным в этой связи является позиция, выраженная в решении конституционного суда ЮАР – единственного в мире судебного органа, уполномоченного Конституцией учитывать в своей деятельности иностранное право. В частности, Председателем суда Артуром Часкалсоном в деле *S v Makwanyane & Another* было указано:

“Обращаясь к сравнительному праву, мы должны иметь в виду, что мы призваны толковать Конституцию Южной Африки, а не конституцию какой-либо зарубежной страны, и что это нужно делать с должным учетом нашей правовой системы, нашей истории и обстоятельств, а также структуры и языка нашей собственной Конституции. Мы можем получать помощь от иностранного прецедентного права, но мы не вправе следовать ему”.²⁶

Таким образом, непризнание правовой доктриной и судебной практикой за сравнительным правом статуса самостоятельного метода толкования конституции усложняет его интегрирование в толковательный процесс, понимаемый как уяснение и разъяснение толкуемой нормы.

Следует признать, что сторонники более широкого применения сравнительного права в конституционном толковании, в частности, Сьюзан Баэр, признают, что осуществление сравнительно-правового анализа без сравнения и учета особенностей правовых культур, просто наивно.²⁷

Указанный автор также отмечает, что его использование расширяет возможности для понимания того, как может быть разрешено дело и способствует транспарентности источников, лежащих в основе принятого решения. Последним она фактически признает, что сравнительное право, в любом случае, хоть и имплицитно, используется конституционными судами.

Анализ практики различных конституционных судов, проведенный авторами коллективной монографии “The Use of Foreign Precedents by Constitutional Judges”, свидетельствует, что обращение к зарубежному опыту более распространено в странах англосаксонской системы права и проявляется в основном в двух формах: в качестве “источника вдохновения” и дополнительного обоснования судебного решения. В первом случае суд в самом начале толковательного процесса в сжатой форме приводит правовые позиции различных конституционных судов, не подвергая их какому-либо анализу. Во втором – цитируются судебные решения для усиления аргументации уже выбранного толковательного результата. Что касается стран романо-германской правовой семьи, то использование судами сравнительного права здесь значительно меньше, и осуществляется преимущественно во второй из указанных форм. Кроме того, делается предположение, что в странах континентальной системы использование сравнительного права в ряде случаев происходит имплицитно.²⁸

Практика Конституционного суда Азербайджанской Республики также свидетельствует, о нечастом характере обращения к зарубежному опыту. Всего таких Постановлений насчитывается 13. Все они приняты в связи с осуществлением конституционных прав и свобод.

В подавляющем большинстве случаев сравнительное право используется Конституционным судом Азербайджанской Республики для усиления убедительности толковательного вывода, к которому он уже пришел, на основе общепризнанных методов толкования. Это обычно сопровождается такими речевыми оборотами как “аналогичной (схожей) позиции придерживается” суд той или иной страны с приведением соответствующей цитаты. Небольшим исключением из этого являются первые три использования, которые пришлось на Постановления, принятые в 2009-2010 гг. В них правовые позиции иностранных конституционных судов приводятся вслед за цитированием прецедентной практики Европейского Суда по правам человека.

Следует также отметить, что весьма часто, при выработке позиции по делу, судьи многих конституционных судов знакомятся и анализируют решения иностранных органов конституционной юстиции по схожим вопросам. Однако такая практика не дает оснований признавать сравнительное право, аргументом, предопределившим результат толкования.²⁹ В любом случае такое ознакомление не приводит к автоматическому заимствованию, ибо судьи не связаны сравнительным правом и его использование обусловлено текстуальными, ценностными и институциональными особенностями национальной конституции.

Вместе с тем, представляется, что использование сравнительного права в двух указанных выше формах может быть рассмотрено в качестве возможной составляющей процесса по аргументированию судебного решения. В этой связи необходимо отметить, что некоторые авторы предлагают рассматривать методы толкования в качестве различных аргументационных схем в соответствии с теорией правовой аргументации.³⁰

Сторонники такого подхода исходят из узкого понимания толкования, которое имеет практическую значимость в случаях существования сомнений толкователя относительно содержания нормы ввиду ее неясности и двусмысленности. Такое состояние нормы приводит к существованию различных толкований нормы.³¹ Толкование, основанное на данном подходе,

позволяет толкователю выбрать толкование, подкрепленное наиболее сильными и обоснованными аргументами. В таком понимании толкования его общепринятые методы воспринимаются как разновидности толковательных аргументов,³² одним из важных назначений которых является “убеждение” аудитории в правильности осуществленного толковательного результата.

Важно также определить место сравнительного права в этом процессе. По мнению венгерского исследователя Андраша Якаба, сравнительное конституционное право, наряду с доктринальными источниками, следует относить к категории необязательных для суда толковательных аргументов. Он отмечает, что большинство аргументов направлены на толкование конституции, за исключением трех нетолковательных по своей природе аргументов: аналогии, установления применяемого текста конституции и аргументов о применимости или неприменимости конституционной нормы к конкретному спору.³³

Представляется, что отнесение сравнительного права, используемого в качестве дополнительной аргументации к толковательным аргументам неверно, ибо толковательный результат уже судом сформулирован, а сравнительное право выполняет функцию усиления судебного вывода. Что касается роли сравнительного права в качестве “источника вдохновения”, указанная функция остается вне процесса аргументирования, является не аргументом, а скорее выполняет вспомогательную роль в поиске оптимального решения суда, которое в любом случае должно соответствовать текстуальным, ценностным и институциональным особенностям национальной конституции.

¹ См. Решения Верховного суда США по делам *Roper v. Simmons* (543 U.S. 551 (2005)) и *Lawrence v. Texas* (539 U.S. 558 (2003)), а также особые мнения судьи А. Скалиа по ним.

² Choudhry S. *Migration as a New Metaphor in Comparative Constitutional Law // The Migration of Constitutional Ideas*. Cambridge, 2006. P. 11-13.

³ Law D. *Globalization and the Future of Constitutional Rights // Northwestern University Law Review*. 2008. Vol. 102. P.1277; Tushnet M. *The Inevitable Globalization of Constitutional Law // Virginia Journal of International Law*. 2009. Vol. 49. P. 985.

⁴ Koopmans T. *Comparative Law and the Courts // International and Comparative Law Quarterly*. 1996. Vol. 45. P. 546.

⁵ Halmai G. The Use of Foreign Law in Constitutional Interpretation // The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Oxford, 2012. P. 1331–32.

⁶ Slaughter A-M. A Typology of Transjudicial Communication // University of Richmond Law Review. 1994. Vol. 29. 99–100, 103; Choudhry S. Globalization in Search of Justification: Toward a Theory of Comparative Constitutional Interpretation // Indiana Law Journal. 1999. Vol. 74. P. 855–65; Choudhry S. Migration as a new metaphor in comparative constitutional law // The Migration of Constitutional Ideas. Cambridge, 2006. P. 1-36.

⁷ Alford R. Misusing International Sources to Interpret the Constitution // American Journal of International Law. 2004. Vol. 98. P.57; Scalia A. Foreign Legal Authority in the Federal Courts // Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law). 2004. Vol. 98. P.305.

⁸ Bentele U. Mining for Gold: The Constitutional Court of South Africa's Experience with Comparative Constitutional Law // Georgia Journal of International and Comparative Law. 2009. Vol. 37. P. 238-239.

⁹ Walter C. Dezentrale Konstitutionalisierung durch nationale und internationale Gerichte: Überlegungen zur Rechtsvergleichung als Methode im öffentlichen Recht // Nicht-normative steuerung in dezentralen systemen. Stuttgart, 2005. P. 224.

¹⁰ Вопленко Н.Н. Толкование права: монография. Волгоград, 2007. С.11.

¹¹ Савиньи Ф.К. фон. Система современного римского права. Т. 1. М., 2011. С. 391.

¹² Häberle P. Role and Impact of Constitutional Courts in a Comparative Perspective // The future of the European judicial system in a comparative perspective: 6th International ECLN-Colloquium. Baden-Baden, 2006. P. 66.

¹³ Feteris E. Fundamentals of Legal Argumentation: A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions. Dordrecht, 2017. P. 9.

¹⁴ http://nemzetikonyvtar.kormany.hu/download/3/00/50000/orosznyomda_jav%C3%ADDtott.pdf.

¹⁵ <http://www.icla.up.ac.za/images/un/use-of-force/asia-pacific/Tuvalu/Constitution%20Tuvalu.pdf>.

¹⁶ http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf.

¹⁷ https://www.concourt.org.za/images/phocadownload/the_text/english-2013.pdf.

¹⁸ Barak A. Purposive interpretation in law. Princeton, 2005. P. 40.

¹⁹ Austin R. *Constitutional Reform Processes // Writing Autobiographies of Nations: A Comparative Analysis of Constitutional Reform Processes*. The Hague, 2009. P.6.

²⁰ Kaiser A.-B. “It Isn’t True that England Is the Moon”: Comparative Constitutional Law as a Means of Constitutional Interpretation by the Courts? // *German Law Journal*. 2017. Vol. 18. P. 294.

²¹ Vogenauer S *Die Auslegung von Gesetzen in England und auf dem Kontinent*. Tübingen, 2001. P. 43.

²² Bydlinski F. *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*. Springer, 1991. P. 461.

²³ Там же.

²⁴ Müller-Franken S. *Verfassungsvergleichung // Verfassungstheorie*. Mohr Siebeck, 2010. P. 908.

²⁵ Mak E. *Judicial Decision-Making in a Globalised World: A Comparative Analysis of the Changing Practices of Western Highest Courts*. Oxford, 2013; *The Use of Foreign Precedents by Constitutional Judges*. Groppi T., Ponthoreau M.-C. (eds). Oxford, 2013; Bobek M. *Comparative Reasoning in European Supreme Courts*. Oxford, 2013.

²⁶ Case No. CCT/3/94

²⁷ Baer S. *Verfassungsvergleichung als reflexive Methode // Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 2004. Vol. 64. P. 735,736.

²⁸ *The Use of Foreign Precedents by Constitutional Judges*. Groppi T., Ponthoreau M.-C. (eds). Oxford, 2013. P. 423-426.

²⁹ Bryde B.-O. *The Constitutional Judge and the International Constitutionalist Dialogue // Tulane Law Review*. 2006. Vol. 80. P. 203-219.

³⁰ Feteris E., Kloosterhuis H. *The analysis and evaluation of legal argumentation: approaches from legal theory and argumentation theory // Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*. 2009. Vol. 16. P. 317.

³¹ McCormick N. *Argumentation and Interpretation in Law // Ratio Juris*. 1993. Vol. 6. P. 20.

³² Macagno, F., and D. Walton. *Arguments of statutory interpretation and argumentation schemes // International Journal of Legal Discourse*. 2017. Vol. 1. P. 47–83.

³³ Jakab A. *Judicial Reasoning in Constitutional Courts: A European Perspective // German Law Journal*. 2013. Vol. 13. P. 1220.

Aliş QASIMOV

BDU-nun Hüquq fakültəsinin Əmək və
ekologiya hüququ kafedrasının müdiri,
h.ü.e.d., professor

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ VƏ RUSİYA
FEDERASIYASININ ƏMƏK HÜQUQU ÜZRƏ
İNTİZAM XƏTASI VƏ ONUN TƏRKİB ELEMENTLƏRİ**

İntizam xətası hüquq pozuntusunun bir növü olduğundan ilk öncə hüquq pozuntusu anlayışına aydınlıq gətirmək istərdik.

Ensiklopedik lüğət sözün geniş mənasında hüquq pozuntusuna cəmiyyətə ziyan vuran və qanunla cəzalandırılan cəmiyyətə zidd əməl kimi tərif verir (32, 284).

Hüquq ensiklopediyasında hüquq pozuntusu – hüquqazidd olan və cəmiyyətə zərər vuran hərəkət və ya hərəkətsizlik kimi müəyyən olunur (5, 478).

Prof. M.F.Məlikova “Hüquq nəzəriyyəsi” dərslində qeyd edir ki, hüquq pozuntusu hüquqazidd və cəmiyyətə zərər yetirən təqsirli hərəkət və ya hərəkətsizlikdir. Hüquq pozuntusu, hər şeydən, dövlət göstərişlərinə zidd olan, hüquq subyektinin iradə ifadəsi ilə əlaqədar olan əməli, yəni hərəkət və ya hərəkətsizliyədir (8,376).

Görkəmli nəzəriyyəçi alim M.N.Marçenko qeyd edir ki, hüquq pozuntusu hüquq fəaliyyət qabiliyyətli şəxs və ya şəxslərin hüquqi məsuliyyəti doğuran təqsirli, hüquqazidd, cəmiyyətə ziyan vuran əməldir (24, 624).

Bəzi müəlliflərin fikirlərinə qoşularaq qeyd etmək istərdik ki, əmək hüquq elmində bu gün hüquq pozuntularının öyrənilməsinə kifayət qədər diqqət yetirilmir, halbuki onlar işəgötürənlərə və bütövlükdə cəmiyyətə böyük ziyan vururlar (3, 73-80).

Ənənəvi olaraq əmək hüququnda intizam məsuliyyətinə cəlbətmənin əsası qismində hüquq pozuntusunun növlərindən biri olan intizam xətası çıxış edir. İntizam məsuliyyətinin hüquqi

əsasını intizam xətası – müəssisədə müəyyən olunmuş müəssisədaxili intizam qaydalarının pozulmasına gətirib çıxaran təqsirli, hüquqazidd hərəkət, yaxud hərəkətsizlik təşkil edir (2, 634).

“İntizam xətası” anlayışının özü bu gün də inkişafdadır, elmdə onun müəyyən edilməsinə fərqli yanaşmalar mövcuddur.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsindən (bundan sonra qısaca olaraq AR ƏM adlandırılacaqdır) fərqli olaraq Rusiya Federasiyasının Əmək Məcəlləsində (bundan sonra qısaca olaraq RF ƏM adlandırılacaqdır) təsbitini tapmış intizam xətasının işçinin təqsiri üzündən üzərinə qoyulan əmək vəzifələrini icra etməməsi və yaxud lazımı surətdə icra etməməsi kimi tərifi (192-ci maddə) ilk baxışdan mövcud diskussiyaya son qoymalı idi. Lakin qanunverici tərəfindən cavablandırılmayan yeni suallar meydana çıxdığından, mübahisələr davam etməkdədir. Elmi mübahisələrdən biri intizam məsuliyyətinin əsaslarının ifadəsinin qeyri-dəqiqliyi, qanunvericilikdə intizam xətası tərkibinin əlamətlərinin mövcud olmamasıdır.

Bir çox müəlliflər qanunvericinin verdiyi tərifdə dəqiqləşdirmələr aparırlar. Belə ki, M.V.Molodtsov və S.Y.Qolovina hesab edirlər ki, intizam xətası dedikdə, “yalnız işçinin əmək prosesində əmək vəzifələrini icra etməməsində, yaxud lazımınca icra etməməsində ifadə olunan və müəssisədaxili intizam qaydalarının pozulması kimi qiymətləndirilən davranışı” başa düşülməlidir (25, 379). Bu zaman onlar hesab edirlər ki, qanunda “əmək müqaviləsi üzrə müstəqil surətdə öz üzərinə götürülmüş əmək vəzifələri demək daha dəqiq olardı, bu, əmək hüququnun İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında 16 dekabr 1966-cı il tarixli Beynəlxalq Paktın 6-cı maddəsində ifadə olunmuş “hər bir şəxsin azad seçdiyi və ya könüllü razılaştığı işlə həyatını təmin etmək hüququ” kimi anlayışına uyğundur (25, 371).

O.Q.Smirnova bu fikirlə razılaşaaraq, “məhz əmək vəzifələrinin, yəni əmək hüquq münasibətindən və əmək müqaviləsindən irəli gələn vəzifələrin icra olunmamasını və yaxud lazımınca icra olunmamasını” intizam xətası hesab edir (28,82).

L.A.Sirovatskaya hesab edir ki, əmək vəzifələrinin icra olunmaması, yaxud lazımınca icra olunmaması müxtəlif növ hüquq pozuntularında ifadə oluna bildiyindən, intizam xətası əmək hüquq pozuntusunun bir növüdür. Əmək hüquq pozuntusu

dedikdə, müəllif “fəhlə və qulluqçular tərəfindən əmək vəzifələrinin icra olunmamasından, pozulmasından ibarət olan və əmək hüququnda təsbitini tapmış sanksiyalarla qadağan olunmuş təqsirli, hüquqazidd əməli” başa düşür (29,40). Beləliklə, əmək hüquq pozuntusu “fəhlə və ya qulluqçunun törətdiyi intizam xətası, habelə müəssisə tərəfindən işçiyə, yaxud əksinə işçi tərəfindən müəssisənin əmlakına zərər yetirilmiş əmlak hüquq pozuntusu kimi növləri birləşdirən növ anlayışı” kimi nəzərdən keçirilir (29,40).

N.Y.Əsgərova görə intizam xətası işçinin özünün əmək qanunvericiliyində və əmək müqaviləsində nəzərdə tutulmuş əmək vəzifələrinin təqsirli surətdə icra etməməsində ifadə olunan hüquq pozuntusudur (9, 166).

N.A.Paşayevanın fikrincə, intizam xətası əmək vəzifələrinin təqsirli surətdə icra olunmamasıdır (10,181).

P.S.Butov intizam xətasının yalnız əmək vəzifələrinin icra olunmaması və yaxud lazımınca icra olunmaması kimi nəzərdən keçirilməsinin intizam məsuliyyətinə cəlbətmənin əsaslarını əsassız surətdə daraltdığını qeyd edir. Onun fikrincə, intizam xətasının tövsifi zamanı əmək vəzifələrinin deyil, əmək hüquq münasibəti üzrə vəzifələrin pozulmasından danışmaq daha məqsədəuyğundur (13,88). Lakin bu halda intizam məsuliyyətinə cəlbətmənin əsaslarının əsassız surətdə genişlənməsi təhlükəsi yarana bilər ki, bu da işçinin hüquqi müdafiə səviyyəsini aşağı salacaqdır.

Müəllif intizam xətasını əmək hüquq münasibəti subyektinin (əmək qanunvericiliyinin tələbləri pozulmaqla) RF ƏM ilə nəzərdə tutularaq onun üzərinə qoyulmuş vəzifələrin icra olunmamasında, yaxud lazımınca icra olunmamasında ifadəsini tapan təqsirli, hüquqazidd hərəkəti və ya hərəkətsizliyi kimi müəyyən etməyi təklif edir.

N.P.Datsko və Q.M.Başarina hesab edirlər ki, intizam xətasını “törədilməsinə görə barəsində intizam tənbehi tədbirinin tətbiq olunduğu işçinin üzərinə qoyulmuş əmək vəzifələrini təqsirli, hüquqazidd surətdə icra etməməsi, yaxud lazımınca icra etməməsi” kimi nəzərdən keçirmək daha düzgündür (18,29). Lakin Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsindən və Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsindən fərqli ola-

raq, AR ƏM törədilməsinə görə intizam tənbehlərinin nəzərdə tutulduğu əmək intizamı pozuntularının siyahısını təsbit etmir (əmək müqaviləsinin ləğv edilməsinin AR ƏM-in 70-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş əsasları istisna təşkil edir). Buna görə də intizam xətasının müəyyən edilməsinə belə yanaşma o qədər də düzgün deyildir və dəqiqləşdirmə tələb edir.

Bizim fikrimizcə, “intizam xətası” anlayışının məzmununun daha dəqiq müəyyən edilməsi üçün intizam xətasının iki – statik və dinamik tərkib hissələrindən ibarət hüquqi konstruksiya kimi nəzərdən keçirilməsi zəruridir.

Bu zaman intizam xətası tərkibinin qəsdin subyektinin, subyektiv cəhətinin və obyektinin məcmusu kimi təmsil olunan əsas əlamətləri intizam məsuliyyətinin əsasının əmək qanunvericiliyinin və məhkəmə təcrübəsinin inkişafının müxtəlif dövrlərində dəyişməyən statik tərkib hissəsini təşkil etməlidir.

Dinamik tərkib hissəsinə intizam məsuliyyətinin inkişaf səviyyəsindən və ictimai tələbatdan asılı olaraq zaman etibarilə dəyişə bilən obyektiv cəhət aid edilməlidir. Əmək qanunvericiliyi, nadir istisnalarla, intizam xətasının konkret tərkiblərini təsbit etmir ki, bu da hüquqi məsuliyyətin həmin növünü digərlərindən xeyli fərqləndirir: təcrübədə intizam məsuliyyətinin tətbiqini çətinləşdirir, intizam tənbehinin düzgün tətbiq edilib edilməməsi ilə bağlı işçi və işəgötürən arasında çoxlu əmək mübahisələri doğurur. İntizam xətasının bu tərkib hissəsinin müxtəlifliyi, zamana görə mütəhərriqliyi onun öyrənilməsini çətinləşdirir və ayrıca tədqiqat çərçivəsində daha əsaslı surətdə nəzərdən keçirilməsini tələb edir.

Əmək qanunvericiliyi normalarının təhlili intizam xətasının birinci elementini (əlamətini) – subyekt AR ƏM-ə müvafiq surətdə intizam məsuliyyəti daşıya biləcək şəxs kimi ifadə etməyə imkan verir. S.F.Musayevanın fikrincə, intizam xətasının subyekt qismində mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq işəgötürənlə əmək hüquq münasibətlərinə girmiş fiziki şəxs-işçi çıxış edir (6,46). Lakin subyektin bu əlaməti yetərli deyildir, çünki fiziki şəxs məsuliyyət daşıya bilmək üçün delikt qabiliyyəti kimi hüquqi xassəyə malik olmalıdır. O, fəaliyyət qabiliyyətinin tərkib hissəsi olub, müəyyən yaşdan

etibarən yaranır və hüquqazidd əməllərə görə şəxsi məsuliyyət daşımaq qabiliyyətini ifadə edir.

AR-ın və RF-in cinayət, intizibati və mülki qanunvericiliyindən fərqli olaraq, əmək hüququnda məsuliyyətin minimum yaşı təsbitini tapmamışdır, lakin əmək müqaviləsinin bağlanmasına yol verilən yaş həddi müəyyən edilmişdir.

AR ƏM-in 42-ci maddəsinin üçüncü hissəsinə əsasən on beş yaşına çatmış hər bir şəxs işçi kimi əmək müqaviləsinin tərəfi ola bilər.

RF ƏM-in 63-cü maddəsində, ümumi qayda kimi, on altı yaşına çatmış şəxslərlə, müstəsna hallarda isə qanunla nəzərdə tutulmuş şərtlərə riayət olunmaqla on beş yaşına və on dörd yaşına çatmış şəxslərlə əmək müqaviləsi bağlamaq imkanı nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikasında olduğu kimi, əksər xarici ölkələrdə də “valideynlərin səlahiyyətləri müəyyən dərəcədə gənclərin əmək hüquq subyektliliyini məhdudlaşdırır, çünki gənclərin iş düzəlməsinə məhz valideynlər və ya övladlığa götürənlər, qanunla onları əvəz edən şəxslər icazə verməlidirlər” (21,53). Müqayisə üçün qeyd edək ki, Rusiya qanunvericisi diqqəti buna yetirmişdir ki, kinematoqrafiya, teatr müəssisələrində, teatr və konsert təşkilatlarında, sirkərdə 14 yaşından aşağı uşaqların əməyindən də istifadə olunur. Bu maddədə onlarla validenylərdən birinin və qəyyumluq və himayəçilik orqanının razılığı ilə əmək müqaviləsi bağlamaq icazəsi meydana çıxmışdır. Təəssüf ki, Rusiya qanunvericisi 14 yaşından aşağı uşaqların iş qəbulu zamanı aşağı yaş həddini müəyyən etməmiş, bununla da uşağın intizam məsuliyyəti daşıya biləcəyi yaşla bağlı yeni suallar və mübahisələr doğurmuşdur.

RF ƏM-in 63-cü maddəsinin dördüncü hissəsi on dörd yaşına çatmamış uşağın adından onun valideyni (qəyyumu) ilə əmək müqaviləsinin bağlanması imkanını nəzərdə tutur. Bu, əmək qanunvericiliyi çərçivəsində məsuliyyəti də 6 yaşından 14 yaşına qədər şəxsin yetirdiyi zərərə görə qanuni nümayəndələrin məsuliyyətini nəzərdə tutan Rusiya Federasiyası Mülki Məcəlləsi ilə analogiya üzrə valideynlərin daşdığını ifadə edəcəkdirmi?

S.F.Musayevaya görə əmək hüququnda məsuliyyət həmişə şəxsi xarakterə malikdir. On beş yaşından on səkkiz yaşına qə-

dər olan yetkinlik yaşına çatmamış şəxslər ümumi əsaslarla müstəqil şəkildə intizam məsuliyyəti daşıyırlar, AR ƏM işçilərin bu kateqoriyası üçün istisna müəyyən etmir. Onun fikrincə, 15 yaşından 18 yaşına qədər olan şəxslər üçün intizam məsuliyyəti məsələlərində istisna nəzərdə tutulmalıdır. İlk baxışdan elə görünə bilər ki, yeniyetmələrin barəsində yaşlılarla eyni intizam məsuliyyəti tədbirlərinin tətbiqi humanist yanaşma deyildir. Lakin bu tamamilə əsaslıdır, çünki işdən çıxarma istisna olmaqla, intizamsız işçinin barəsində tənbehlərin tətbiqi, ilk növbədə, tərbiyəvi, qabaqlayıcı xarakter daşıyır (6,47).

Biz hesab edirik ki, Rusiyanın əmək hüququnda azyaşlıların intizam məsuliyyəti məsələsinin analoji həlli düzgün deyildir, çünki işçinin əmək vəzifələrini şəxsən yerinə yetirməsi əmək münasibətlərinin əsas əlaməti kimi həm də əmək funksiyalarının yerinə yetirilməsinə görə şəxsin fərdi məsuliyyətini nəzərdə tutur (11,25). İntizam məsuliyyəti həmişə sırf şəxsi xarakter daşıyır.

İnsan davranışının sosial əhəmiyyətini, hərəkətlərinin faktiki xarakterini dərk etdikdə və onlara rəhbərlik etdikdə öz əməlinə və yaranmış nəticələrə görə cavab verə bilər. 14 yaşına qədər uşaqlar özlərinin psixofiziki xüsusiyyətləri ilə əlaqədar müəyyən qaydaları rəhbər tutur, onlar öz davranışının əhəmiyyətini dərk etməyə bilərlər. Buna görə də onların intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi məqsədəuyğun olmayacaqdır.

Biz K.Y.Ananyeva və Y.A.Jukovanın belə bir fikrini tam bölüşürük ki, on dörd yaşına çatmamış şəxslər natamam əmək hüquq subyektivinə malik olduqlarından intizam məsuliyyəti daşıya bilməzlər (23,65). Belə yanaşma əsaslıdır, çünki yalnız müəyyən yaşa çatdıqda öz hərəkətlərini və əməllərini dərk edən şəxsiyyətin emosional, mənəvi və intellektual yetkinliyini nəzərə almağa imkan verir (14,89). Yetkinlik yaşına çatmamış 14 yaşından aşağı işçilərin barəsində tərbiyəvi təsir tədbirlərinin tətbiqi daha məqsədəuyğundur.

Hüquq subyektiviyi yalnız şəxsin müəyyən edilmiş yaşa çatdığını deyil, həm də artıq qeyd olunduğu kimi, onun öz hərəkətləri haqqında hesabat verməyə iradəvi qabiliyyətinin mövcudluğunu göstərir. Fəaliyyət qabiliyyətsiz hesab olunmuş şəxs öz davranışına görə cavab verə bilməz. Beləliklə, intizam məsuliyyəti

yətini yalnız fəaliyyət qabiliyyətli şəxs daşıya bilər. Bu qaydadan mülki hüquq normaları ilə nəzərdə tutulmuş, lakin əmək münasibətlərinə şamil olunan istisna mövcuddur: o, işçinin spirtli içkilərdən, yaxud narkotik və ya psixotrop maddələrdən sui-istifadə nəticəsində məhdud fəaliyyət qabiliyyətli hesab olunmasıdır. Bu halda əmək haqqının mühafizəsi həyata keçirilir, həmin işçinin üzərinə intizam məsuliyyətinin qoyulması isə ümumi əsaslarla həyata keçirilir, çünki burada anlaqsızlıqdan danışmaq olmaz.

İntizam xətası tərkibinin statik hissəsinə daxil olan növbəti əlaməti obyektəndən ibarətdir. Əmək fəaliyyəti sahəsində müxtəlif növ hüquq pozuntularının ümumi obyektinə əmək intizamıdır. İntizam xətasının obyektinə müəssisədaxili intizam qaydaları, daha dəqiqi, onun həyata keçirilməsi prosesində təşəkkül tapan və bu hüquq sahəsinin normaları ilə qorunan ictimai münasibətlər təşkil edir (29,50).

S.F.Musayevanın fikrincə, intizam xətasının obyektinə əmək prosesində təşəkkül tapan, bütövlükdə əmək intizamını təşkil edən və hüquq normaları ilə qorunan münasibətlər təşkil edir (7,61). Daha sonra bu müəllif qeyd edir ki, intizam xətasının obyektinə qismində əmək intizamına riayət olunmasını, əmək prosesinin lazımı təşkilini, müəssisədaxili intizam qaydalarının yerinə yetirilməsini, habelə əmək hüquq münasibəti subyektinin üzərinə qoyulmuş vəzifələri lazımı surətdə yerinə yetirməsini təmin edən ictimai münasibətlər başa düşülməlidir (7,63).

Bu və ya digər intizam xətasının qəsd etdiyi bilavasitə obyekt qismində konkret hüquqlar (həyata keçirməmə, yaxud aşma), yaxud vəzifələr (icra etməmə, yaxud lazımınca icra etməmə) çıxış edir.

İntizam xətasının əlamətlərinə işçinin təqsirinin mövcudluğunda təzahür edən subyektiv cəhət də aiddir. Əmək qanunvericiliyi təqsirin anlayışını açıqlayan xüsusi norma təsbit etmir.

Hüquq elmində təqsir dedikdə, şəxsin törətdiyi hüquqazidd hərəkəti, yaxud hərəkətsizliyi, habelə bu hərəkətin, yaxud hərəkətsizliyin nəticələrinə psixi münasibəti başa düşülür. Psixi münasibət şüurun (əqlin) və iradənin müəyyən vəziyyəti ilə xarakterizə olunan təfəkkür prosesində özünü əks etdirir. Şüurun (bəzən onu əqli moment adlandırırlar) vəziyyəti müəyyən edir

ki, işəgötürən və ya işçi öz davranışının hüquqazidd xarakterini dərk etmiş, yaxud dərk etməmişdir, ziyan şəklinə nəticənin baş verəcəyini qabaqcadan görmüş, yaxud görməmişdir. İradənin vəziyyəti, yaxud iradəvi hal işəgötürənin və ya işçinin hüquqazidd hərəkətinə, bu hərəkəti arzu edib və ya etməməsinə psixi münasibəti xarakterizə edir (2,662-663).

S.F.Musayeva yazır: “Təqsirə görə məsuliyyət prinsipi böyük mənəvi və hüquqi əhəmiyyətə malikdir. Təqsirin elementlərini məcmu halında şüur və iradə təşkil edir. Beləliklə, təqsir iki komponentə-intellektual element (tərədilən əməlin bütün hüquqi əhəmiyyətli obyektiv xassələrin dərk edilməsi, yaxud dərk olunmasının mümkünlüyü) və iradəvi element (subyektin iradəsinin real gerçəklikdəki qarşıdakı zərərli dəyişikliklərə münasibət) ilə xarakterizə olunur (7,49).

İşçinin əmək intizamının pozulmasında təqsiri özünün əmək vəzifələrinə etinasız münasibətindən, müəyyən edilmiş əmək qaydalarının şüurlu surətdə sərf-nəzər edilməsindən ibarətdir. O, qəsd və ehtiyatsızlıq formalarında ifadə oluna bilər.

Düzünə qəsdə işçi və ya işəgötürən öz hərəkətinin və ya hərəkətsizliyinin hüquqazidd xarakterini, onun zərərli nəticələrini əvvəlcədən görür, dərk edir və bunları arzu edir. Yanakı qəsdə – işçi və ya işəgötürən öz hərəkətini və ya hərəkətsizliyinin hüquqazidd xarakterini və zərərin yaranması imkanını görür, dərk edir, belə zərərli nəticələri arzu etməsə də, onlara şüurlu surətdə yol verir, yaxud onun qarşısını alacağına etinasız yanaşır.

Özünəgüvənmə formasında ehtiyatsızlıq ondan ibarətdir ki, işçi və ya işəgötürən öz hərəkətinin (hərəkətsizliyinin) hüquqazidd xarakterini və bu hərəkətlər nəticəsində ziyanın yaranması imkanını görür, lakin onların qarşısını alacağına yüngül fikirliliklə ümid bağlayır.

Ehtiyatsızlığın diqqətsizlik növündə isə işçi və ya işəgötürən öz davranışının hüquqazidd xarakterini dərk etməmiş və zərərin yaranma imkanını qabaqcadan görə bilməli olduğu və görə biləcəyi halda onları görmür.

İşçinin intizam məsuliyyəti təqsirin istənilən formasında yaranma imkanını qabaqcadan görə bilməli olduğu və görə biləcəyi halda onları görmür. Bəzi müəlliflər ehtiyatsızlıq üzündən xətalara tövə dilməsini intizam məsuliyyəti üçün daha xarakterik hesab edirlər (30,234). Digər müəlliflərin fikrincə, heç bir üzrlü səbəb ol-

madan işə gəlməmə, işə sərxoş vəziyyətdə gəlmə, istehsalatda spirtli içkilər içmə kimi qəsdən törədilmiş xətlər daha geniş yayılmışdır və daha böyük zərər vurur (16,86).

S.F.Musayevanın fikrincə, işçinin davranışının hüquqazidd olmasını dərk etmədiyi, işin hallarına görə zərərli nəticələri qa-baqcadan görmədiyi və görməli olmadığı hallarda təqsir mövcud olmur. Belə hərəkətə, yaxud hərəkətsizliyə görə məsuliyyət yaranmır. İşçinin ayrı-ayrı vəzifələri yerinə yetirə bilməməsi həmin vəzifələrə diqqətsiz, səhlənkar münasibətin nəticəsi ola bilər, lakin zəruri vərdişlərin, yaxud müəyyən biliklərin mövcud olmaması işçinin təqsirini istisna edir. İşçinin hərəkətlərində təqsirin olmamasını hansısa obyektiv səbəblərdən öz vəzifələrini və ya işgötürənin göstərişlərini lazımi surətdə yerinə yetirmək imkanının olmadığını göstərən faktlar – işçinin sənədli surətdə rəsmiləşdirilmiş xəstəliyi, işçinin əmək stajının az olması ilə əlaqədar istehsalat təcrübəsinə malik olmaması səbəbindən əmək vəzifələrini lazımi surətdə icra etməməsi, nəqliyyatın işindəki çatışmazlıqlar, pis hava şəraiti və s. sübuta yetirir (6,50).

Ədəbiyyatda müxtəlif yüngülləşdirici və ağırlaşdırıcı halların təqsirin dərəcəsinə təsirindən nadir hallarda söz açılır. Bəlkə də bu, cinayət və inzibati qanunvericilikdən fərqli olaraq, əmək qanunvericiliyində belə halların göstərilməməsi ilə bağlıdır. Bəzi yüngülləşdirici və ağırlaşdırıcı halları təsbit etməklə qanunvericilikdəki bu boşluqları aradan qaldırmağı təklif edən Y.A.Petrovun fikri ilə razılaşmaq lazımdır. O, yüngülləşdirici hallar qismində, məsələn, təqsirli şəxsin səmimi peşmançılığını, xətanın yetkinlik yaşına çatmamış şəxs, əlil, hamilə qadın və ya azyaşlı uşaqları olan qadın tərəfindən törədilməsini, xətanın güclü ruhi həyəcanın təsiri altında törədilməsini qeyd edir. Ağırlaşdırıcı hallara isə xətanın bir qrup şəxs tərəfindən, tamah məqsədi ilə törədilməsini, il ərzində şəxsin artıq törədilməsinə görə intizam məsuliyyətinə cəlb olunduğu xətanı təkrarən törətməsini, böyük maddi və mənəvi ziyan (zərər) yetirilməsini, habelə ətrafdakılar üçün təhlükə törədilməsini aid edir (16,87).

İntizam xətasının obyektiv cəhətinin əlamətlərinə əmək intizamına qəsd edən əməlin hüquqazidd olması aiddir. Əmək vəzifələrinin icra olunmaması, yaxud lazımi surətdə icra olunma-

ması hüquqazidd olma əlamətini əmələ gətirir. Bir qayda olaraq əmək qanunvericiliyi normalarında intizam xətalara tərkiblərinin təsbiti və onların müvafiq sanksiyalarla bağlanması tətbiq olunmur. Yalnız işdən çıxarmanı şərtləndirən intizam xətalari istisna təşkil edir.

Əməlin hüquqazidd olması hansısa əməlin hüquqi müddələrin ziddinə olaraq törədilməsini, qanunun pozulmasını ifadə edir. Bunun nəticəsində qanunda birbaşa müəyyən olunmuş qadağa pozulur və ya qanun, yaxud müqavilə ilə hüquq subyektinin üzərinə qoyulmuş öhdəliklər yerinə yetirilmir (26,580-581). O, həm hərəkət, həm də hərəkətsizlik formasında ifadə oluna bilər. Belə əməllərin dairəsi çox geniş və müxtəlif olduğundan, əmək qanunvericiliyində intizam xətalari tərkiblərinin vahid, bütöv sistemi verilmir. Öz növbəsində, bu, intizam xətası tərkibinin həmin əlamətini dinamik tərkib hissəsinə aid etməyə imkan verir.

Y.A.Petrov diqqəti buna cəlb etmişdir ki, sovet əmək qanunvericiliyində əmək intizamının pozulmasına görə konkret tərkiblərin və sanksiyaların sistemləşdirilməsi təcrübəsi mövcud olmuşdur. SSRİ XƏK-in 17 dekabr 1930-cu il tarixli qərarı ilə təsdiqlənmiş “İctimai sektor müəssisələri və idarələri üçün Müəssisədaxili intizam qaydalarına əlavə edilən Tənbehlər Cədvəli” mövcud idi. Həmin cədvəldə pozuntuların təxmini siyahısı bir neçə bölməyə ayrılmışdı: inzibati-texniki heyət tərəfindən istehsalın və əmək şərtlərinin lazımi tənzimlənməsi və vəzifələrinin pozulması; işlərin normal gedişini təmin edən qaydaların pozulması; təhlükəsizlik, sanitariya və gigiyena qaydalarının pozulması və s. (26,83). Bəlkə də bu gün intizam xətalari tərkiblərinin belə bir sisteminin mövcudluğu işəgötürən tərəfindən sui-istifadə hallarından, işçilərin bu və ya digər hərəkətinin (15,17), yaxud hərəkətsizliyinin hüquqazidd əməl kimi qiymətləndirilməsi zamanı yaranan müxtəlif münaqişəli vəziyyətlərin qarşısını almağa imkan verərdi.

İntizam xətalərində hüquqazidd olma digər hüquq pozuntularından fərqli şəkildə təzahür edir. Belə ki, hüququn qoruyusu sahələrində hüquqazidd olma konkret xətanın onu qadağan edən normanın tərkibinə uyğun gəlməməsini ifadə edirsə, əmək hüququnda hüquqazidd olma işçinin əmək vəzifələrini təsbit edən

pozitiv normanın pozulması ilə bağlıdır. Buna görə də intizam tənbehinin düzgün tətbiqi üçün əmək hüququnun əmək vəzifələrinə nələri aid etməsi haqqında aydın təsəvvürə malik olmaq zəruridir.

Burada “əmək vəzifələri” termini geniş mənada işlədilir. O, yalnız özünün vəzifəsi, peşəsi, ixtisası üzrə işi deyil, həm də işçinin özünün bilavasitə işini yerinə yetirməsinə birbaşa aidiyyəti olmayan bəzi digər vəzifələri də ehtiva edir. Məsələn, müəssisədə müəyyən olunmuş buraxılış rejiminə riayət etmək vəzifəsi, yaxud müəyyən dövrlərdə icbari tibbi müayinədən keçmək vəzifəsi və s.

İşçinin əməlinin hüquqazidd olmasının müəyyən edilməsi və işəgötürən tərəfindən intizam tənbehinin verilməsi, habelə iş məhkəmə baxışı zamanı əmək vəzifələrinin digər hüquq sahələri ilə təsbit olunmuş digər vəzifələrdən, habelə qeyri-hüquqi, mənəvi vəzifələrdən fərqləndirilməsi olduqca önəmlidir. Bu vəzifənin həlli onunla mürəkkəbləşir ki, “bəzi işçilər üçün yerinə yetirilən vəzifələrin xüsusi xarakteri ilə əlaqədar intizam xətasının anlayışı bir növ onların ləyaqəti ilə bir araya sığmayan xətalara daxil edilməsi hesabına genişlənilir, yəni onlar üçün əmək vəzifələri ilə bağlı olmayan mənəvi vəzifələrin də pozulması intizam xətası kimi çıxış edir (məsələn, hakimlər və s.)”. (30, 223).

İşçinin əmək müqaviləsi üzrə əsas vəzifələri ümumi şəkildə AR ƏM-in 10-cu və RF ƏM-in 21-ci maddəsində təsbit olunmuşdur. Bundan başqa, onlar Azərbaycan Respublikasının və Rusiya Federasiyasının müvafiq qanunlarında, müəssisədaxili intizam qaydalarında, intizam nizamnamələrində, texniki istismar qaydalarında, təlimatlarda, müəyyən edilmiş qaydada hər bir sahənin və ayrıca müəssisənin, idarənin, təşkilatın işinin spesifikliyi nəzərə alınmaqla qəbul edilmiş digər istehsal-texniki xarakterli aktlarda konkretləşdirilir. Hər bir işçinin ixtisası, peşəsi, yaxud vəzifəsi üzrə əmək vəzifələrinin dairəsi fəhlə işlərinin vahid tarif-ixtisas sorğu kitabçaları, qulluqçu vəzifələrinin vahid tarif-ixtisas sorğu kitabçaları, vəzifə təlimatları və əsasnamələri ilə müəyyən olunur. Beləliklə, işçinin vəzifələrini təsbit edən ümumi və xüsusi normaların mövcudluğu işçinin davranışının ictimai rəy, yaxud bilavasitə rəhbərin mövqeyin-

dən deyil, qaydalarla müəyyən edilmiş mövqedən qiymətləndirilməsinə imkan yaradır. Digər tərəfdən, normativ aktların müxtəlifliyi işçinin konkret vəzifələrinin düzgün müəyyən edilməsini çətinləşdirir, əmək vəzifələrinin yerinə yetirilməməsinə görə işçinin intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi halında əmək mübahisələrinin yaranmasına səbəb olur.

Yekun vurarkən qeyd etmək olar ki, işçinin hüquqazidd davranışına əmək müqaviləsi, əmək qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş vəzifələrin pozulması, işgötürənin qanunvericiliyə zidd olmayan əmr, göstəriş və tapşırıqlarının yerinə yetirilməməsi aid edilməlidir.

Əmək, inzibati, cinayət və mülki qanunvericiliyin təhlili işçinin təqsiri olmadan hətta mövcud qaydaları pozması halında belə onun əməlinin hüquqazidd olmasını istisna edən halları fərqləndirməyə imkan verir. İşçinin aşağıdakı davranışı intizam məsuliyyətini doğurmur:

– işgötürənin hüquqazidd əmrlərinin, sərəncamlarının və qərarlarının icra olunmaması (hamilə qadının ezamiyyətə göndərilməsi; texnoloji təlimatın pozulması və s.);

– mövcud şəraitdə həmin təhlükənin qarşısını başqa üsullarla almaq mümkün olmadıqda və vurulmuş ziyan qarşısı alınmış ziyanla müqayisədə daha az əhəmiyyətli olduqda insanların həyat və sağlamlığını, mülkiyyəti təhdid edən təhlükənin qarşısının alınması üçün son zərurət halında müəyyən hərəkətlərin həyata keçirilməsi;

– qarşısı alınmaz qüvvənin (təbii, yaxud texnogen fəlakətlər və s.) təsiri nəticəsində öz vəzifələrinin yerinə yetirilməməsi.

İntizam xətasının obyektiv tərəfini insanın obyektiv aləmdə cərəyan edən iradəvi davranış aktını xarakterizə edən əlamətlər təşkil edir:

1) əmək vəzifələrinin icra olunmamasında, yaxud lazımi surətdə icra olunmamasında ifadəsini tapan əməl;

2) hüquqazidd olma;

3) zərər yetirilməsi imkanı və əmək vəzifələrinin icra olunmaması, yaxud lazımi surətdə icra olunmaması arasında səbəbli əlaqə (7, 63).

Göründüyü kimi, hüquq pozuntusunun obyektiv cəhətinin elementlərinə ənənəvi surətdə zərərli nəticələrin və onlarla

hərəkət (hərəkətsizlik) arasında səbəbli əlaqənin mövcudluğunu aid edirlər. Səbəbli əlaqə dedikdə, bir təzahürün (səbəb) digər təzahürün (nəticə) yaranmasını doğurduğu obyektiv, bizdən kənarında mövcud olan əlaqə başa düşülür. Sual olunur ki, onlar intizam xətası üçün də məcburidirmi?

Etiraf edək ki, əmək hüququnda hələ bu sualın birmənalı cavabı yoxdur. İntizam xətasının zərərli nəticələri həmişə mövcud olub, işgötürənin təsərrüfat fəaliyyətinə mənfi təsir göstərir.

V.N.Skobelkin göstərir ki, intizam xətasının nəticələri “çox vaxt görünmür, obyektiv, əşyavi (maddi) şəkildə mövcud olmayıb, yalnız əqli nəticələrimizdə ehtimal olunur, onların mənfi təsiri insanların davranışında dərhal deyil, qaydanın pozulması halları toplandıqca təsir göstərir” (məsələn, müəllimin dərse gecikməsi) (27,31).

Müəssisədaxili intizam qaydalarının bu və ya digər pozuntusundan pozucunun özündən başqa heç kimin xəbər tutmadığı hallarda belə əməl pozucunun özünün şüuruna mənfi təsir göstərərək, “öz vəzifələrinə vicdansız münasibətin təkrarlanması və hətta münbit şəraitdə belə bir vərdişin yaranması imkanını asanlaşdırır” (27,31).

L.A.Sirovatskaya zərərli nəticələrin yaranmasından asılı olaraq, törədilməsi faktının özü ilə zərərli olan xətalara və zərərli nəticələrin yaranması təhlükəsini doğuran xətalara fərqləndirməyi təklif edir. Məsələn, təhlükəsizlik texnikası normalarının pozulması zərərli nəticələrə gətirib çıxara da, çıxarmaya da bilər. Zərərli nəticələr yaranmadıqda belə hüquq pozuntusu kollektivdə intizamın ümumi səviyyəsində öz əksini tapır, lakin belə xətadan real zəruri müəyyən etmək olmaz. Belə hüquq pozuntularını bilavasitə hüquq qaydasına zərər vuran “formal” hüquq pozuntuları kimi müəyyən etmək olar (30,234). Onlardan fərqli olaraq, “maddi” hüquq pozuntuları nəzərəçarpan maddi zərər yetirir. Yalnız bütövlükdə əmək münasibətlərinə yetirilən zərəri nəzərdə tutduqda belə yanaşmanı ədalətli hesab etmək olar.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində hər bir istehsalçı mənfəət əldə etməkdə maraqlıdır, öz növbəsində, mənfəətin əldə edilməsi bütövlükdə bütün istehsal sisteminin təşkilindən və hər bir işçinin özünün əmək vəzifələrinə vicdanlı münasibətindən asılıdır.

Buna görə də O.İ.Karpenkonun belə bir fikri ilə razılaşımaq lazımdır ki, “bir sıra hallarda formal tərkibli intizam xətasının (məsələn, işəməz əmək haqqı sisteminə malik işçilərin heç bir üzrlü səbəb olmadan işə gəlməməsi, işə gecikməsi, vaxtamuzd əmək haqqı sisteminə malik işçilər iş xidmət normativlərinə malik olduqda) törədilməsi də məhsulun buraxılmadığı məbləğdə ifadə olunan real maddi zərər doğurur (mülki hüquqda belə zərər əldən çıxmış fayda hesab olunur)” (20,71). Belə zərər təqşirli işçidən tutulmur, lakin həmin müəssisənin və bütövlükdə cəmiyyətin mənafeələrinə mənfəi təsir göstərir.

Buna görə də formal tərkibli intizam xətalari istehsalat fəaliyyətinə mənfəi təsir göstərən, kollektivin fəaliyyətinin təşkili ni pozan, yəni əmək hüquq münasibətlərinə real zərər vuran nəticələr doğurur (20,71).

İntizam məsuliyyətinin yaranması üçün adətən intizam xətasının törədilməsi faktının özü yetərli olduğundan, səbəbli əlaqənin müəyyən edilməsinə də təcrübədə çox vaxt zərurət yaranmır. Ziyanın aşkar olduğu və tənbeh tədbirinin bu ziyan nəzərə alınmaqla seçildiyi hallarda məhz həmin xətanın ziyana səbəb olmasının müəyyən edilməsi tələb olunur. Beləliklə, maddi tərkibli hüquq pozuntuları törədildikdə əmək vəzifələrinin pozulmasının intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi üçün əsas qismində tanınması üçün əməllə yaranmış ziyan arasında səbəbli əlaqənin mövcudluğunun müəyyən edilməsi zəruridir.

İntizam məsuliyyətinin yaranması və intizam məsuliyyəti ilə bağlı əmək mübahisələrinin həlli baxımından intizam xətasının nə vaxt – iş zamanı, yaxud iş vaxtından kənar törədilməsi məsələsi böyük önəm kəsb edir. Ümumi qaydaya görə yalnız işçinin xidməti vəzifələrini icra etdiyi vaxt, yəni iş vaxtı törədilmiş əməl intizam xətası hesab olunur (16,85). Buna görə də şəxsi həyatda, iş vaxtından və iş yerindən kənar hamı tərəfindən qəbul olunmuş normalardan kənara çıxan hərəkətlər, yaxud davranış intizam məsuliyyətinə cəlb etmə üçün əsas qismində çıxış edə bilməz.

Beləliklə, intizam xətasının obyektiv cəhətinə aşağıdakı elementlər aid edilməlidir:

- 1) əməlin hüquqazidd olması;

2) intizam xətasının iş vaxtı törədilməsi (qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş istisnalar mümkündür);

3) konkret nəticələri müəyyən etmək mümkün olduqda zərərli nəticələrin və həmin nəticələrlə hərəkət (hərəkətsizlik) arasında səbəbli əlaqənin mövcudluğu.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2019, 256 s.

2. Qasimov A.M. Əmək hüququ: Dərşlik. Bakı: Letterpress nəşriyyat evi, 2016, 640 s.

3. Qasimov A.M., Mehdiyev C.A. Əmək hüquq münasibətlərində hüquq pozuntusunun anlayışı//Qanun, Bakı, 2007, № 9, s.73-80

4. Qasimov A.M., Dadaşov Z.N. İntizam məsuliyyətinin əsasları haqqında//Qanun, Bakı, 2007, № 11, s.29-34

5. Quliyev A.İ. Hüquq ensiklopediyası. Bakı: Qanun, 2007, 1108 s.

6. Musayeva S.F. İntizam xətasının subyektivi və subyektiv tərəfi//Qanun, Bakı, 2011, № 6, s.46-51

7. Musayeva S.F. İntizam xətasının obyektivi və obyektiv tərəfi//Qanun, Bakı, 2011, № 7, s.61-68

8. Məlikova M.F. Hüquq nəzəriyyəsi: Dərşlik. Bakı: Elm və təhsil, 2019, 448 s.

9. Əsgərov N.Y. İntizam məsuliyyətinin əsası kimi intizam xətasının əsas əlamətləri/ Keçid dövründə Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmüəsi. 13-cü buraxılış. Bakı, 2006, s.163-167

10. Paşayeva N.A. Əmək hüququnda hüquqi məsuliyyət/Keçid dövründə Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmüəsi. 14-cü buraxılış. Bakı, 2006, s.179-181

11. Барабаш А.Т. О некоторых свойствах трудового правоотношения // Государство и право, 2003, № 12, с.24-30

12. Большой энциклопедический словарь/Под ред.А.Я.Сухарева, В.С.Крутских. М.: ИНФРА-М, 2001, 704 с.

13. Бутов П.С. Привлечение работников к дисциплинарной ответственности по Трудовому Кодексу РФ: некоторые проблемные аспекты/Проблемы правового регулирования трудо-

вых отношений. Сборник материалов практической конференции (23-24 сентября 2004 г.). М., 2004, с.87-90

14. Бутов П.С. Совершенствование материальных и процедурно-процессуальных норм о применении дисциплинарной ответственности работников по трудовому праву Российской Федерации. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. Челябинск, 2005, 30 с.

15. Гогин А.А. Характеристика дисциплинарного проступка//Трудовое право, 2005, № 9, с.16-19

16. Государственная дисциплина и ответственность/Под ред.Л.И.Антоновой и Б.И.Кожохина. Л., 1990, 152 с.

17. Гусов К.Н., Федин В.В. Ответственность работника по нормам Трудового Кодекса Российской Федерации. Материальная и дисциплинарная ответственность // Справочник кадровика, 2003, № 2, с.13-17

18. Дацко Н.П., Башарина Г.М. Дисциплинарная ответственность руководителя // Актуальные проблемы ответственности в трудовом праве: история и современность. Статьи преподавателей кафедры, опубликованные в юридических журналах, доклады на научных конференциях/Под ред.Г.Х.Шафиевой, М.С.Сагандыкова. Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2005, с.26-31

19. Жукова Ю.А. Дисциплинарная ответственность работников как средство обеспечения исполнения трудовых обязанностей. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. Саратов, 2005, 22 с.

20. Карпенко О.И. Дисциплинарная ответственность работника в трудовом праве: понятие и виды. Дис. ...канд.юр.наук. М., 2003, 166 с.

21. Киселев И. Заключение и изменение трудового договора: зарубежный опыт // Человек и труд, 1998, № 2, с.52-55

22. Комаров С.А., Малько А.В. Теория государства и права: Учебник. М.: НОРМА-ИНФРА, 1999, 448 с.

23. Комментарий к Трудовому Кодексу Российской Федерации: постатейный научно-практический/Под ред. К.Я.Ананьевой. М.: ОМЕГА-Л., 2002, 912 с.

24. Марченко М.Н. Теория государства и права: Учебник. М., 2006, 640 с.

25. Молодцов М.В., Головина С.Ю. Трудовое право России: Учебник для вузов. М.: Норма, 2003, 640 с.

26. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х т.Т2. Теория права/Под ред. М.Н.Марченко. М.: Зерцало, 2008, 656 с.

27. Скобелкин В.Н. Дисциплинарная и материальная ответственность рабочих и служащих. Воронеж, 1990, 233 с.

28. Смирнова О.Г. Ответственность работника по трудовому праву: современное состояние и перспективы развития. Автореф. дис. ...канд.юр.наук. М., 2002, 25 с.

29. Сыроватская Л.А. Ответственность за нарушение трудового законодательства: Монография. М.: Юрид.лит., 1990, 176 с.

30. Сыроватская Л.А. Трудовое право: Учебник. М.: Юристь, 1998, 312 с.

31. Трудовой Кодекс Российской Федерации. М.: Проспект, 2019, 272 с.

32. Энциклопедический словарь. М., 2005, 1088 с.

G Ö R Ü Ş L Ə R

Yanvarın 15-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində Almaniya Federativ Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Volfqanq Maniqin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüş keçirilmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri qonaqları salamladıqdan sonra, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti barədə ətraflı məlumat verib.

Fərhad Abdullayev bildirib ki, Ulu öndər Heydər Əliyevin müəllifliyi ilə 1995-ci ildə müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyasının qəbul olunmasından dərhal sonra məhkəmə-hüquq sahəsində genişmiqyaslı islahatların həyata keçirilməsinə başlanılıb. Konstitusiyanın qəbulundan sonra ümum-

milli lider Heydər Əliyevin Fərmanına əsasən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi yaradılıb və Məhkəmə bu sahədə mütərəqqi beynəlxalq təcrübəni nəzərə almaqla fəaliyyətə başlayıb.

Sədr həmçinin qeyd etmişdir ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi fəaliyyətə başladığı ilk illərdən beynəlxalq əlaqələrin genişləndirilməsinə xüsusi əhəmiyyət vermiş, xarici ölkələrin konstitusiyaya nəzarəti orqanları ilə, habelə Avropa Şurası Venesiya Komissiyası, Almaniyaya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyəti (GİZ) və digər beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq qurmuşdur. Sədr bildirdi ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi Konstitusiyaya Ədalət Mühakiməsi üzrə Dünya Konfransı (WCCJ), Avropa Konstitusiyaya Məhkəmələrinin Konfransı (CECC), Asiya Konstitusiyaya Məhkəmələri və Ekvivalent İnstitutları Assosiasiyası (AACC) və Avrasiya Konstitusiyaya Nəzarəti Orqanlarının Assosiasiyası təşkilatlarının tamhüquqlu üzvüdür. 2018-ci ilin mart ayından etibarən isə Konstitusiyaya Məhkəməsi İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin nəzdində fəaliyyət göstərən Yüksək Məhkəmələr Şəbəkəsinə (SCN) daxil olmuşdur. Həmin şəbəkə Strasburq Məhkəməsinin, habelə Avropa konstitusiyaya məhkəmələrinin hüquqi materiallarından istifadə etməyə imkan yaradır.

Qonaqpərvərliyə və ətraflı məlumata görə Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayevə minnətdarlığını ifadə edən səfir Volfqanq Maniq Azərbaycanın sürətli inkişafından və ölkəmizin gözəlliyindən məmnunluğunu bildirmişdir.

Səfir qeyd edib ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi və Almaniyaya Federativ Respublikası arasında məhkəmə-hüquq əməkdaşlığına xüsusi önəm verilir.

Səfir ölkəmizdə fəaliyyət göstərən Almaniyaya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GİZ) layihəsinin başa çatdıqdan sonra da Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi ilə əməkdaşlığa hazır olduğunu vurğulayıb.

Həmçinin qeyd edilmişdir ki, GİZ tərəfindən həyata keçirilən layihələr Azərbaycanda yüksək qiymətləndirilir.

Sonda səfir qəbula, bu günə qədər GİZ-ə yaradılan şəraitə və bütün fəaliyyəti dövründə bu layihəyə göstərilən diqqətə görə təşəkkürünü bildirmişdir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinin Sədri Fərhad Abdullayev səfirə fəaliyyətində uğurlar arzulayıb.

2020-ci il yanvar ayının 15-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində MDB-də demokratiyanın, parlamentarizmin inkişafı və vətəndaşların seçki hüquqlarına riayət olunmasının monitorinqi beynəlxalq institutunun nümayəndə heyəti ilə görüş keçirilmişdir

Yanvarın 15-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində Müstəqil Dövlətlər Birliyi Parlamentlərarası Assambleyasının iştirakçısı olan dövlətlərdə demokratiyanın, parlamentarizmin inkişafı və vətəndaşların seçki hüquqlarına riayət olunmasının monitorinqi beynəlxalq institutunun direktoru Yekaterina Qoloulinanın başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüş keçirilib.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti barədə qonaqlara ətraflı məlumat verən Sədr Fərhad Abdullayev bildirib ki, ulu öndərin təşəbbüsü və müəllifliyi ilə 1995-ci ildə müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası qəbul edildikdən sonra, 1998-ci ildə ümummilli lider Heydər Əliyevin Fərma-

nına əsasən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi formalaşdırılaraq fəaliyyətə başlamışdır.

Sədr bildirib ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi fəaliyyətə başladığı ilk illərdən beynəlxalq əlaqələrin genişləndirilməsinə xüsusi əhəmiyyət vermiş, Rusiya Federasiyası Konstitusiyaya Məhkəməsi ilə yanaşı digər xarici ölkələrin konstitusiyaya nəzarəti orqanları ilə, habelə beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq qurmuşdur.

Həmçinin, vurğulanıb ki, dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilmiş məhkəmə-hüquq islahatları nəticəsində Azərbaycanda şəffaf şəkildə fəaliyyət göstərən müstəqil və mütərəqqi texnologiyaları tətbiq edən məhkəmə sistemi yaradılıb. Bu prosesdə beynəlxalq təcrübəyə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Söhbət zamanı Azərbaycanda qarşıdakı parlament seçkiləri ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılaraq, Konstitusiyaya Məhkəməsinin bu sahədə qanunvericiliklə nəzərdə tutulan səlahiyyətlərinə toxunulmuşdur.

Habelə qeyd edilmişdir ki, cəmiyyət və hüquqi dövlət inkişaf etdikcə seçki prosesi də inkişaf edərək təkmilləşir. Azərbaycanda da bu prosesin inkişafı müşahidə edilir və seçki təcrübəsi ildən-ildə müasirləşir.

Qonaqlar ətraflı məlumata və qəbula görə Fərhad Abdullayevə minnətdarlıqlarını bildırıblər.

Nümayəndə heyətinin sədri Yekaterina Qoloulina Rusiya Federasiyası və Azərbaycan Respublikası arasında müxtəlif sahələrdə təcrübə mübadiləsinin vacibliyini qeyd edərək, ölkələrimizin Konstitusiyaya sistemlərində oxşarlığın olduğunu bildırıb.

Görüşün sonunda qonaqlar Konstitusiyaya Məhkəməsinin binası ilə tanış olmuşlar.

TƏDBİRLƏR

2020-ci il yanvar ayının 16-da Konstitusiya Məhkəməsində 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsi ehtiramla anılıb

Azərbaycan xalqının tarixinə Qanlı Yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-cı il 20 Yanvar hadisələrindən artıq 30 il ötür. Yanvarın 16-da 20 Yanvar şəhidlərinin əziz xatirəsi Konstitusiya Məhkəməsində ehtiramla yad olunub.

Anım mərasimində Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri və Aparatın əməkdaşları iştirak etmişlər.

Əvvəlcə 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib.

Anım tədbirində Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Fərhad Abdullayev çıxış edərək Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ötən il dekabrın 13-də 20 Yanvar faciəsinin otuzuncu

ildönümü ilə bağlı Sərəncam imzaladığını, bununla bağlı ölkəmizdə müxtəlif tədbirlərin keçirildiyini bildirib. Fərhad Abdullayev 20 Yanvar faciəsinin müstəqil Azərbaycanın tarixində mühüm dönüş nöqtəsi, istiqlal yolumuzun başlanğıcı olduğunu qeyd edib.

Bildirib ki, 1990-cı il yanvarın 20-də Bakıda törədilən və Azərbaycan tarixində ondan əvvəl baş vermiş faciəli hadisələr xalqımıza qarşı yeridilən düşünülmüş siyasətin növbəti təzahürü idi. Sovet rəhbərliyinin himayədarlığı ilə başlayan Dağlıq Qarabağ hadisələri, Azərbaycan xalqına qarşı törədilən soyqırımları və azərbaycanlıların indiki Ermənistan ərazisindəki əzəli torpaqlarından qovulması bu siyasətin mərhələləridir.

Qeyd edilmişdir ki, 20 Yanvar faciəsi Azərbaycanın milli kimliyinin formalaşmasına həlledici təsir göstərmiş, dövlət müstəqilliyinin bərpasında mühüm dönüş nöqtəsi olub. Məhz bu faciədən sonra milli azadlıq hərəkatı daha da güclənərək dönməz xarakter alıb, xalq öz gələcəyini yalnız Azərbaycanın müstəqilliyə qovuşmasında görüb.

Fərhad Abdullayev xüsusi vurğulayıb ki, 1980-ci illərin sonunda Azərbaycanda alovlanan milli azadlıq hərəkatını boğmaq, demokratik və suveren dövlət yaratmaq amalı ilə ayağa qalxan xalqın inam və iradəsini qırmaq, sovet hərbi maşınının gücünü nümayiş etdirmək məqsədilə 1990-cı il yanvarın 20-də sovet silahlı qüvvələrinin Bakıya və respublikanın bir neçə rayonuna yeridilməsi, nəticədə haqq və ədalətin müdafiəsi naminə küçələrə çıxmış silahsız adamların qəddarcasına qətlə yetirilməsi Azərbaycan xalqına qarşı hərbi təcavüz və cinayət kimi qiymətləndirilib.

Keçmiş SSRİ prezidenti Mixail Qorbaçovun göstərişi ilə Bakıda imperiya rəhbərliyi yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə sovet hərbi birləşmələrini şəhərə yeridərək Azərbaycan xalqına qarşı misli görünməmiş qırğın törətməklə SSRİ konstitusiyasının, eləcə də insan hüquqları ilə bağlı beynəlxalq müqavilələrin bir sıra maddələrini kobudcasına pozub. Azərbaycan xalqının milli azadlıq hərəkatını qan içində boğmaq üçün ölkəmizə qarşı hərbi təcavüz edildiyi, günahsız insanların qətlə yetirildiyi həmin gecədə 140-dan çox dinc sakin öldürülüb, yüzlərlə insan yaralanıb və qanunsuz olaraq həbs edilib. Dövlət əmlakına və özəl mülkiyyətə külli miqdarda ziyan dəyib.

Qeyd olunub ki, o zaman ümummilli lider Heydər Əliyev özünün və ailə üzvlərinin həyatının təhlükədə olmasına baxmayaraq, 1990-cı il yanvarın 21-də siyasi iradə nümayiş etdirərək Azərbaycanın Moskva-

dakı daimi nümayəndəliyinə gəlib və SSRİ rəhbərliyinin törətdiyi bu cinayəti qətiyyətlə ittiham edib. Bakıda törədilmiş cinayətlər haqqında həqiqətlərin ilk dəfə dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında ulu öndər Heydər Əliyevin bu qətiyyətli addımı mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ulu Öndər böyük cəsarət göstərərək 20 Yanvar faciəsinə siyasi-hüquqi qiymət verib, o vaxtkı SSRİ və respublika rəhbərlərinin günahı və xəyanəti üzündən törədilmiş bu cinayətin hüquqa, demokratiyaya, humanizmə zidd olduğunu bəyan edib.

Bildirilib ki, Ümummilli Liderin 1993-cü ildə siyasi hakimiyyətə qayıdışı Azərbaycanda müstəqil dövlətçilik ideyalarının bərqərar olmasına şərait yaradıb. Bu qanlı hadisəni törədənlərin məsuliyyətə cəlb olunması istiqamətində mühüm addımlar atılıb. 1994-cü ilin martında ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Milli Məclis ilk dəfə 20 Yanvar faciəsi barədə qərar qəbul edib. Həmin hüquqi sənədlə 20 Yanvar hadisələri Azərbaycan xalqına qarşı hərbi təcavüz və cinayət kimi qiymətləndirilib.

Ulu öndər Heydər Əliyevin şəhid ailələrini və əlilləri dövlət qayğısı ilə əhatə etdiyini vurğulayan Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri deyib ki, Ümummilli Liderin siyasi kursunu uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyev şəhid ailələrinin və sağlamlıqlarını itirmiş şəxslərin problemlərinin dövlət səviyyəsində həllini mühüm vəzifələrdən biri kimi qarşıya məqsəd qoyaraq, şəhidlərin xatirəsinin uca tutulmasına xüsusi diqqət göstərib, bu istiqamətdə mühüm qərarlar qəbul edib. Azərbaycan Prezidentinin Sərəncamı ilə 20 Yanvar şəhidlərinin ailələrinə Prezident təqaüdü təyin edilib və dövlətimiz tərəfindən onlara daim yardımlar göstərilir. Şəhidlərin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi məqsədilə ölkəmizdə bir çox abidə kompleksləri yaradılıb. Birinci vitse-prezident, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva da hər zaman şəhid ailələrinə xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşır, onların sosial təminatı istiqamətində mühüm işlər görülür.

Konstitusiya Məhkəməsində keçirilən tədbirdə, həmçinin Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Azərbaycan tarixi kafedrasının professoru, tarix üzrə elmlər doktoru Xəqani Məmmədov müasir Azərbaycan tarixində Qanlı 20 yanvar hadisələri, həmin faciənin tarixi və siyasi məqamlarının təhlilinə dair məruzə ilə çıxış edib. Bildirib ki, Qanlı Yanvar faciəsi ermənilərin sovet imperiyası rəhbərliyinin xeyir-duası və köməyi ilə azərbaycanlılara qarşı yönəldilmiş küt-

ləvi qırğın ssenarilərinin növbəti mərhələsi olub. Qanlı Yanvar hadisələrinin mahiyyətindən danışan Xəqani Məmmədov bildirib ki, bu hadisə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü pozmaq cəhdlərinə, SSRİ rəhbərliyinin Dağlıq Qarabağla bağlı qərəzli və ədalətsiz siyasətinə, yerli rəhbərliyin xalqımızın mənafeyinə zidd mövqedə durmasına qarşı etiraz olaraq küçələrə çıxmış dinc əhaliyə divan tutmaq məqsədilə törədilmişdir.

Faciənin Azərbaycan tarixində rolundan danışan professor qeyd edib ki, müasir tariximizdə baş verən 1990-cı ilin yanvar qırğını nə qədər faciəli olsa da, Azərbaycan xalqının iradəsini, milli azadlıq uğrunda mübarizə əzmini qıra bilməmişdir. Bu hadisələr Azərbaycanın gələcək taleyinə, milli azadlıq hərəkatının daha da güclənməsinə, müstəqilliyimizin bərpaasına mühüm təsir göstərüb. Həmin müdhiş gecədə həlak olan Vətən oğulları Azərbaycanın tarixinə parlaq səhifə yazaraq, xalqın milli azadlığı, müstəqilliyi üçün yol açdılar. Nəticədə çox keçmədən Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdi. Bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətinin tarixinə qanlı 20 Yanvar faciəsi xalqımızın şərəf və qəhrəmanlıq səhifəsi kimi yazılmışdır.

Anım mərasiminə yekun vuran Fərhad Abdullayev qeyd edib ki, 20 Yanvar faciəsi yaddaşımızdan heç vaxt silinməyəcək, insanlığa qarşı törədilmiş ən dəhşətli və qanlı cinayətlərdən biri kimi bəşər tarixində əbədi olaraq qalacaq. Diqqətə çatdırılıb ki, xalqımız azadlıq uğrunda canlarını qurban verən cəsur Vətən övladlarının qəhrəmanlıq mübarizəsini böyük ehtiramla yad edir, onların igidliyini yüksək qiymətləndirir. Biz şəhidlərimizin qanı bahasına qazanılan müstəqilliyimizi qorumalı, onu əbədi və dönməz etməliyik. Bunun üçün gənclərimiz xalqımızın milli birliyinə mühüm təkan verən bu faciələri unutmamalı, onlardan nəticə çıxarmalı, Azərbaycanın tarixi keçmişi haqqında məlumatlı olmalıdırlar.

Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri deyib: “Azərbaycanın dinamik inkişafı, hərbi və iqtisadi qüdrətinin artması, müstəqil siyasət yürütməsi qonşu Ermənistan və onun havadarları tərəfindən birmənalı qəbul edilmir. Bu gün Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi siyasətin əsas məqsədi Konstitusiyamızda göstəriləndiyi kimi, müasir, sivil Azərbaycan dövlətinin inkişaf etməsidir. Hazırda Azərbaycan uğurla həyata keçirilən sosial-siyasət nəticəsində hər bir sahədə inkişaf edir, bütün parametrlərdə Ermənistanı üstələyir. İnanırıq ki, Azərbaycan Ordusu Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə

torpaqlarımızı erməni işğalçılarından azad edəcək. Hazırda Azərbaycan bu istiqamətdə qətiyyətli addımlarla irəliləyir”.

Sonda AZƏRTAC-ın hazırladığı “20 Yanvar: Tarixin qan yaddaşı” sənədli filmi nümayiş etdirilmişdir.

2020-ci il yanvar ayının 28-də Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının 2019-cu ildəki fəaliyyətinin yekunlarına dair hesabat iclası keçirilmişdir

Yanvarın 28-də Fərhad Abdullayevin sədrliyi ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının 2019-cu ildəki fəaliyyətinin yekunlarına həsr olunmuş hesabat iclası keçirilmişdir.

İclası açan Sədr Fərhad Abdullayev ötən il daxil olmuş sorğu, müraciət və şikayətlərlə bağlı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi Plenumu tərəfindən bir sıra mühüm qərarların qəbul edildiyini diqqətə çatdıraraq bildirib ki, bundan başqa Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinə 2019-cu ilə dair bir çox sorğu və müraciətlər də daxil olmuşdur. Hesabat dövründə ümumilikdə 2850 şikayətin, o cümlədən, on-

layn qaydada 909 şikayətin daxil olması, Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi saytı vasitəsilə daxil olan onlayn ərizə və məktubların sayında artımın müşahidə edilməsi qeyd edilib. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərar və qərardadlarında mülki, cinayət, əmək, vergi və hüququn digər sahələrində yaranmış hüquqi kolliziyalara dair Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının müddəaları nöqtəyi-nəzərindən hüquqi qiymət verilmişdir.

İclasda Aparat rəhbərliyinin çıxışları, Aparatın müvafiq şöbə və sektorları müdirlərinin hesabatları dinlənilib. Konstitusiya Məhkəməsinə daxil olan sorğu, müraciət və şikayətlərdə toxunulan hüquqi aspektlər, Məhkəmə tərəfindən qəbul edilən qərarların icrası, tərtib olunan analitik arayış və rəylər, habelə təşkilati məsələlərlə bağlı məruzələr dinlənilib.

Qeyd olunub ki, ötən il Konstitusiya Məhkəməsinin beynəlxalq məhkəmə-hüquq əməkdaşlığı daha da inkişaf etmişdir. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumu qəbul etdiyi bütün qərarlarda dövlətdaxili qanunvericiliklə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquq müqavilələrinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin təcrübəsinə də diqqət yetirir.

Sədr qeyd edib ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” 2019-cu il 3 aprel tarixli Fərmanı, xüsusilə ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılması ilə bağlı ölkə Konstitusiyasında və Fərmanda əks olunmuş əhəmiyyətli aspektlər Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti üçün mühüm istiqamətləri müəyyənləşdirib.

Fərhad Abdullayev bildirib ki, dövlətimizin başçısının bu Fərmanı məhkəmə-hüquq sisteminin inkişafında yeni mərhələnin başlanması üçün mühüm hüquqi təməldir.

Sədr diqqətə çatdırıb ki, son illər ədalət mühakiməsinin inkişafı ilə bağlı baş vermiş müsbət dəyişikliklər bu sahədə kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi sayəsində mümkün olmuşdur. Bütövlükdə məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi istiqamətində proqram xarakterli sənədlər qəbul edilib, məhkəmələrin infrastrukturunun yenilənməsi və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, yeni nəsil hüquqşünasların formalaşdırılması istiqamətində mühüm tədbirlər görüldü.

Həmçinin qeyd olunub ki, ötən il Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi internet səhifəsi yenilənib. Yeni internet səhifəsi müasir tələblərə cavab verərək, vətəndaşların ərizə və şikayətlərinin qəbulu və operativ şəkildə baxılması üçün daha geniş imkanlar yaradır.

Diqqətə çatdırılıb ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illik yubileyi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəhbərliyi və hakimləri yubiley medalı ilə təltif olunub. Sədr Məhkəmənin fəaliyyətinə və onun kollektivinə göstərdiyi yüksək diqqət və qayğıya görə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə kollektivin adından bir daha dərin minnətdarlığını ifadə edib. Fərhad Abdullayev Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivinin bu yüksək etimadı layiqincə doğrultmaq üçün bundan sonra da əzmlə çalışacağını bildirib.

Prezident İlham Əliyevin “Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin mərkəzində Azərbaycan vətəndaşıdır və buna görə bütün dövlət qurumları tərəfindən vətəndaşların şikayətlərinə çox diqqətlə yanaşılmalıdır” fikri əsas götürülərək, bununla bağlı Aparatın müvafiq şöbələrində vətəndaşların ərizə və şikayətlərinin diqqətlə araşdırılmasının vacibliyi vurğulanıb. Qeyd olunub ki, Konstitusiya Məhkəməsində vətəndaşların müraciətləri diqqətlə dinlənilir və araşdırılır. Müraciətlərdə qaldırılan məsələlərin qanunvericiliyə uyğun qaydada həll olunması üçün müvafiq tədbirlər görülür. Konstitusiya Məhkəməsinə daxil olan ərizə və şikayətlərin araşdırılmasına 2020-ci ildə ciddi diqqət yetirilməlidir.

Fərhad Abdullayev bildirib ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə cəmiyyətin inkişafını əhatə edən hüquqi islahatlar məhkəmə sisteminin təkmilləşdirilməsinə və müasirləşdirilməsinə töhfə verməkdədir. Bu da öz növbəsində insanların Konstitusiyada təsbit edilmiş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin daha səmərəli həyata keçirilməsi üçün şərait yaratmaqla, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul olunmuş qərarların hüquqtəbiqetmə təcrübəsinə müsbət təsir göstərməyə xidmət edir.

Sədr qeyd edib ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il fevralın 1-də Azərbaycan Gəncləri Gününə həsr olunmuş respublika toplantısındakı çıxışında dövlət orqanlarının

qarşısında gənclərin potensialından daha səmərəli istifadə olunması və ölkədə könüllülük hərəkatının inkişaf etdirilməsi vəzifəsi qoyulub. Bununla əlaqədar fevralın 12-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri tərəfindən Məhkəmənin Aparatında könüllülərin fəaliyyətini təşkil etmək məqsədilə İşçi Qrupunun yaradılması haqqında Əmr imzalanıb. İl ərzində Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində könüllü fəaliyyətə cəlb edilən 17 nəfərə Məhkəmə tərəfindən xüsusi sertifikatlar və xasiyyətnamələr təqdim olunub.

Sədr xüsusi vurğulayıb ki, Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycanda 2020-ci ilin “Könüllülər ili” elan olunması barədə dövlətimizin başçısının 2019-cu il 30 dekabr tarixli Sərəncamını rəhbər tutaraq, cari ildə könüllülərlə işi daha da inkişaf etdirəcək. Bildirilib ki, ötən ilin nəticələrindən irəli gələn məsələlərlə bağlı bütün məhkəmələrə hüququn tətbiqi və dürüst başa düşülməsi, Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqeləri barəsində icmal məktub göndərilib.

Hesabat tədbirinə yekun vuran Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri 2019-cu ildə görülmüş işləri müsbət qiymətləndirməklə yanaşı, qurumun fəaliyyətində səmərəliliyin artırılması məqsədilə hakimlərin icraatında olan işlərlə bağlı müvafiq tövsiyələrini və Aparatın qarşısında duran vəzifələrlə bağlı tapşırıqlarını verib.

**2020-ci ilin fevral ayının 6-da Konstitusiya
Məhkəməsində keçirilən Könüllü Proqramında
iştirak edən gənclərə sertifikatlar təqdim edilib**

Fevralın 6-da Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində könüllü olaraq fəaliyyətə cəlb edilən bir qrup gəncə sertifikatlar verilib. “Könüllülük fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq, könüllü kimi iki ay müddətində fəaliyyət göstərən müqavilə öhdəliklərini uğurla başa vuran gənclərin hər birinə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən xüsusi sertifikatlar təqdim edilmişdir. Bu da öz növbəsində onların əmək fəaliyyətinə uğurlu bir keçid fürsəti olacaqdır.

Məhkəmənin fəaliyyətində iştirak edən könüllülər Bakı Dövlət Universitetinin hüquqşünas ixtisası üzrə oxuyan tələbələrdir.

Konstitusiya Məhkəməsində könüllülər Aparatın müxtəlif şöbə və sektorlarında təcrübə keçmiş, vətəndaşların qəbulunda bilavasitə iştirak etmiş, səlahiyyətli subyektlərin sorğu və müraciətləri, həmçinin vətəndaşların şikayətlərinin öyrənilməsi prosesi ilə yaxından tanış olmuşlar.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində həyata keçirilən Könüllü Proqramında könüllü kimi iştirak etmək arzusunda olan gənclərin sənədlərinin qəbulu davam etdirilir.

**2020-ci il fevral ayının 24-də Konstitusiya
Məhkəməsində Xocalı soyqırımının
28-ci ildönümü ilə bağlı anım tədbiri keçirilib**

Fevralın 24-də Konstitusiya Məhkəməsində bəşəriyyət tarixində ən qanlı səhifələrdən biri olan Xocalı soyqırımının 28-ci ildönümü ilə əlaqədar anım tədbiri keçirilmişdir.

Tədbir Xocalı faciəsinə həsr olunmuş gənc rəssamların rəsm işlərinin təqdimatı ilə başlayıb.

Əvvəlcə Xocalı faciəsi qurbanlarının xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib.

Sonra çıxış edən Sədr Fərhad Abdullayev bildirib ki, Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsini incəsənət vasitəsilə yaşatmaq təqdirəlayiq haldır.

Sərgidə, həmçinin Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının prorektoru, tanınmış heykəltəraş, Xalq rəssamı, professor Fuad Salayev iştirak edib.

Sədr sərginin Konstitusiya Məhkəməsində təşkilinə görə Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasına təşəkkürünü bildirib.

Daha sonra Fərhad Abdullayev Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zamanı baş vermiş ən dəhşətli hadisələr-

dən biri olan Xocalı faciəsindən danışib. Qeyd edilib ki, Xocalı soyqırımı erməni şovinistlərinin azərbaycanlılara qarşı XIX-XX əsrlərdə həyata keçirdikləri etnik təmizləmə siyasətinin tərkib hissəsidir. 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Azərbaycan xalqına qarşı ən dəhşətli və qanlı faciə – Xocalı soyqırımı törədilib. Ermənistan silahlı qüvvələrinin bir gecədə azərbaycanlılara qarşı törətdikləri dəhşətli qırğın nəticəsində 613 nəfər, o cümlədən 106 qadın, 63 uşaq, 70 nəfər yaşlı insan qətlə yetirilib, 1275 dinc sakin girov götürülüb, 150 nəfər itkin düşüb.

Sədr vurğulayıb ki, Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə 1994-cü il fevralın 24-də Milli Məclis “Xocalı Soyqırımı Günü haqqında” qərar qəbul edib və beləliklə Xocalı soyqırımına ilk dəfə siyasi və hüquqi qiymət verilib. Ümummilli Lider bu soyqırımı haqqında həqiqətlərin dünya dövlətlərinə və beynəlxalq təşkilatlara çatdırılması istiqamətində məqsədyönlü və davamlı addımlar atıb, beynəlxalq ictimaiyyəti erməni terrorizminə qarşı təsirli tədbirlər görməyə çağırıb.

Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri qeyd etmişdir ki, Xocalı soyqırımı barədə həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması birbaşa dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin tapşırıqları və nəzarəti altında həyata keçirilir. Dövlətimizin başçısı Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, həmçinin Xocalı soyqırımı ilə bağlı həqiqətləri bütün beynəlxalq tribunalardan dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırır. Məhz bu addımların sayəsində son illərdə Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin, o cümlədən Xocalı faciəsinin beynəlxalq aləmdə tanıtılması istiqamətində sistemli iş aparılır.

Fərhad Abdullayev diqqətə çatdırıb ki, fevralın 15-də 56-cı Münxen Təhlükəsizlik Konfransında Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı keçirilən panel-müzakirələrdə dövlətimizin başçısı Dağlıq Qarabağın Azərbaycan ərazisi olduğunu həm tarixi, həm beynəlxalq hüquq, həm də beynəlxalq birləşmiş mövqeyi kontekstində dünya ictimaiyyətinin diqqətinə bir daha çatdırdı. Azərbaycan Prezidenti tarixə ekskurs edərək və beynəlxalq hüquq normalarına istinad edərək Dağlıq Qarabağın tarixi və hüquqi cəhətdən Azərbaycana məxsus olmasını bütün dünyaya bir

daha sübut etdi. Sədr vurğulayıb ki, Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi barədə həqiqətlərin bir daha beynəlxalq birliyin diqqətinə çatdırılması son dərəcə önəmli hadisə oldu.

Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Xocalı soyqırımının dünyaya çatdırılması istiqamətində Heydər Əliyev Fondu tərəfindən həyata keçirilən mühüm layihələri qeyd edib, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti xanım Mehriban Əliyevanın bu sahədəki misilsiz xidmətlərini xüsusi vurğulayıb. Diqqətə çatdırılıb ki, məhz bu uğurlu fəaliyyət nəticəsində hazırda dünyanın bir sıra ölkələri, həmçinin bəzi beynəlxalq təşkilatlar Xocalı qətliamının soyqırımını kimi tanınması barədə qərarlar qəbul etmişlər. Bu söylərin nəticəsində artıq dünya ictimaiyyəti Xocalı faciəsi, torpaqlarımızın zəbt edilməsi ilə bağlı daha çox məlumatlıdır.

Fərhad Abdullayev Xocalı soyqırımının beynəlxalq aləmdə tanınmasında Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın xidmətlərini də diqqətə çatdırıb. Məhz Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə 2008-ci il may ayının 8-dən başlanmış “Xocalıya ədalət!” beynəlxalq kampaniyası Xocalı soyqırımını haqqında həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında mühüm rol oynayıb.

Sədr Fərhad Abdullayev Xocalıda azərbaycanlılara qarşı erməni silahlı dəstələrinin həyata keçirdiyi kütləvi qırğının soyqırımını olmasını beynəlxalq hüquq normalarının təsdiqlədiyini və bu qanlı cinayəti törədənlərin layiqli cəzalarını almalarının vacibliyini vurğulayıb. Bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlərdə Azərbaycan hüquqşünaslarının da üzərinə düşən vəzifələrdən danışan Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri diqqətə çatdırıb ki, hər birimiz Xocalı soyqırımını, eləcə də Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması, soyqırımını törədənlərin layiqli cəzalarını almaları istiqamətində söylərimizi artırmalıyıq.

Konstitusiya Məhkəməsinin qonağı – görkəmli heykəltəraş, Azərbaycan Respublikasının Xalq rəssamı Fuad Salayev tədbirdə çıxış edərək bildirib ki, Xocalıda baş verən hadisələr Azər-

baycan xalqının faciəsidir. Lakin bu faciə xalqımızın mübarizə əzmini qıra bilmədi. Fuad Salayev qeyd edib ki, Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının gənc rəssamları sərgidə təqdim olunmuş rəsm işləri vasitəsilə Xocalı soyqırımının ağrısını əks ediblər. Xalq rəssamı çıxışının sonunda vurğulayıb ki, Xocalıda baş verən faciə bir də heç bir zaman təkrar olunmamalıdır.

Tədbirin sonunda Sədr Fərhad Abdullayev gənc rəssamlara, yaradıcı, öz vətəninə sonsuz dərəcədə sevən istedadlı insanlara, eləcə də Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının rektoru Ömər Eldarova və prorektoru Fuad Salayevə Konstitusiya Məhkəməsi adından dərin təşəkkürünü bildirib.

S Ə F Ə R L Ə R

2020-ci il fevral ayının 3-də Konstitusiya Məhkəməsi sədrinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Strasburqda səfərdə olub

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayevin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti beynəlxalq məhkəmə-hüquq seminarında, habelə İnsan Hüquqları üzrə Avropa

Məhkəməsinin 2020-ci il üzrə məhkəmə ilinin açılışına həsr olunan rəsmi tədbirlərdə iştirak etmək üçün Strasburqda səfərdə olub.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin, Avropa ölkələrinin Konstitusiya və Ali məhkəmələrinin sədr və hakimlərinin iştirakı ilə keçirilmiş beynəlxalq məhkəmə-hüquq seminarında gender bərabərliyi, sosial imtiyazlardan istifadə etmək hüququ, elm və texnologiya, şəxsi məlumatın saxlanması, biotexnologiya və digər hü-

quqi məsələlərlə bağlı çıxışlar edilib, müzakirələr aparılıb. 2020-ci il üzrə məhkəmə ilinin açılışına həsr olunan tədbirdə isə Avropa Məhkəməsinin sədri Linos-Aleksandr Sisilianos Avropa Məhkəməsinin ötən il qəbul etdiyi qərarların icmalını təqdim edib.

Səfər çərçivəsində bir sıra ölkələrin Konstitusiya məhkəmələrinin sədrləri ilə görüşlər keçirilərək, hüquqi məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN
MƏLUMATI

Redaktorlar:

Kamran Yusifov

Tələt Binnətzadə

Orxan Rzayev

Fidan Xudiyeva

Fidan Pirverdiyeva

Fidan Mövsümova

Nigar Yusubova

Günəl Kərimova-Səmədova